onda baš imo problema sa želudcom, imo sam problema i nisam mogo jestc. Imo' je doktor jedan K., on nije imo neki' lijekova protiv bolova i tih upala, pa sam ja muku mučio i nisam mogo jest. Tako da sam ja izgubio, imo' sam 115 kg kad su me uhapsili, a bio sam spao na 60 kg. Onda su nas oni i vagali i o nama se brinuli pa smo dobivali i ćebadi i šta ja znam. Za te uslove to je bilo idealno. Onda su nam davali i nešto garderobe: hlače, majice, čarape... Davali su nam i cipele, pošto niko više nije imao cipela, pa smo te cipele držali i nosili svukud sa sobom.

Onda su nas 19.09. nas 150 Hrvata prozvali i rekli da idemo na razmjenu. Išli smo, 6 sati smo putovali do Knina, ali pri samom ulasku u autobus smo morali glave oborit i stavit ruke na ramena i onda su nas čitavo vrijeme tukli. Izvodili nas u hodniku u autobusu, tukli, udaraju jedan s jedne, drugi s druge strane, lijegali na pod, skakali po nama, udarali od stola drvenom nogom, po vratu. Nisam se mogo počešat po vratu pet mjeseci, češo' sam ali džabe. Onda su nas dovezli u Knin i ta razmjena nije uspjela, od Knina jedno selo, mislim da se zove Žitnić. Onda su nam opet psovali ustašku majku i odveli nas u Knin u zatvor. Ostavili su nas kninskoj policiji. Onda je kninska policija, oni su nas tukli čitavu noć do ujutru, negdje do 4:30, već se počelo svanjivat'. I to su se redali: ljudi, žene, djeca..., samo nisu dali da nas tuku u glavu da se ne može primjetit' da smo tučeni. Tukli su nas tu čitavu noć, onda su nas izvodili kao da moramo ići na pišanje (mokrenje) i morali smo proć kroz taj njihov špalir, pa su nas i tu tukli. Jedino tu nisu tukli starije, ove preko 50 godina, a njih je bilo vrlo malo. Onda su nas ujutro izveli i rekli da ćemo dobiti doručak. Međutim, od toga nije bilo ništa. Onda smo jedno 3 sata stajali po dva u stroju i vikali smo: "Mi smo ustaše!" Oni su nas primorali da vičemo to. Onda su nam govorili da pjevamo pjesme kao: "Druže Franjo mi ti se kunemo i ustašku majku sjebemo."

Onda smo čuli na radiju da od te razmjene nema ništa. Onda su nas vratili ponovo na Manjaču ali su nas usput ponovo tukli do Ključa. Onda smo im morali pjevat', onda je jedan od nas reko' da ima pjevača sa sobom ovaj M. D. Onda je ovaj pito: "Šta znaš pjevat?" Ovaj mu kaže: "Znam sve." -"Znaš to?" On kaže: "Znam." Tako da su nas prestali tući, zahvaljujući njemu. Onda smo usput imali nekih kvarova 4, 5 puta nam guma pukla, to smo mi sami krpali između sebe. Ne mogu to da shvatim u jednom momentu nas tuku, a u drugom...

Onda su nas opet vratili na Manjaču, mi smo se uvijek nadali da će doći neki autobus po nas. Na Manjači smo muku mučili s vodom, nismo imali vode. Onda je Crveni križ donio neke kanistere s vodom, pa smo sebi donosili vodu za piće i kupanje. Mislim, to nije bilo kupanje nikakvo, to je bilo samo sapiranje. Donosili su vodu sa tog jezera, a u tom jezeru je bilo i stoke mrtve. Sve smo mi to grabili i odatle donosili. Onda

su bili ljudi koji su išli nositi drva, u njivu vadit' krompir, to što je trebalo raditi u jesen. Ja nisam išo' radit pošto su me bubrezi bolili, u ruke mi živac bio oštećen. Ali sam i ja moro' uvijek eskivirat'. Išo' bi i ja radit, mislim, moro' bi ić' da on nije pito' 'ko je bolestan. Onda smo načuli da ćemo ić' u deportaciju, al' da će 500 ljudi ostat na Manjači.

Onda to jutro 13.12., bila je nedjelja, došo je jedan i čito' je imena, ali samo Hrvata, mi smo odma' znali da ostajemo. Presto' je čitat i reko: "Nek iziđu svi Hrvati, da ne čitam. Uzmite dva ćebeta i svoje stvari i izađite." Mi smo izašli, onda su nas 3, 4 puta prozivali da ne bi 'ko osta' ili da se ne bi netko ubacio. Bila je neka TV, ne znam čija je bila. Oni su baš pitali ovog Č.: "Znate li gdje idete? Hoćete u razmjenu?" kaže Č.: "Čisto sumnjam, u razmjenu se ne ide sa ćebadima."

Mi smo tu pjevali, došla je harmonika, moro' si pjevati, pošto je to kao namještaljka bila neka. Mi smo krenuli, bilo je negdje oko 11:00. Ja sam od prilike znao kud idemo. Ja sam sumnjo' da idemo u Srbiju, Mitrovicu, pošto je put preko Dervente, u Brčko. Malo smo se zaustavili, bila je noć ne znam ni ja šta i onda su nas dovezli u Batkoviće.

Nismo znali gdje je to, kad smo došli gore izlazili smo svi oborenih glava i s rukama na leđima. Onda su ovi stražari vikali: "Ljudi, šta je ovo jeste vi ludi? Dignite glave." Onda smo mi glave digli, normalno sasvim drugačije je bilo nego na Manjači. Onda su nas pretresali, uzeli su ko' je imo čakiju ili nož, cigare nisu uzimali. Onda smo ušli unutra u neki hangar, tu je još bilo ljudi unutra, ali svi su bili, omotane su im glave bile nečim bijelim. Mislio sam to je sigurno od te tuče. Kad smo mi uši unutra oni su zaključali, a to su bili neki "bijele kape" su ih zvali, koje su oni morali navuć' preko očiju kad su ih dovozili. Mislim, bilo je tu dosta Hrvata iz istočne Bosne, Šamca i sl. U početku nismo radili ništa, 4, 5 ljudi je radilo u radioni. Išli smo tri puta jesti, ali ta tri puta nije bio ni jedan obrok pravi. Onda smo imali neki radio, čuli smo na straži. Ta grupa od 500 ljudi bila je podjelita u tri grupe: prva grupa je bila Muslimana, druga samo Hrvati, treća grupa Muslimani. Oni su otišli drugi dan navodno u razmjenu, ali smo poslije saznali, na TV smo gledali te ljude u zatvoru Butmir. Mislim, prepoznali smo te ljude i čuli smo na radiju da su neki od njih izašli.

Krajem decembra i januar počele su radne obaveze, počelo se ić' u Brčko, počelo se ić' na Telovčak. U Brčkom su se kopali rovovi, ja sam bio u Brčkom tri i po mjeseca. U početku smo putovali, vozili su kamion, a kasnije smo spavali u nekoj kući, nas 50 je bilo. Tamo nas niko nije tuko' i ne treba te tuć' kad je to na prvoj vatrenoj liniji. Puno ljudi je stradalo i ostalo bez nogu, na tim nagaznim minama, pošto je to sve bilo minirano, dosta je ranjeno. Jednu grupu su odveli, rekli su da idu na razmjenu. Međutim, odveli su ih na suđenje, kao optužili su ljude za neka nedjela. Malte ne svi

su dobili zatvora 20 godina sa mogućnosti smrtnom kaznom i davali su im rješenja. Međutim, nitko ta rješenja nije donio, pošto su oni to oduzimali, kad smo pošli.

Onda sam od aprila mjeseca radio u Patkovači (to je poljoprivredno dobro), pošto nemaju rezervnih djelova za kombajne ni majstora, ja sam bio kao majstor, mislim moro' sam radit. Tu je malo hrana bila bolja taj jedan obrok što smo dobivali, mislim količinski. Onda sam tu imo priliku prvi put da se okupam toplom vodom, pošto je u radioni bio bojler. Onda se isto o nekim razmjenama govorilo kao: bit će, bit će... Ja sam se spremo da pobjegnem. Htio sam da pobjegnem, imali smo neki motorić tamo koji smo mi popravili, a njima smo rekli da nije popravljen. Imo' je dva deci goriva do Drine.

Jedno jutro smo čuli da Muslimani treba svi da idu za Tuzlu. Već se osjetilo između Muslimana i nas... Mislim, oni su uvijek sami se sastajali, s njima smo spavali jeli i djelili... Primjetili smo dosta po tome što smo mi imali radio, a oni nisu. Pa su uvijek volili slušati Sarajevo, govorili su: "Daj Sarajevo..." Mi smo slušali Hrvatski radio, slušali smo Beograd i Sarajevo. Mi smo sebi rasporedili u toku dana šta ćemo slušat'. Kad je bilo ovo između Muslimana i Hrvata onda su oni stalno tražili: "Daj Zagreb. Daj Zagreb." Onda mi nismo htjeli da im puštamo Zagreb, mi smo naveče' slušali i BBC i nema šta nismo slušali. Imali smo pravo zaduženje ko' šta treba slušat. Onda nam jednom te tranzistore pokupe... (...)

Onda jedno jutro javili da se sprema razmjena za Hrvate. To je bilo u utorak, a mi smo kao trebali ić' u srijedu, a Muslimani u petak. Stvarno kad smo došli u logor primjetio sam da se svi skupljaju u garažu. Ovaj jedan nam je reko' da večeras u 12:00 idemo na razmjenu. Mislim, oni su nas toliko puta izigrali i slagali, ali smo vjerovali zato smo se svi i okupili.

Mi smo sve stvari spakovali, kao idemo na razmjenu. Mi smo se radovali, radovali smo se slobodi, ali smo znali da to neće ić' tako glatko. Vidili smo da u tri sela su došli ti Crveni križ. Došli su autobusi i onda su nas potrpali u te autobuse. Stvarno nas niko nije dirao u tim autobusima. Došli smo pred Livno, ne znam koliko kilometara, neka organizacija je bila. Čim su nas uveli u krug te organizacije mi smo znali da do razmjene neće bit'. Vratili su nas otale u Drvar, to je Kamanica jedno selo prije Drvara. Tu su nas svratili u neku školu, tu je bio zatvor. Tu su nas svratili, ali tu je neko bio prije nas, pošto je unutra već bilo ovih podmetača. Oni to nama ne bi stavili nego bi nas utjerali kao stoku, ali su nas čuvali, bilo je jedno 50 policajaca, da ne bi tko pobjego. Tu smo bili 23 dana, u stvari, ja sam bio 23 dana, pošto sam ja izišo' u drugoj grupi. Isto me niko nije diro', za tih 23 dana ja sam 7 kg omršavio. Mislim, ne mogu reć da je hrana bila dobra kad nije bila.

Onda je Crveni križ reko: "Mi vama ne možemo ništa. Obećale su srpske vlasti da će vas hranit." Reko': "Oni nas hrane ali..." I gore nismo imali vode, imali smo neke mješine pa smo iz njih pili, tako da se nismo mogli kupat. Jesu zadnji dan su nam dali neke kanistere, ko je uspio ovako da se opere...

U toj školi gdje smo mi bili, našli smo datume i Hrvata i Muslimana, na tom jednom velikom zidu piše "T. M.". Mislim, M. je bio osto u Omarskoj poslje sviju nas. Jedna grupa Muslimana je bila u podrumu (njih 4, 5). Njih su tu držali jedno 6, 7 dana i onda su ih poslje kamionom prebacili. Vidio ih je V. U., on je njima nosio vodui tamo.

Bilo je tih dežurnih koji hodaju pa smo mi njega slali da on to izvidi. Nakon 6, 7 dana i njih su odvezli tako da smo mi sami ostali tu. Bile su dvi' smjene tu, jedan nam je uzimo' cigare (neko je imo' maraka, neko nekom proturio), kupe nam cigare pa kasnije pokradu. (...)

Jednog momka (Hrvat), jedno luksuzno auto je došlo po njega. Stavili su mu lisice i povez na oči. Rekli su kao da ide na razmjenu. Međutim, niti je vraćen u Batkoviće niti se čulo za njega.

Onda jedno jutro, jedan dan je jedna grupa, njih jedno 12, 13 je o'šla na razmjenu. U drugoj grupi sam bio ja 16.07. Nas je jedno 40 odvelo na razmjenu, a vratilo se nazad njih 9, pošto sa hrvatske strane nisu doveli neke što oni traže. Nakon dva dana i ova preostala grupa je razmjenjena.

U Zagrebu, 9. rujna 1993.

- jad103

GODINA ROĐENJA: 1928.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

Prije nego što je predana vlast u Prijedoru, odnosno prije okupacije, po meni sve tri stranke su bile zajedno. Još uvjek je bila stara vlast. Međutim, poslije 1. maja, kad je počela ta situacija, kad je SDS preuzeo komandu, počela su ta hapšenja nekih ljudi. Ja, lično sam smatrao da neki ljudi nisu ništa krivi pa sam više puta probo' razgovarat u kriznom štabu da bi zaštitio. Odgovora je bilo vrlo malo. To je bio krizni štab, kako bi' rekao sad, neprijateljske vojske. To je bilo po preuzimanju vlasti. Tada su oni razoružali sve ljude...

Pa, bio je proglas da se vrati sve oružje. Ja nisam išo' ni u kakvoj funkciji na pregovore, samo po molbi ljudi, majki u većini (od Hrvata i Muslimana). Išao sam ispred, pretežno majki, mada nekad nisam bio raspoložen da odem. Obično je bilo u vezi pojedinih, a nekad i u vezi grupe ljudi. Tako sam išo' i za tog mog sinovca i još jednog dečka...

Članovi HDZ uglavnom i bili su oni koji su organizirali za to glasanje... Običaj izraza riječi je ovakav: «Ako je čovjek član stranke HDZ, njega se izgovara imenom ustaša.» I za druge koji možda nisu članovi, samo su možda katolici. To je bio stav takav. Posle, kroz cijelo to vreme, par puta sam bio pozvan i par puta sam odlazio na te razgovore. Oni su me zvali u krizni štab kod Đ. T. jer on je bio zamjenik, a njegov brat stariji bio je komadant. Taj njegov brat nije volio razgovarat sa mnom, on je to prepustio bratu, taj njegov brat je radio sa mnom, mi smo ista struka. Molio sam ih da ne dođe do tuče ljudi iako su neki već odvedeni u logore, smatrao sam da će se vratiti.

Hapšenje ljudi počelo je odmah poslije 1. maja. Već 2. maja je počelo neko hapšenje. Poslije, povremeno se do 24.06., tada je došao moj brat i želio je da ode u štab da pita za sina. Reko' sam mu da meni nisu dali povratne informacije iz logora da ne treba da ide. On je otišao, oni su ga čekali da dođe, on je i ostao. Taj dan su izišli na Briševo i priveli su još pet ljudi: J. B., J. I., J. B., M., J. Od tog dana počelo je hapšenje dalje. Obično je to bio Prijedor, onda Tomašica, Omarska itd.

Tako da u kontakt nismo mogli doći sa tim ljudima. Probavo sam opet u kriznom štabu da bi dobio broj telefona. Jednom prilikom su mi dali neki broj telefona ali da ne kažem 'ko mi je to dao nego da sam uspio doznati. Onda sam uspio razgovarati sa nekim komadantom. (...) Međutim, već smo čuli da su neki ljudi ubijeni.

Poslije tog slučaja opet je bilo odvođenje po Ljubiji i po okolnim selima i do 24.07. Tada je bilo opkoljeno Briševo sa svih strana. Jedna brigada je išla od Prijedora. Vidio sam dosta vojnika. Imali su "šarolike" uniforme. Bilo ih je i sa petokrakama i sa kokardama i sa nekim drugim znakovima, koji su prolazili iznad naših kuća. Pucnjava je počela sa strane Brišavljana (Srba), kao čovjek znam i smatram, da niko nije imo oružja niti je puco'. Stotinu i nešto ljudi je stradalo ta dva dana, možda se još neko negdje i krije, mi ne znamo, 24. i 25.07. to su bili petak i subota. Već smo 24. imali izbjeglice iz sela, kod mene je bilo 17 ljudi.

Dana, 26.07. je bio kao dan odmora, vojska se povukla odozgo sa sela u Ljubiju i vjerovatno tamo prema Sanskom Mostu, ta 5. i 6. brigada.

Dana, 27. ujutro oko 5:30 već je bila vojska tu na jedno 20 do 50 m i stražarila tu van. Onda su mene uzeli van. Jednostavno, cijelu noć se čuje da vojska oda. Ujutro

kad sam izišao pogledao sam i vidio da po bašči ima vojnika. Međutim, nisam na to obraćo pažnju pošo' sam pčelama, stvarno sam pošo' pčelama jer sam mislio to jutro da ih malo pokadim, protiv neke varoze. Nisu mi to dali nego su me uhapsili, ono sam morao sve bacit. Izveli su me na put iznad kuće, na asfaltni put.

Onda je počelo to ispitivanje. Prvo je bilo ispitivanje da priznam: "Ko je svjetlio te noći iz moje kuće?" Međutim, nije nitko jer niko nije imao ni baterije i zbog čega smo svjetlili na vojsku. Da, šta ja jesam tu, mislim, šta se ja pravim važan, kao ustaša i ne znam ni ja ko, da kontrolišem vojsku gdje se kreće. Međutim, reko sam da to ne znam, kao što i ne znam. E, onda: Da li moj susjed (komšija kako tamo kažu) ima oružje ili mitraljez?

Reko sam da nema što mislim da nema jer nisam primijetio i za mene nema. Što ne vidim za mene nema. Tada je nastalo šamaranje da priznam. Reko' sam: "Ja mogu reći ali to nije istina i neću to reći. Ne mogu reći što nije istina." Opet pas mater ustašku, opet bilo šamaranje, udarali su kundacima i cjevima, šamaranje itd. (...) U toj situaciji nisam se mogo' snaći jer kad mi je od šamaranja otišo' bubnjić nisam čuo neka pitanja, na to sam dobio kundake neke. Onda su me natjerali da legnem. Ja sam lego' onda su me neki udarili par puta po leđima i po nogama. Nisam čuo, ono šta su mi govorili, jer je odzvanjalo kroz uši.

Kad su prestali da me tuku ja sam ustao, držao sam ruke na vratu jer je bilo naređeno ako maknem rukama da me ubiju. Onda kad sam opet stao tu, onda kad je uzeo nož taj njihov komadant. Izvadio je nož i pošo je rukom da me uhvati za nos, ja sam se izmicao. Onda sam ga fino zamolio, tada sam skinuo ruke jer sam rješio da me ubiju, druge nije bilo. Bilo mi je neugodno da me djeca gledaju ako me izmasakriraju. Zamolio sam ga: "Ubite me ako ste oficir i ako ste vojnik, a nemojte me masakrirat." Stavio je nož u futrolu, onda je uzeo pištolj stavio mi u usta i to sam rađe želio da me ubiju jer to je brzina ali su me opet natrali da stavim ruke na vrat. Nije me ubio ni taj put onda se opet naljutio, onda je 'trgo neku letvu koja je bila tu kod ograde. Onda me udario letvom po lijevoj strani glave, po ramenu.

Nisam se urušio ali tada sam čuo kao mi psuje majku ustašku kako ne padam. Tada je opet izvadio nož i htio je da skidam hlače. Reko sam: "Kako da skidam kad su mi ruke na vratu?" Onda je reko da mi ovi strgaju hlače. Onda sam se počeo povlačiti nazad, onda su me počeli tući čizmama u leđa, a on me tukao tu naprijed, gde stigne nije bitno. Tako da još i danas imam neki' ožiljaka.

Posle te tuče opet je išo' nož, onako da me uplaši jer me nije ogreba. Pošo' mi je prema očima misleć da će ispucati u mene. Opet sam ga zamolio da me ubije da me ne masakrira. Stavio je nož opet za pojas. Onda koješta i mater ustašku i ne znam ni ja, da

se naljutio bio. Tražio je automat od nekog dječaka koji su tamo bili, bilo ih je možda 50 ležalo okolo ili sjedilo, a jedno 10 oko mene. Onda opet automatom u usta jer je vidio da sam skinuo ruke. Ja sam mislio da će me ubit'... Nije me ubio i taj put nego me samo malo ozljedio unutra i izvuko je automat van. Htio je da me udari automatom.

U tom momentu sam primjetio da su iza leđa njegovih dvojica, jedan u milicajskom odjelu i jedan sa petokrakom. Pokazuju ovako automatom na nešto. Međutim, ja nisam znakove znao šta je, ali sam shvatio kao da trebam da bježim. Mislio sam kad pođem da bježim ubit će me. Skinuo sam ruke sa vrata, u toj brzini potrčao sam malo niz onu strminu. Nisu ispucali, pustili su me, ja sam otišao u kuću.

Nakon 10 minuta opet oko kuće je bila galama, zvali me van iz kuće. Kad sam ušo' u kuću pita žena: «Gde si bio? Šta si radio? Šta ti je?» Šutao sam. (...) Samo sam uzeo tablete, jednu za smirenje, jednu za srce i stavio pod jezik. Utom su stigli ponovo kući, mislim, oko kuće, oko stana i zvali su me van "Komšija, iziđi. Iziđite." Izišao sam.

Onda mi je bio jedan susjed koji je bio prvi među njima, a to je bilo blizu njegove kuće, gdje su me izveli. Tad on veli neka uzmem neku vestu ili nešto ako će me nekud terat. Taj komadant je reko' da mi ne treba ništa da neću daleko nego da siđem dole na put. Ja sam ipak uzeo neku vestu na sebe jer je bilo toplo jutro. Izišo' sam dole, a žena je izišla za mnom ne stepenice i gledala odozgo. Dok je vidjela da su me priklještili uza zid, njih desetak, nije mogla više promatrat' pa je ušla u kuću.

Tu su me nešto pitali ali ja nisam čuo jer sam dobio dobar udarac, ovako tu. To mi je odzvanjalo i nisam čuo šta, samo sam čuo galamu. Nisam čuo ni šta mi je taj moj susjed govorio. Njegova je majka pravoslavka, a otac katolik. Tu su me pustili par metara dalje, onda su me opet ono pribili puškama. Da li su me htjeli ubiti ili plašiti ja nisam više mogo čut' šta me pitaju. Nego kad su me opet pustili tu i na jedno 10 m dalje.

Pošto zid traje jedno 20 m, opet su me uza zid priklještili. Veli on da treba sad ubit'... Tada je taj moj susjed rekao: "Vi u njega, a ja ću u vas!" U tom sam momentu glavu okrenuo da vidim. Vidim da njemu ruke dršću, ali je... Taj moj susjed je rekao: "On je dobar susjed i samo neka ide u krizni štab. Ako oni odluče da se ubije, neka se ubije, a ovdje ga ubiti nećete! Vi ako ubijete njega ja ću komadanta!" Tada su me pustili i onda su me vodili u krizni štab.

Kad sam doša doli pred krizni štab (bio je smješten u Ljubiji iznad samoposluge neke tamo). Doli sam ono vidio dva mladića stoje. To su vjerovatno arkanovci jer su imali orlove na sebi, naprijed dva orla u crnim bluzicama nekim i na leđima jednog orla. Pitaju jel' to za njih, ovaj komadant kaže: "Nije nego za krizni štab."

Onda su me uzeli neki milicioneri i odveli me gore, tamo sam našao poznata neka dva dečka. ... Pitali su me šta je bilo, 'ko me je tuka'. Reko' sam da me nije niko

tuka' jer nisam smio reć da su me tukli. Pa kaže: "Ipak imate po licu ožiljke." Onda sam reko' da sam to pao, da me izgrebalo trnje gloginje ili tako nešto. Donjeli su mi vode da se malo osvježim. Pitali su me hoću li zapušiti, reko sam: "Ne." Uzeo sam samo jednu tabletu za osvježenje. Pitali su jesam li pri sebi, rekao sam da jesam. Pitali su: "Jesu li vas puno tukli?" Opet sam reko' sam da nisu.

Tada su ušli u drugu sobu da pitaju šta će sa mnom, taj moj komšija kaže tako: ... "Moj jedan komšija, vrlo dobar čovjek, za nas dobar." Onda on kaže: "Putite ga nek ide kući."

Tog čovjeka ne znam, izvirio je ali ga nisam prepoznao, reko je: "Pustite ga nek ide kući." Onda su oni meni rekli da ipak trebam izić' 10 minuta prije jer da će doći arkanovci, šešeljevci i još neki ljudi. Ako me zateku doli da može bit svašta...

Tada je taj komšija izveo mene van i sa mnom je išao jedno 100 metara kroz ulicu, pošto je bio još policijski čas oko 7:00 ujutro, za nas. Reko' je samo da idem posred ceste, da se ne okrećem ni levo ni desno, a on će me pratit jedno vreme koliko on bude mogao nasred ceste.

Tako sam došao kući, nije me niko dirao. Posle tog sam tek onda klonuo tako da jedno dva meseca nisam mogao nikud rukom. Nosio sam u džepu, doktorima nisam smio ići, ni zube popravljat. Liječio sam kako sam znao, masirao sam.

Poslije sam očekivo', svaki onaj vojnički topot, smatro sam da idu po mene kući, kao i svako drugi. Jel' mi je bilo rečeno ako ostanem tu da ću bit sav iskasapit i da imam da se selim i ja i svi oni koji su mi poznati. To mi je rečeno na putu prije nego ću dobit' te silne batine. (...)

I. M. je ubijen kod svoje kuće, L. M. ubijen je isto kod kuće tog I. M. Opet jedna prija i ona je M., pošto nas ima više, ona je ubijena kod svoje kuće, to je jedna stara žena negje oko 77 godina, 78 tu negdje. Jedna moja stričevka, njezin muž, dva sina i snaha svi su ubijeni kod svojih kuća. To je sve na Briševu. Brat mi je u logoru od batina podlegao, u Omarskoj. On je podlegao negdje oko 19.07., a odveden je 24.06. Njegov sin je u logoru i živ je, on je u Batkovićima.

Moje mišljenje je da je to bilo organizirano od davnih dana, posebno za Briševo. Mislim da je taj komadant 6. brigade, pošto je ratovao u prošlom ratu negdje u okolici Briševa i sam je izjavljivao da treba Briševo sravnit sa zemljom. Prije toga, a i poslje toga kad je išao na Jajce, jer sam ga slušao preko radija, kad je išo' sa tom brigadom na Jajce ratovat...

Pravi razlog nema za ubijanje, poslije toliko godina. Sa srpske strane smatra se da je Briševo kao za vrijeme prošlog rata od 1941. pa do 1945., da su iz Briševa djelovali

neki ustaše koji su kao nanjeli zla partizanskoj vojsci. Međutim, u blizini Briševa na jednoj koti jeste bila Njemačka vojska. Bilo je ustaša, Talijana, četnika, od '42. do '44. koji su obezbjeđivali da se ne može prić' Ljubiji s partizanske strane. Oni su to pripisivali Briševu iako to nije pripadalo briševačkom terenu. To je ocrnjeno Briševo za vrijeme još prošlog rata.

Tobož' sad je to odmazda tih nekih prvoboraca. Nažalost prvoboraca koji nemaju razuma, da se osvete na nevinim ljudima s kojima su do juče jeli, pili... To je to što je žalosno, najžalosnije.

Nisam izvršio zamjenu kuće, izbjeglica sam. Tamo sam ostavio kuću, podrum je 10 sa 5, gori je 10 sa 9 prizemlje, sprat 7 sa 10, tako sa velikom terasom. Imao sam nekakve šupice ali to nije važno, imao sam zemlje oko 2000 kvadrata. To je bio zapušteno, bagrenjar uglavnom, a obradive ima jedno 300 kvadrata. Ovih momenata u kući nema nitko, a bio sam ostavio jednog dečaka koji je prije mjesec dana stigao u Sisak, njega i njegovu djevojčicu. Bili su do tada.

Sad mi je rekla jedna sestra, sami su ostali na kraju Briševa, da bi prešli u moju kuću. Ja sam odobrio to. Ovi su preko Njemačke javili da mogu slobodno uć'. Bolje da oni nego bilo tko drugi.

Od batina su mi povrjeđeni mišići, jako mi je teško, ne mogu da se krećem. Jednostavno, boli sve to. Probo' sam i ljekarima reć' da ovi udarci, ja jest da sam slabog srca, ali klone mi ruka i bolovi su većinom s leve strane, ali iz vana na pleću kako bi rekli u centru. Lekari kažu da je to od starosti, no ja se s tim nisam mogo' slagati jer me pre toga nije bolelo. Onda i na nogama, uvek sam zategnut, imam još ovako nekih ožiljaka. Kud je tvrđi teren tud još nije sve prošlo, a po mišićima se ništa ne poznaje. Lijevi bubnjić mi je stradao.

Mislim kad bi ostao u Ljubiji da bi me ubili. Mislim po jednoj prijetnji, a ima i drugih stvari. Ja sam za njih izgledao nekakav viđen čovjek. Iako, kažem, nisam se nikad petljo u nikakvu politiku, pa su mnogi smatrali, a i taj put na saslušanju, da sam nekakav tajni čovjek koji se kao ničim ne bavi ali da ipak nešto krije. Neki su mi se prije godinu dana izrazili da su me pratili još prije dvije godine. Kome nosim vodu kad idem gore na bašti. (...) U stvari oni su nadgledali sve Hrvate... Tako su mi dali do znanja da neki od njih, otkrili su da misle da se ja s nečim bavim. Ja sam vrlo teško mogo' da skužim, prije dve godine, kad su rekli da sam se ljubio s nekom ženom gore na bašči. Poslje sam se sjetio da mi je kći došla sa unučićem i da smo se mi ljubili. Međutim, onda sam shvatio da me ipak promatralo još od pre, a ne sad. (...)

U Zagrebu, 30. travnja 1993.

- jad108

GODINA ROĐENJA: 1947.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Hrvatica

Želim pričat' za svoga brata. Odveden je ispred svoje kuće, što ga je odveo taj neki Dž., šta ja znam, kako se zove. ... Došo je po mog brata sjećajući se neke davnošnje svađe. (...) Mi smo po nacionalnosti Hrvati. Došo' je pijan po njega, on i još jedan i izveo ga je. Njegovoj supruzi je rekao da ga vodi na saslušanje. Međutim, odveo ga je gore na Čarakovo, a Čarakovo je već bilo očišćeno. Gore su ga ubili, e sad ne zna se kako. (...) Moj brat nije bio član ni jedne stranke. Čak je dobio dozvolu od srpskih vlasti da napusti Prijedor, da ide nekim konvojem kao i mnogi.

Moj suprug S. S. (predsjednik HDZ-a) je odveden negdje 28.05., otišao je na posao. E sad, ja ne znam da li je neko njega zvao s posla. On se javljao direktoru i rekao: "Ako bude potrebe da radim." (...) Mislio je nešto se normalizira, vjerovatno je išo' po toj liniji. Međutim, na poslu su ovi direktori, zamjenici i šta ja znam, pili su kavu i došli su dvojica u uniformi i tražili su da on izađe. On je izišao i odveli su ga u SUP na saslušanje. (...) Onda se on meni negdje oko 1:00 sat javio iz SUP-a i kaže: priveden je, trebo' bi bit' ispitan, ali nema tog nekog dotičnog. Ali ako slučajno ga zadrže jer je on vjerovatno nešto već predosjetio i nešto, da ja se obratim S. M. (tom predsjedniku SDS-a). On je uvjek tvrdio da je ispravan i da on nema čega se bojat' da on ne želi ići iz Prijedora, ne znajući da to neće bit' važno je li ispravno ili nije ispravno. Pretresanje stanova, ono što je većini rađeno, tako je i meni, s tim što je naš jedan komšija poslao, tako neku trojku da oni nas pretresu ko' fol svima pa onda kao i meni.

Ljudi koje uopće ne poznam, a oni sve znaju da je gore u logoru, da ovo, da ono. Tražili su oružje i tome slično. Nekog velikog uznemiravanja nije bilo, možda iz tog razloga što su oni mislili da sam ja Srpkinja. Znala sam čut od rođaka, ovaj MUP već misli da si Srpkinja.

Kad su oni njega smakli, kad je on podlegao tom maltretiranju u Omarskoj, onda mi je u kući bio taj zločinac, taj Ž. M. i s njim je taj neki visok krupan bio, ne znam mu ime. Došli su s nekom pričom. Kao: "Kad je on odveden? Ko ga je odveo?" I tome slično, ja sam njih onda pitala izravno: "Što ste vi došli? Šta vas zanima? Šta vi meni hoćete reći u stvari?" Ja sam vidjela da nešto jest. Međutim, oni su kao: "Njega nema gore na spisku, mogo' je neko njega da odvede da ga sakrije." Reko: "Ko bi mogo pored vas da ga sakrije?" Pa su oni na kraju zaključili, baš taj M., kao usput su to rekli: "Vidiš, ipak nam je pobjego." U tom smislu je nešto reko'. (...)

Po preuzimanju vlasti nisu nas odmah maltretirali, možda jedan anonimni poziv. Uoči samog hapšenja jest. (...) Kamo sreće da su nas provocirali, da su nam prijetili to bi nas ponukalo da idemo.

To je bila jedna svađa u kafani, prije možda dvije tri godine, gdje su moj brat i taj dotični opsovali ustašku, odnosno četničku majku i na tome se završilo. Međutim, kao što Srbi dugo pamte, on se toga sad sjetio kad je nosio taj automat, kako se zove. Obično tako rade kukavice kad dobiju oružje onda se žele osvetit. Jednostavno, on je htio da ga ubije i tako.

U Gašincima, 6. svibnja 1993.

- jad110

GODINA ROĐENJA: 1932.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Musliman

Nakon višestranačkih izbora gdje je pobjedila Muslimanska stranka SDA koja je imala većinu, na drugom mjestu bila je srpska stranka, a na trećem HDZ. Nakon tog višestranačkog sustava koji je trajao jedno kraće vrijeme. Srbočetnička horda preuzela je vlast u prijedorskoj općini 29.04.1992. Tog jutra, kada sam pogledao kroz prozor vidio sam naoružanu srpsku vojsku sastavljenu od domaćih "četnika" ali i vojske koja mi nije bila poznata, a u svakom slučaju na osnovi posmatranja zaključio sam da su to postrojbe bivše JNA. Jer u sjevernom dijelu Prijedora bila je vojarna u kojoj su bili smješteni vojnici iz bivše vojske JNA. Nakon preuzimanja vlasti osjetio sam se ugroženim jer do tada sam provodio svoj život onako kako sam i živio.

Radio sam, imam 60 godina manje tri mjeseca, jer sam trebao u mirovinu. Išao sam na posao, vraćao, pošteno radio. Kada nisam morao radit bavio sam se sportom. Zanimao sam se sa radom goblena. Nisam bio uopće uključen u politički život, bar u početku ovog višestranačkog sustava ali sam se bio uključio nešto kasnije, pred preuzimanje ove vlasti. Zbog toga što me je stranka SDA, kao Muslimana, preusmjerila na jednu odgovornu funkciju u općini Prijedor. Pa sam se ja učlanio i to je bio moj motiv za učlanjenje, inače mislio sam da ću otić u mirovinu da ne budem angažovan uopće u bilo kakvom političkom životu. Doživio sam okupaciju moga grada Prijedora, moje općine (...) Grozdanića kula poznata je kao prvi objekat grada Prijedora u starom dijelu grada od kojeg sada nema ni temelja, a Srbi su se naseljavali kasnije. Starosjedioci su uglavnom Muslimani i Hrvati, a to je jedan hrvatski narod.

U okupaciji sam postao tužan, osjetio sam da više nema slobode i da sljede jako teški dani u mom životu i u životu moje obitelji. Osjetio sam da sljede teški dani za muslimanski i hrvatski narod ove općine ali i ostalih krajeva u Bosni i Hercegovini. Nakon okupacije i početka napada te srpske soldateske na muslimanske i hrvatske krajeve koje ja dobro poznajem. Poznajem svaku ulicu, svako brdo, svaki brežuljak. Onda sam vidio i to dobro vidio, da u tim postrojbama srbočetničkim ima ljudi sa raznim oznakama: sa crvenim kapama, sa bijelim nekim oznakama na ramenima zvani "bjeli orlovi"... Zaključio sam da bi oni mogli biti organizovani kao dobrovoljci iz Srbije ili Crne Gore jer to se jako jasno moglo zaključiti po govoru.

Dana, 23.05.1992. posmatrajući iz novog stana, iz novog naselja Pećana i gledajući kroz prozor vidio sam kako iz dalekometnih topova sa većim kalibrom, prvo pucaju i razaraju muslimanska sela, a mi to kažemo Brdo, a to su: Zecovi, Čarakovo, Rizvanovići, Hambarine, Rakovčani... To je nekoliko muslimanskih sela iza kojih su hrvatska sela od Ljubije pa dalje. Prvo su ih pucali iz dalekometnih topova, a onda sam vidio kako počinju kuće goriti. Vidio sam prvo dim pa onda plamen i tako dalje. Nisam znao šta se tamo događa ali sam mogao naslutiti ono najcrnje i te moje slutnje su se obistinile. Sutradan, 24.05.1992. također boraveći u svom stanu nisam mogao vidjeti ali sam čuo da je napadnuto naselje Kozarac koje broji negdje oko 5, 6 tisuća ljudi pretežno Muslimana, zatim ono što me najviše srozalo je napad na moj rođeni Prijedor.

Dana, 30.05.1992. čuo sam cijelu noć neku pucnjavu. Nisam znao o čemu se radi dok nije svanulo, vidio sam ulična ubijanja ljudi, trku, istrčavanja iz stanova, pucnjavu, padanje, ubijanje... To se moglo očito vidjeti. Nisam sve vidio ali ono što sam vidio bilo mi je jako jasno.

Mogu kazati nekoliko primjera: tako sam vidio da u mojoj okolnoj zgradi vrve "četnici" s puškama u rukama i nisam znao o čemu se radi, pa kada su utrčavali u zgradu i penjali se, vidio sam da izlaze na krov te zgrade G1. Ta G1 zgrada je odmah do "zelene pijace".

Iza toga sam vidio, malo mi poznatog čovjeka, ali kasnije sam saznao da je on hrvatski umirovljenik, bivši policajac, star negdje oko 60 godina, sa sinom koji je star oko 30 godina i suprugom koja je stara negdje oko 55 godina, da se kriju iza dimnjaka i da kada su vidjeli da nemaju izbora da će pasti u ruke "četnika" vidio sam da se te osobe bacaju sa krova i padaju dolje i sve troje su kasnije bili mrtvi. Ne znam im imena ali znam da je obitelj C., toliko sam o njima znao i to je što sam vidio.

Zatim, po okupaciji Prijedora nastali su teški dani za mene, na svu moju sreću, moja kćerka, najmlađa, zatekla se u Banja Luci gdje je i studirala. Prije ove okupacije grada Prijedora, moja supruga M. otišla je u Banja Luku odakle joj je obitelj, otišla

je da posjeti majku, sestru, brata i sopstvenu kćerku. Tako da se dogodilo da sam za vrijeme okupacije sam bio u stanu. Imam još dvije kćerke koje su udane, jedna je u Libiji, a druga je u Zagrebu.

Proživio sam nekoliko dana boreveći u kući sa ostalim stanarima zgrade G3. U tom trenutku ja sam imao rješenje da se nalazim na godišnjem odmoru. To rješenje mi je dao D. (Srbin) poznat kasnije kao srpski ekstremista, koj je ostao u uniformi i sve Muslimane kasnije rastjerao iz firme tako da su ostali samo Srbi. Nalazeći se na godišnjem odmoru bio sam samo isključivo u stanu i nisam po okupaciji nigdje mogao ni izać' jer nisam ni mogao ako sam htio da sačuvam život, jer se odvodilo, ubijalo, a naš život u zgradi bio je tako mučan da se to ne može opisat. Vidio sam svoje sopstvene komšije: B. B. njegovog mlađeg brata koji je stanovao uz mene u stanu. Koji su obučeni u uniforme Srbočetnika, naoružani do zuba, da svaki dan nose u kuću opljačkane stvari.

Taj B. B. je ušao i u moj stan i opljačkao me. Opljačkao je ono što mi je bilo možda najdraže od stvari, a to su teniski reketi jer sam se 50 godina i više bavio tenisom i u mojoj obitelji tenis je sport onaj u kojem mi uživamo.

Okupacija je trajala i dalje ali eto, nešto će se i dogodit'. Čuo sam da su ubijeni i mnogi ljudi koje ne bi imenovao ali u koliko i kad budem bilo gdje pozvan onda ću se sjetit njihovih imena. Moj je život bio tako težak da nisam mogao spavat i svaki dan sam očekivao da budem odveden i likvidiran. To je svakodnevna i masovna pojava bila u Prijedoru. To je trajalo sve do 7.06.1992. god kada su po mene došla tri naoružana Srbočetnika od kojih jedan jako visok, ne znam im imena ali bi ih prepoznao, sa puškom sačmaricom. Strpali me u "maricu", a zatim me odveli u stanicu milicije gdje sam evidentiran u neku knjigu, a onda odatle odveden u prvi logor "Keraterm".

Za vrijeme boravka u logoru Keraterm gdje sam bio zadržan samo 2 sata, vidio sam ono što nikad u životu nisam mogao sanjat. Vidio sam poznatog, kasnije koljača, nekog Ž. da hoda krvavih ruku, raspasan, razoružan, ostavio je oružje u Prijedoru gazeći ih, udarajući cipelama pozivajući da tko hoće da se tuče s njim. Osjetio sam da mi je to kraj pa sam to hladno gledao, ali gledao i umiranja nekih ljudi na moje oči. To su bili ljudi sa sela čija ja imena ne znam, ali mogao bih doći do imena tih ljudi o kojima se radilo. Ti ljudi su ležali u krvi, vjerovatno su još i davali znake života, u predvorju su ih izvukli kao tačke napolje.

Iza toga su došli s "maricom" i nas 10 imenom i prezimenom prozvali, mene prvoga. Kad su prozvali tih 10 prozvali su još dva, tako da nas je bilo 12 i strpali u "maricu" u koju je moglo stati 6 ljudi. Utjerali su nas ko sardine unutra i odvezli u Omarsku. Do Omarske su se desile mnoge stvari koje nisu ni za pričat. Prijetili su,

zaustavljali se, govorili, psovali, Muslimane, Hrvate, Aliju, govorili: "Vadi nož ovdje ćemo jedne poklati, dalje ćemo druge!" Izvadi pušku, udarali po vratima. Mi smo mislili da je kraj, dvojica su čak i plakali, ostavljali nam poruke ako ostane netko živ... Pet ili šest zaustavljanja je bilo, kratkih po 6 ili 7 minuta. Nisu nas izvodili ali su nas maltretirali samo riječima i prijetili, to je bilo dovoljno da shvatimo da će nas negdje u putu likvidirat. Ipak nisu, već su nas doveli u Omarsku, logor koji se nalazio u prostorijama rudnika željezne rude u Omarskoj. Ti objekti su meni dobro poznati kao Prijedorčaninu. U logoru Omarska, iz "marice" smo izvedeni sa rukama na zatiljku, udarani puškama, palicama, cipelama, željeznim predmetima i tako utjerani kao stoka u jednu od mnogih tamo prostorija u kojoj prostoriji je bilo negdje oko 300 ljudi i to pretežito Muslimana ali je bilo Hrvata i drugih nacionalnosti.

U toj Omarskoj sam proživio dva mjeseca, mukotrpna teška mjeseca gdje sam svega i svašta doživio. Nakon desetak dana boravka prozvat sam i izveden u drugu prostoriju u neku kancelariju gdje su prisustvovali šest ili sedam Srbočetnika naoružanih do zuba. Među njima i jedan koji nije u sastavu te straže, koji nosi oznake milicije, ne znam mu ime ali znam da je jako nizak i bile su mu oči krvave, čini mi se da je bio i pijan. Onda su me počeli ispitivat, dajući ispred mene cedulju da pišem ko je bio sa mnom u napadu na njihove postrojbe. To je izmišljena taktika jer u napadu nikakvom niti sam bio niti sam bio u bilo kakvoj vojnoj formaciji, već sam kao miran građanin bio čak na godišnjem odmoru. Radio sam, dobio sam od njega nekoliko batina i to nožem kroz vjetrovku u kojoj sam došo i trenerki sam bio. Tako sam lagano bio obučen jer kad su me vodili govorili su da idem na saslušanje i da ću se brzo vratit. Sa sobom sam slučajno ponio: vozačku dozvolu, saobraćajnu dozvolu, putovnicu i osobnu iskaznicu.

Tu me je na tom prisilnom saslušanju da pišem ko je učestvovao sa mnom, ja nisam mogo nikog napisat, jer stvarno, niti je 'ko napado koga, niti sam bio u kakvoj organizaciji niti sam mogao čije ime ni izmislit. Rađe neka meni glava ide, nego da ja nešto izmišljam. Tu sam dobio udaraca, pored tog noža koji je proparao vjetrovku i oparo me malo po leđima. Nije mi puno zla nanio, ali zato sam dobio nekoliko udaraca: kundakom, cipelom, šakom i na kraju ovoga koji je već izgubio kontrolu skroz nad sobom, koji me je isključivo tukao, a ovi su se smijali i gledali. Ufatili ga za ruke i izvukli ga u drugu sobu gdje je on nastavio svoj pir s nekim drugim čovjekom. Za koga sam čuo da kricima se javlja. Ja sam vraćen u prostoriju ostalim zatvorenicima.

Mislim da se ta prostorija zvala "petneska". To je prostorija iznad stepenica, koja je bila na spratu. "Petneska", to je ona crvena zgrada, tamo gdje su ubijali najviše. Poznate su te prostorije: "petneska", "kod Muje", "staklenik", "garaža", a najzloglasnija

je "bijela kuća". Kasnije, kad sam izašo', nisam znao, a znao sam da tu ubijaju, to je ispred "petneske", onda i hangar koji je bio sam nadkriven i pun. Tu je bilo, najteži život, tu su ih najviše izvodili i ubijali.

Ta dva mjeseca će ostati neispričana priča, kratko da kažem da se svaki dan ubijalo. U mojoj najbližoj okolini udaljenoj od mene oko 2 metra i na mojim rukama, umrlo je od tuče oko 300 ljudi. Spreman sam da njihovih dosta imena kažem. Tu je: N. Š., O. K., Z. M. ... Pola ih možda u ovom trenutku ne bi mogao sada da kažem, ali u svakom slučaju kad bude potrebno njihovih imena ima mnogo.

Od stražara sve jednog znam, a sada kojeg bih god vidio sigurno bi prepoznao. Imena najmanje znam ali u svakom slučaju čuo sam, kad bi me neko pitao i pokazao: "Je li to taj?" Rekao bi i pokazao imenom i prezimenom, ja bih to mogao. Ti stražari su bili mještani, najviše negdje iz Omarske, ali i iz okolnih sela. Mene je ispitivao Prijedorčanin agronom po zanimanju, inžinjer agronomije, R. M. zvani R. Pitao me: jesam li učestvovao u nabavci oružja, jesam li učestvovao u napadu, jesam li surađivao sa bilo kim naročito političkim strankama SDA oko naoružanja, oko napada... Nisam nigdje učestvovao pa nisam mogao ni potvrdit'.

Za ono vrijeme boravka u Omarskoj, vidio sam i doživio svega i svašta, toliko toga da je to nepojmljivo čovjeku. U tom logoru bila je i grupa žena, ja mislim oko 36 da ih je bilo. Među njima pretežito meni poznate Muslimanke i Hrvatice. Bio je jedan broj koji ja nisam znao do tada, one najbolje znaju šta su doživjele. U svakom slučaju ono što je čovjeku nepojmljivo, maltretiranja, udaranja, a kako sam i to kasnije saznao bilo je i silovanja o čemu ja vama ne bih mogao reći.

Za vrijeme ta dva mjeseca mukotrpnog života, rekao sam već, na mojim rukama je umrlo oko 300 istučeni' i pretučeni' ljudi, ali umiralo se i u drugim prostorijama, umiralo ih je i vani (kako mi to kažemo pisti). Ubijani su ljudi kako je 'ko znao i stigao, ne krijući. Bilo je ubijanja po izvođenju noću, na najgori i najsvirepiji način sa željeznim šipkama, kundacima, noževima, puškama, cipelama. Tako da su nestajali preko noći i više se nisu vraćali. Tako je likvidiran jedan broj. Jedan broj je likvidiran tako što su iscenirana bježanja. Prozvani su ljudi po određen broj i onda im je rečeno da bježe pa su u njih pucali jer nisu imali šanse da bježe. Pošto je logor bio u nekoliko obruča straže, pored one koja je bila na osiguranju samog logora.

Zatim su znali pucati u masu iz vatrenog oružja i takav slučaj je bio gdje je jedan poginuo, a dva ranjena. Zatim je bilo slučajeva da tuku vani, onako kad se postrojavamo ili bez postrojavanja kad dovode iz grada po grupicu u "marici". Pa ih izvode po desetak ili dvadesetak pa ih pljačkaju, sve oduzimaju ono što su imali po džepovima, a onda ih ispretuku. (...)

Još bi htjeo govoriti puno o logoru Omarska. Prošao sam četiri, ali veće patnje tog zarobljenog naroda nisam vidio. Dovoljno sam star da znam i Drugi svjetski rat, znam šta se je dogodilo sa Židovima, za vrjeme Drugog svjetkog rata. Znam šta se dogodilo i sa ostalim narodima ali ovakva zlodjela, ovakvo kalnje, ovakvo uništavanje svih naroda, svih naroda koji nisu Srbi, još nije zapamtila istorija. Tučeno je ubijano, ali valjda će se nekada saznati tačno imenom i prezimenom ko je to radio i koliko je ljudi ubijeno. U svakom slučaju ubijani su oni ljudi koji su bili važniji, akademski ljudi koji su imali neke funkcije, koji su bili pametniji, koji su bili školovaniji. Ali nije birato, da se ubijaju starci, žene, djeca to sam vidio. Vidio sam i umiranja od gladi.

U Omarskoj se živilo od 1/8 kruha i pet ili šest kašika nekog variva koje je počesto slično mulju ili je bilo zagađeno toliko da su ljudi dobivali masovno proljeve. Za vrijeme mog boravka dolazili su predstavnici srpske vlasti iz Prijedora. Dolazili su iz: Prijedora, Banja Luke i ko zna odkud još i to se je tačno priređivalo kad su dolazili. Pa smo morali pri njihovm dolasku postrojavati se posebno, pjevati srpske pjesme od koji se sjećam o nekakvom vojvodi Sinđeliću, ne znam bilo je još.

U Zagrebu, 20. travnja 1993.

- milj4

PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Hrvat

Dana 30. svibnja 1992., oko 17:00 sati, došao je susjed N. R. i rekao da moramo doći do tržnice, da su u naš dio grada upali muslimanski ekstremisti, poželjno bi bilo da napustimo kuće. Nas je sačekala srpska vojska, počela nas vrijeđati, psovati ustašku majku. Išli smo ja, žena i dijete s ostalim susjedima. Odlučio sam otići bratu. Kad smo došli do tržnice tamo je već bilo pobijeno dosta ljudi, izgorjeli su kiosci, na drugoj strani ljudi su čekali autobuse podijeljeni: naređeno je da se muškarci odvedu u Omarsku, a žene u Trnopolje. U Omarskoj su za odmazdu ubili dvojicu, jer je jedan srpski vojnik poginuo na bojištu. Najprije su nas postrojili uza zid, a zatim pustili u jednu prostoriju, gdje smo zatekli nekoliko Kozarčana. N. nas je vodio i imao zadatak da odvaja Srbe od ostalih, kako bi Srbe poštedio odlaska u logor. Svaki dan je bilo sve teže, veliki dio nas nije znao zašto nam se sve ovo događa. Oni koji su išli na ispitivanje, vraćali su se pretučeni, izmaltretirani, stavljali smo im obloge itd., i tako opet za tri dana. Većinom su tukli "školovane" ljude, inženjere, doktore, itd. U našem krugu

je bio i predsjednik općine Č. U jednom trenutku, da bi dobili vode, Kozarčani su počeli pjevati pjesme koje su im zlikovci govorili: "Oj Alija, ako bude rata, ubit ću te ko Miloš Murata." Ovi zatvorenici su bili u garaži bez vode i svježeg zraka i gotovo su umirali. U našoj prostoriji nisu tukli, ali su tražili novac, satove i sl. Ispitivani su puštani kućama, pa sam htio i ja. Prepoznao me je jedan Srbin, T. P., i rekao: "P., dođi." Ja sam odgovorio da sam gladan. Kaže on D. P.: "Donesi hrane", što je D. i učinio. Kasnije je postao komandant logora. Otišao sam na ispitivanje. Na pitanje u kojoj sam stranci odgovorio sam da mene zanima turpija, pošto sam zanatlija. Oružja nisam imao. Rekao sam da je u naselju neki Č. oduzeo puške. "Možeš biti slobodan", odgovoreno mi je, "Izvedi ga". Tako sam prošao bez batina.

A ako zatvorenika nitko nije izvodio, taj je doživio veliko batinjanje. Na pisti smo provodili po cijeli dan. Dovedu nekog premlaćenog, a nama narede da ležimo i da ne smijemo dizati glavu, u suprotnom te netko od njih odmah pretuče. Imao sam na laktovima, koljenima velike žuljeve od tog ležanja. Poseban problem je bio ručak. Idući u redu, oni poliju vodu tako da zatvorenici padaju, a onda se stražari sjate pa ga tuku, iživljavajući se na njemu. Grupu koju su doveli iz Ljubije, Hamarina, itd., odmah tuku bez obzira je li tko kriv ili nije i sl. Poseban tretman su imali odvođeni u "Bijelu kuću". Tko iziđe taj je izdržao, a tko nije ili je ubijen ili je odveden negdje drugdje. U logoru sam bio od 30. svibnja do 6. rujna. Brojno stanje u logoru kretalo se oko 2500 ljudi, s tim da su jedni ubijani, a drugi dovođeni. Jedne noći je došla specijalna grupa za "klanje". Poslije toga su ostale ubijali šipkama, maljevima... Izjava jednog od njih: "Dobru smo gozbu napravili." Neki G. je bio vođa smjene. Posebno teško je bilo prilikom neuspješne razmjene u Žitniću kod Knina. U vožnji su nas pratili srpski stražari, koji su nam dali svakom po šaku soli, koju smo morali pojesti, a da vode nismo smjeli piti, tukli su nas, udarali čizmama... šest sati ne smiješ dići glavu. Posebna je tortura bila u zatvoru u Kninu poslije neuspješne razmjene: tuča, maltretiranje, nacionalno vrijeđanje... Tako je njih 10-15 tuklo sve zarobljenike. Sve ovo događalo se pod navodnom zaštitom UNPROFOR-a i Međunarodnog crvenog križa. Bojeći se srpskih stražara morali smo lagati komisiji za razmjenu da nas nisu tukli. (...)

Iza logora je iskopan kanal i može biti da su u njega pokapani ubijeni, a zatim zatrpavani rovokopačima. Postoji odlagalište jalovine gdje su također mogli biti pokapani. Iza logora je klana pokradena stoka, meso je nekud odvoženo, a nas se izgladnjivalo na četvrt kruha i nešto juhe u kojoj je bilo umijeće naći list kupusa, tako da smo svi bili stravično iscrpljeni i izobličeni.

U Zagrebu, 22. prosinca, 1992.

- milj5

GODINA ROĐENJA: 1954.
PREBIVALIŠTE: Jugovci
NACIONALNOST: Muslimanka

Dana 20. srpnja 1992. izvršen je pretres mojeg mjesta Jugovaca od strane jugosrpske vojske. Naišla je srpska vojska i izvodila sve ljude van, potom su ih postrojili na jednoj ledini. Prvo su ih pretukli, zatim su ih ubijali iz pušaka i automata. Bilo je jezivo. Svojim sam očima vidjela da su tada ubijeni moj muž, (te) H. A., H. A., U. A., M. A., A. A.-A., F. A., V. Z., F. A., Č. A., D. A., H. A., Z. A. i M. A. (...) Treći dan ovi ljudi su pokupljeni u kamione, odvezli su ih u meni nepoznatom pravcu, a moju jetrvu su ostavili, pa smo je mi u ranu zoru pokopali. Nju su ubili samo zato što je pokazala hrvatski dinar. Ulazili su u moju kuću, maltretirali me, pucali u moju kuću, a dobro su znali da sam ja unutra s malom djecom. Metak je kroz jedan prozor ušao kroz drugi izišao. Poslije smo se skupile sve žene i živjele još mjesec dana u mjestu. Pošto je već sve bilo iselilo, morali smo krenuti za Travnik, a onda u Vitez. U Vitezu sam provela mjesec dana, potom sam došla u Posušje sa svoje četvoro djece. (...) Po mom mišljenju, Prijedor s okolicom je očišćen, mjesto Hambarine su preimenovali u Petrovo Brdo, Kozarac je dobio ime Radomirovac. Kuće su sve opljačkane pa onda zapaljene, većina sela su samo zgarišta. Oni pljačkaju sve po redu.

U Posušju, 29. prosinca 1992.

- milj8

PREBIVALIŠTE: Hambarine
NACIONALNOST: Musliman

Dana 22. svibnja 1992. godine, izvršen je napad na Hambarine, a to je jedno od muslimanskih sela u nizu Zecovi, Čarakovo, Hambarine, Rakovčani, Rizvanovići i Bišćani. Tog je dana srpska vojska tenkovima spalila pedesetak kuća. Sutradan su pljačkali po kućama sve što su mogli, a stanovnici koji su se vratili ponovno su vraćeni u šumu. Ja sam ostao kod kuće s još petoro starih ljudi. Tu smo bili 29 dana, potom nam je došao srpski kapetan u odori JNA i rekao: "Ako hoćete izvući žive glave idite u sela Čarakovo ili Bišćane, jer su došli srpski vojnici s ratišta i oni neće razabirati nikoga." Ja sam otišao s ovo petoro starih u selo Čarakovo. Tamo sam bio

dvadeset dana. Za to vrijeme četnici su ubili četiri čovjeka. Napustio sam to selo i došao u Tukove. Iz Tukova sam otišao u sabirni centar Trnopolje, a odatle nakon dva dana bio protjeran za Vlašić. Sa Vlašića sam krenuo u Travnik, iz Travnika u Vitez, zatim u Ljubljanu pa u Posušje. "Ova muslimanska sela su napadnuta", tako su nam govorili srpski vojnici, "zato jer se naše vođe ne mogu dogovoriti, pa mi Srbi s vama Muslimanima i Hrvatima ne možemo zajedno živeti." Dok sam ja bio u Hambarinama spaljeno je oko 300 kuća.

U Posušju, 29. prosinca, 1992.

- milj13

GODINA 1975.
PREBIVALIŠTE: Hambarine
NACIONALNOST: Musliman

Napad na Hambarine dogodio se 23. lipnja, 1992. godine. Narod je pobjegao u šumu, pošto je bio nenaoružan. Mjesec dana nakon toga bilo je svojevrsno zatišje. Početkom srpnja JNA vrši pretres Hambarina. Bila je to vojska s raznim obilježjima, neki su imali i kokarde, srpsku zastavu... Vojska je u selo upala pješice. Ja sam pobjegao u potok s B. K. i S. D. Čuli smo kako pucaju. Kad se smračilo otišli smo kući jesti. Pretres je počeo od Tukova do Hegića. Došao je k nama S. K. i rekao da je pred njegovom kućom ubijeno četrdeset ljudi. Idući navečer do pojedinih kuća vidjeli smo krvave ulice. (...) Ljudi su ubijani gdje su zaticani. Većina ljudi bila je zaklana. Ubijani su muškarci od četrnaest do šezdeset i pet godina starosti. Tog dana su vršena i silovanja žena i djevojaka. One koje nisu ubili skupili su pred domom kulture u Rizvanovićima. Pred domom su bili samo muškarci. U selu je bilo i izbjeglica i oni su bili istjerani. Prema riječima K. K., koji je bio u grupi (...) njega su pretukli kao i sve ostale, neke su odmah ubili. Preostale ljude su poredali pred zid magacina, gdje su selektivno ubijali. Ubijali su i starce. Tu je ubijeno oko četrdeset do pedeset ljudi. Došli su autobusi iz Autotransporta i odvezli više od tisuću mještana u pravcu KERATERMA, Omarske i ostalih logora. K. K. je premlaćen i nije odvezen autobusom. Iz moje kuće nitko nije stradao jer smo se sakrili, a mati, sestra i snaha nisu dirane.

Sljedećih pet ili šest dana, zajedno s ostalih petnaest do dvadeset muškaraca, krili smo se u polju u međama. Saznali smo da trebamo ići na slobodni teritorij Bihać, Cazin, gdje smo se spremali otići. Na Bukviku nas se skupilo oko tristo. Krenuli smo

preko šume Kalajevo, gdje smo se odmarali. Srbi su nas primjetili i zapucali po nama. Mi smo se razbježali. Ja sam bježao u grupi u kojoj se našlo sto sedamnaest ljudi. Za ostale ne znam. U našoj grupi imali smo jednu automatsku pušku, jednu M-48 i jednu lovačku pušku. Bježeći, uhvaćeni smo u Miskoj Glavi. Potjeru za nama organizirala je vojna policija, a dočekala nas je srpska TO. Svi su bili naoružani. Poredali su nas u četiri vrste i prebijali. Naredili su da sve izvadimo iz džepova i bacimo ispred sebe na zemlju. Jedan je ispucao rafal u zrak, da bi nas prestrašio, poslije smo pretresani. Među njima je bilo doktora s puškom. Jedan od njih je dr. M., radio je u prijedorskoj bolnici, onda "A." (oko tridesetpet godina starosti). Jabuke koje smo nabrali usput morali smo baciti, nisu nam dali da ih jedemo. Tu sam vidio osam naoružanih srpskih vojnika. Vodeći nas prema livadi, trojica naših pokušala su bježati. Jednog su odmah ubili, a saznao sam da su ovu dvojicu kasnije ubili. Onda su nas doveli na jednu livadu tristo metara udaljenu od mjesta zarobljavanja. Naredili su nam da kleknemo. Vikali su na nas i pitali jesmo li pošli Tuđmanu da ubijamo Srbe, jesmo li pošli u džihad...Jedan od srpskih vojnika se iživljavao gađajući nas grumenjem zemlje. Nakon pola sata došao je kombi, gdje su strpali nas oko tridesetipet. Odvezli su nas u dom u Miskoj Glavi.

Prvog dana izvršili su popis imena. Smješteni smo na betonsku podlogu. Za tri dana su na nas stočetrnaest, dali nam tri kruha i šest litara vode. Vidjeli smo da su u posude za vodu Srbi mokrili. Govorili su da pjevamo srpske pjesme i da se križamo iako smo svi bili Muslimani, pa bi nam tek onda dali vode. Najviše su inzistirali da pjevamo pjesmu: "Tko to kaže tko to laže da Srbija je mala". Većina nas pri izlasku na mokrenje bila je tučena nogama, rukama i tvrdim predmetima koji bi im se našli pri ruci. Tjerali su nas da mokrimo ispred srpskih žena. Drugi dan nakon prozivke išlo se na gornji kat na saslušavanje. Svi nisu bili prozivani. Prozivani su ugledniji, materijalno imućniji ljudi od kojih bi tražili novac, zlato itd., a pri tom bi ih tukli. Za ta tri dana mučenjem je ubijeno 17 ljudi. Ta mučenja su bila svojevrsni eksperiment. Kroz prozor sam vidio kako je nakon žestokog mučenja udaranjem, osoba polegnuta na leđa. Iznad nje je stajao mučitelj s nožem i crnom rukavicom. Mučitelj se sagnuo nad žrtvom i rezao je po sredini grudnog koša, tako da su joj se vidjela pluća. Zatim je ulazio u prostoriju, koja je prethodno služila kao "kafić", veličine 5x5 kvadratnih metara, tražeći sljedeću žrtvu pitanjem: "Tko je sljedeći dobrovoljac?". Zatim je sam odabirao sljedeću žrtvu. Tako je rasporenjem grudnog koša i rezanjem vrata stradalo sedam ljudi. Ubijeni su bili od 18 do 25 godina starosti. Ubojice su bile starosti od 22 do 35 godina i imali su SMB uniforme. Na glavama su imali beretke, šešire i "titovke". Dvojici naših, K. E. i A. I., naređeno je da pokopaju leševe i operu krv. Zakopani su iza doma. Zatim su tražili deset dobrovoljaca iz Rizvanovića, po zahtjevu nekog

S., navodno oca K. Z. Ja sam se javio među njima, ali sam ostao po naređenju jednog četnika, a umjesto mene prozvana su druga dvojica, jedan iz Cazina i jedan iz Višegrada, otac dvojice sinova koji su ostali s nama. Čuli smo jauke i krkljanje. Svi su odmah poklani. To je izvršeno kao odmazda za smrt Z. K., ratnog zločinca.

Nakon tri dana, preživjeli ljudi, njih 97, odvezeni su u Ljubiju s rukama na potiljku i glavom sagnutom nadolje. Dovezeni smo u Gornju Ljubiju kod vatrogasnog doma. Tu su nam dozvolili da dignemo glave. Na tom trgu je bilo puno vojnika, za koje su tvrdili da su pripadnici 6. krajiške brigade. U autobuse su čim smo stali ušli jedan civil i jedan srpski vojnik pitajući: "Imali li tko od K.?" Ja i moj otac smo šutili jer smo znali da nas traže radi S. K., čovjeka zaduženog za obranu sela za kojim su oni tragali. Vrlo brzo su nas prevezli na stadion Ljubije. Tjerali su nas da istrčimo na stadion, a onda bi nas tukli. Onda su nam naredili da stanemo uza zid u dvije vrste. Tu je već bilo dovedeno dosta civila, Muslimana i Hrvata. Ispitivanju su bila prisutna i trojica izdajnika: A. I. iz Rakovčana, K. F. iz Sredice, treći čovjek je iz Čarakova - ne znam mu ime. Njih su trojica pred srpskom vojnom policijom prokazivali pojedine Muslimane, upirući prstom na pojedince, riječima: "Ovaj, ovaj, ovaj...". Navodim da su to činili pod prisilom srpske vojne policije. Tako su izdani svi koji su imali oružje, bili imućniji i bili u stranci SDA. Tako je izvedeno oko 50 - 60 osoba. Odvojeni su uz ogradu igrališta, a jedan od njih je odmah ubijen. Zatim je došao uniformirani čovjek koga su zvali "Vojvoda". Nosio je bradu, veliki zlatni križ sa zlatnim lancem i rekao da se ne smije ubijati mecima. Onda su ti izdvojeni odvedeni u svlačionicu. Čuli smo samo lupnjavu i srpske pjesme koje su morali pjevati Muslimani. Unutra se vršilo strašno mučenje. Svi su ubijeni klanjem. Nama su rekli da čekamo nekakve "spravice". Dok su jedni mučili i ubijali odvedene u svlačionicu, nama je došla grupa od šest četnika sa sredstvima za mučenje. Naredili su da stavimo tri prsta na rub zida. Gore se popeo jedan četnik i gazio nas po prstima. Dok nam je ovaj gore gazio prste, drugi su nas dolje tukli po leđima i pjevali četničke pjesme. Posebno napravljenom limenom spravom zarezivali su dijelove tijela ili ... (izostavljeno zbog iznimno mučnog opisa ubijanja)

Imali su i vreće s pijeskom kojima su tukli po bubrezima. Nekoliko ljudi su ubili udarcima kundakom puške po glavi. Ubojice su bile u trijeznom stanju. Tad je ubijeno dvadesetak ljudi. Ostalo nas je oko dvadesetpet. Živima je naređeno da mrtve odnesemo u autobus. Radnički autobus je bio napunjen leševima u visini od pola metra. Nama je naređeno da sjednemo u isti autobus. Komanda je glasila glava dolje, ruke na potiljak. Bila je noć. Tražili su trojicu dobrovoljaca da istovare mrtve, što su ovi i učinili. Nakon toga čuli su se rafali, ova tri dobrovoljca su ubijena. Sad su izvo-

dili trojicu po trojicu živih na ubijanje. Napominjem da je s nama bilo više četnika koji su putem ubili i jednog koji je digao glavu. I tako, redom su se čuli rafali i psovke: "To vam je dao Alija, Nezavisnu Bosnu i Hercegovinu". Ja sam ustao s još trojicom, ispred mene je bila grupa u kojoj je bio moj otac. Pogledao me je i izišao. Moram navesti da smo mi bili imućna porodica. Moj otac je zbog toga bio mučen. Oca su svi zvali "B.", po plavoj kosi. Prozvani smo nas sljedeća trojica. Prvi koji je izlazio skočio je na četnika kod vozačkog mjesta. Počeli su se rvati. Netko od preostale dvojice je za to vrijeme udario u bočni prozor autobusa, koji je ispao. Ja prvi pokušavam iskočiti, ali me spriječava četnički rafal. Mi smo opet sjeli. Za to vrijeme još jedan četnik priskače u pomoć prvome koji se 'rve s našim kolegom. Dok je četnik mijenjao okvir na pušci (s lijeve bočne strane) ja iskačem. Autobus je očito stajao na makadamskoj cesti. Dočekavši se na noge potrčao sam i našao se u jednom od udubljenja što ih je napravila jalovina od rude. U bijegu mi je pomogla i mjesečina. Nastavio sam dalje sa bježanjem. Iz autobusa su uspjela pobjeći još dvojica ljudi. Ja sam bio sav izgreban. Nakon 500 do 600 metara kotrljajući se našao sam se u udubljenju uz šumu. Tu sam se u travi onesvijestio.

U rano jutro došao sam svijesti. Radi bolje orijentacije približio sam se mjestu izvršenja zločina. Pošao sam u pravcu Ljubije. Onda sam sreo dvojicu Briševljana, mladića. Bio sam psihički i fizički slomljen, oko sebe sam doživljavao sve same četnike, govorio sam na glas, sam sa sobom, i tražio da se u mene puca jer više nisam mogao izdržati. Na riječ stoj, zaustavljaju me dvojica nenaoružanih mladića iz Briševa i pitaju me s kim pričam i jesam li vidio žene i djecu. Njima sam ispričao o sinoćnjem strijeljanju. Njih dvojica su mi rekli o etničkom čišćenju koje se dogodilo u Briševu dan prije. Oni su mi rekli da su muškarce koje su zatekli pobili, a neki su sa ženama i djecom uspjeli pobjeći. Uputili su me u pravcu Čarakova i upozorili na glavni četnički punkt na vrhu Briševa. Idući dalje sreo sam jednog čiču i babu i jednu curicu (Hrvate). Oni su se mene jako uplašili jer sam bio jako krvav. Nakon šest dana tu sam se prvi put najeo jabuka i drugog voća. Nastavio sam put šumom Kurevo, lutajući dva dana oko Ljubije. U toj šumi sam vidio dosta ljudi u procesu raspadanja. Na Kurevo je izvršen masakr ...

Stigao sam između Ljeskara i Hambarina, a pokraj mene skrivenog prolaze kolone četnika, vozeći opljačkanu robu s opljačkanim traktorima i drugim prevoznim sredstvima. U Rakovčane sam došao kod jednog djeda A., gdje sam dobio hrane. Istog dana sam se prebacio kod zaseoka Crljenkovići. Moja rodica J. me je vidjela i prevela preko ceste u pravcu prijedorskog polja. S vrata jedne kuće pozvao me jedan djed i tek što smo sjeli odnekud se pojavio jedan četnik s uperenom puškom. Ispred

kuće je ubio psa i zaprijetio da će se to i meni dogoditi. Ovaj djed se zove A. Đ., a njega su optužili da prima "zelene beretke". Ponovno sam zarobljen. Četnik koji me je zarobio bio je jedan od pljačkaša. Tog trenutka su djedu ukrali kola i konje. Domalo zatim vidio sam grupu od oko dvadeset četnika kako opljačkani traktor i ukradenu robu voze u Rizvanoviće. Vidio se dim iz kuće iz koje su ovo iznijeli. Pitaju me što sam krvav, ja sam odgovorio da sam pao na kamen. Sjatili su se na mene i tukli me, a potom ispitivali. Rekli su mi da ću biti njihov grobar. Odveli su me do kuće E. K. i naredili da dvojicu zakopam, a iza toga još šestoricu. Leševi su bili u raspadanju. Dok sam kopao došao je njihov glavni rekavši: "Završite s njim". (...)

Uz moje stradanje živote su izgubili: otac F., njegova dva brata od kojih je jedan gluhonijem, stričević S. i sin S.

U Zagrebu, 11. siječnja 1993.

- milj15

GODINA ROĐENJA: 1961.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Muslimanka

Uz prethodno granatiranje, srpska vojska je 22. svibnja 1992., ušla u Hambarine. Iz tog i okolnih sela narod je pobjegao u šumu prema Kurevu i Ljeskarama. Nakon tri dana smo se vratili, ali nitko nije noćivao u svojoj kući, nego zajedno u podrumu. Oni su hodali po kućama i temeljito ih pljačkali. Ljudi koji su pljačkali bili su naši susjedi iz okolnih sela. Znam te ljude iz viđenja, prije rata smo zajedno putovali. Odvodili su ljude, naši ljudi se vrate pretučeni, potom maltretiraju nas žene i djecu. Srbi su inscenirali sukob i pod lažnom optužbom pošli na nas. Starije ljude su puštali sa propusnicama u Prijedor. Moj muž se vratio taj dan i rekao: «Mi smo opkoljeni, nemamo kamo pobjeći». Oko 10:00 sati čula se pucnjava iz pravca Sredica, među nas se uvukla panika; jedni su bježali u šume, drugi su zvali susjede i bježali u raznim pravcima. Potom ulazi vojska predvođena jednim profesorom iz Prijedora. Pozvali su ljude da dođu sa osobnim kartama. Svi smo morali izići iz kuća. Odvojili su žene i djecu na jednu, a muškarce na drugu stranu. Tu su postrojili muškarce od 16-60 godina i odveli ih u selo Rizvanoviće. Predali su ih tamo i razdvojili mlađe muškarce od starijih. Tu su ih tukli šljemovima, kundacima...Tada su ubili četiri muškarca i ženu Z. E. U autobusima su odvezli grupu muškaraca preko Hambarina u pravcu

Prijedora pod naredbom: "Glava dolje, ruke na potiljak". Vojnici su i dalje vršili pretres. Provjeravali su da nije ostao koji muškarac, pucali, bacali granate. Vratili smo se kućama, žene i djeca sa nekolicinom staraca. Nama su rekli da će se muškarci vratiti, ali mi ih više nismo vidjeli. Dio vojske je ostao u selu, sa zadatkom da pljačka i maltretira narod. Srbi, naši susjedi nisu nas štitili. Komanda im je bila kod džamije, gdje su pekli janjce, lumpovali, pili... Upadali su po kućama, pretresali, pitali novac, zlato, pod izgovorom da traže oružje. Ja sam bila trudna, upali su u moju kuću i pitali za motor moga muža. U Bišćane su odvodili žene i tu ih ubijali, prije maltretirali. Muškarce o kojima sam govorila odvodili su u logore Omarska i KERATERM. Tu se gubi njima svaki trag.

Dolazi naređenje da se izlazi iz sela, a ako ostanemo da ćemo stradati. Uzela sam nešto robe, kao i moji susjedi i pošli smo pješice u Tukove, noseći bijelu zastavu. U Tukovima smo morali prenoćiti. Kuće gdje smo noćivali bile su pune. Rečeno nam je da za nas nitko ne odgovara, tako da smo cijelu noć proveli u strahu. Na punktu u Tukovima ulazili su u kuće, tražili osobne karte, potom izvodili žene i djevojke u kuću S. A, gdje su ih silovali. Na tom punktu su bili B. S., M. - visok, imao je brkove, B., G. M. i neki kog su zvali B. Ova zla radila je jedinica koja je bila na punktu kod bunara. Ujutro su nas potrpali u autobuse i povezli nas u logor Trnopolje, gdje smo ostali tri dana. Tijekom vožnje su nas opljačkali. Tu su nas sve popisali. Ostavili su nas u školi u sali, a potjerali su logoraše u drugu sobu. Logoraši su nam davali nešto hrane po koju su išli svojim kućama. U sobe je ulazila pijana vojska, maltretirala nas, tukla, djecu su pitali jesu li ustaše... Djevojke su pitali i silovali. Dovodili su i druge žene iz okolnih sela. Potom su stigli autobusi i šleperi u koje su nas potrpali i povezli u nepoznatom pravcu. ćuli smo da vozač spominje Travnik. Tako su nas vozili do Vlašića. Putem su tražili novac, zlato, zaustavljajući nas na par mjesta. Morali smo dati sve što smo imali.Nisu nam dali da gledamo kud idemo, vozili su nas na kamionima sa spuštenom ceradom, gdje smo se skoro gušili. Sa Vlašića smo pješice krenuli prema Turbetu, bili smo ispraćeni rafalima, koji su okrenuti po nama. Iz Turbeta nas je naša vojska prebacila do Travnika. U Travniku sam bila dva i pol mjeseca, gdje sam čula da su mi najbliži ubijeni.

Zagreb, 18. siječnja, 1993.

- milj16

GODINA ROĐENJA: 1936.
PREBIVALIŠTE: Čarakovo
NACIONALNOST: Muslimanka

Sredinom šestog mjeseca 1992. počeli su četnici dolaziti u Čarakovo. Narod je bio zatočen, vojska je pješice nastupila sa svih strana. Upadaju u kuće i upućuju starce prema džamiji. Tu su bila moja braća kojima su naredili da idu na raskrižje. Jedan njihov komandir je naredio da ne ubijaju starce, žene i djecu iako su vojnici imali namjeru ubijati na licu mjesta. Braća su mi tako ostala u dvorištu. Pucali su iz sveg naoružanja, a nama su naredili da idemo u kuće. U prvom naletu ubijen je H. K, čula sam plač njegove žene. Ubijen mu je i sin K. i zet E. Č. U drugoj kući do moje ubijen je K. H. i njegov sin V., iza kojeg je ostalo dvoje djece. Odveden je A. M., kojeg sam našla uz džamiju mrtvog i onda sam ga pokopala. Zatim su odveli M. H., H. S., R. S. i ubili, a posebno su mučili hodžu S. M. R. su ubili nasred njive, zatim je ubijen M. Z. Ovi ljudi su pobijeni uz džamiju. Petoricu sam ja pokopala sa susjedima na mezarlucima kod džamije u jednu grobnicu. Sa mnom su bile M. B., M. B. supruga A., S. M. i K. K. supruga H. Ove ljude smo pokopali četvrti dan. Leševi su bili u stanju raspadanja. Jedan dio ljudi je odvođen u drugo selo i tamo ubijan. Poviše džamije ubijeni su I. M. i njegova dva sina. O. M. je radio na željeznici. Ubijeni su H. M. i njegova dva sina E. i K., M. H. i njegov najmlađi sin «Ć». Idući od moje kuće prema stanici «poljski put» ubijeni su O. A., sin I., R. M., H. S., H. I., H. I., H. M., H. I. i otac I., S. H. Zaklan je R. I. Ubijen je također M. R. i njegov najmlađi sin. U zaseoku Musići ubijeni su M. M., M. Š., M. F., K. M. i njegov sin. Poviše džamije ubijen je šesnaestogodišnji sin M. A. Ovo je dio ubijenih ljudi za koje ja znam. Mnogo ljudi je ubijeno u planini Kurevo. Na «žegaru», uz cestu poginuo je H. A. i njegov sin I. Žene i djeca su ostali u kućama oko petnaest dana. Dana 4. srpnja, 1992. su odveli moju braću i za njih više ništa ne znam. Noćivali smo zajedno u nekoliko kuća. Moju sestru Z. su najprije pretukli ujutro, a već poslijepodne sam ju našla mrtvu. U susjednom selu Zecovi nađeno je dvadeset osam ljudi, žena i djece poklanih u jednom podrumu. Sestru sam pokopala treći dan, pošto mi nije bilo preporučeno da se krećem. Komandir iz Tukova M. J. mi je rekao da ne idem jer će i mene ubiti. U ubojstvima su sudjelovali mlađi Rasavčani koji su silovali dosta žena.

Dana 11. kolovoza 1992. godine pošla sam u kuću M. M., tu su nas dočekali Srbi na barikadama i nisu nas pustili dalje. Tek četvrti dan dovezli su autobuse i povezli nas u pravcu Travnika. Tijekom vožnje su nas pretresali, tražili marke, zlato, svlačili

ljude do gola, maltretirali, prijetili da će nas sve zaklati. Vozili su nas pod komandom: "Glava dolje, ruke na potiljak". Ovako su nas zlostavljali tijekom cijele vožnje do Vlašića. Bila sam pet dana u Travniku odakle me je prebacio bratić u Resnik u Zagrebu.

Zagreb,19. siječnja 1993.

- milj17

GODINA ROĐENJA: 1981.
PREBIVALIŠTE: Bišćani
NACIONALNOST: Musliman

Čuo sam pucnjavu, domalo zatim došli su vojnici i počeli vikati govoreći: «Mi smo Arkanovci». Razbijali su nam prozore, vrata, stakla su pucala. Jedan vojnik me je zovnuo: «Ti mali u crvenoj majici odi ovamo! Gdje su vam marke i zlato?» Rekao sam da nemamo. «Jesi li vidio ovuda naoružanih ljudi, ovih vaših zelenih beretki?» Odgovorio sam da nisam. Poslao me zatim u stroj mami. Drugi vojnik me je zovnuo i rekao da iznesem vode. Ja sam mu donio i on se umio, donio sam mu i ručnik. Blizu mene bila su dvojica vojnika koji su oštrili noževe. Jedan od njih mi je rekao: «Hoćeš li da te zakoljem!» Drugi vojnik je dreknuo: «Marš u kuću.» Nailazili su drugi vojnici koji su pljačkali. Moju mamu je jedan udario. Palili su kuće. Moji susjedi su ukopavali mrtve, a već se bila obrazovala kolona i išla u pravcu sela Tukovi. Tu smo noćili. Krenuli smo prema Trnopolju, a odatle prema Vlašiću. Tu su nas iskrcali i nastavili smo, popraćeni pješadijskom vatrom, u pravcu Turbeta. U Turbetu su nas čekali autobusi i prevezli nas do Travnika. Tu sam bio sedamnaest dana, a odatle sam došao u Zagreb. Bio sam dva dana u kući u F., a on nas je doveo u izbjeglički logor. Volio bih se vratiti svojoj kući, kad bi se moglo živjeti kao prije rata.

Zagreb, 19. siječnja, 1993.

- milj18

PREBIVALIŠTE: Bišćani
NACIONALNOST: Muslimanka

Od početka šestog mjeseca svakodnevno je granatirano selo Bišćani. Do 20. lipnja, 1992. srpska vojska nas je granatirala iz daljine sa svojih položaja. U grad Prijedor se rijetko odlazilo, tko je želio ići morao je imati propusnice. Dana 20. lipnja 1992. godine u 11:30 sati ulaze srpske jedinice u moje selo Bišćane. Čula sam prijetnju jednog vojnika: "Majku vam jebem, izlazite, mi smo Arkanovci". Vojska je imala maskirne odore, na glavi kape sa srpskim obilježjima: kokarde, srpske zastave, povezane trake, crni šeširi, jedan dio je imao petokrake, bilo ih je obojenih ratničkim bojama. Izveli su nas van, postrojili uza zid, pitajući: "Tko ima ovdje". Tako smo stajali oko dvadeset minuta. Transporter je otišao dalje, a s nama su ostala petorica, od kojih su dvojica oštrila noževe. Tad je jedan izustio: "Hoćemo li ih nožem ili rafalom". Jedan dreknu da su se dogovorili da neće žene, djecu i starce. Potom slijedi naređenje: "Marš u kuću". Počeli su pretresati selo; tražeći marke, zlato... Maltretirali su mi djete od 11 godna. Jedan vojnik je radio vezom pitao: "Što ćemo sa zarobljenim muškarcima?" Odgovor je bio od 16-60 godina poubijati.

U selu nitko nije pružio nikakav otpor. Mi smo ostali u kući, vani se je pucalo. Ispred kuće K. F., mog djevera, ubijeni su: K. H., K. E., K. M., K. Š., R. D., K. A. Tako su nastavili dalje i ubijali. Ispred kuće H. N. ubijeni su: K.: H., E., S., S., B. (Š.), O., E. Prije nego su ih ubili naredili su im da pjevaju srpske pjesme, pasu travu, rade sklekove i sl., a zatim su ih rafalima pobili. B. su rasparali. Ove ljude su treći dan ukopale njihove žene. Trideset metara dalje ispred kuće K. S., koji je ubijen iza kuće, još su ubijeni: K. H., H. K. i njegovi sinovi B. i H., F. K., M. K. i njegov sin A., ubijeni su A. K. sin i zet, M. K. star oko 75. g. i sinovi M. i S. Ubijena je i R. J. u svojoj kući. Nakon sat vremena vraćaju se trojica s bijelim kombijem pred moju kuću. Slijedi pitanje: "Tko ima, izlazite van - dreknuo je jedan. Za pet minuta hoćemo ključeve od djeverove garaže." Tražili su iz kuće automobil, traktor i motor. Motor su odvezli, a ključeve djeverove garaže im nisam dala.

Svi mještani su se skupljali u nekoliko kuća. Nas tridesetak žena i djece skupilo se u kući R. K. Vojska je dalje pljačkala selo. Među ovim vojnicima javio nam se jedan i rekao kako je on redovan vojnik, da 17 mjeseci nije vidio roditelja, on je ostalima govorio da se ne diraju žene i djeca. Kuću u kojoj smo bili su opljačkali, a sutradan su zapalili kuću E. K. Čula sam prijetnju jednog vojnika: "Što se vi ne selite?" Potom smo prešli u treću kuću, a ja sam otišla do svoje kuće po neke stvari i opet se vratila.

U tom trenutku nailaze dvojica vojnika, a žene ih pitaju mogu li pokopati svoje mrtve. Rekli su da može, ali ukoliko nađu kojeg muškarca ubit ćemo i vas. Jedan dio žena je ukapao svoje mrtve, a cijela kolona je išla s bijelom zastavom k punktu u Tukovima. Idući putem, vidjela sam kod pržionice kave Brkića oko četerdeset i pet mrtvih ljudi. Leševi su bili u raspadanju. Idući dalje vidjela sam na nekoliko mjesta po pet ili šest mrtvih ljudi. Na punktu nas je vojska nastavila vrijeđati: "Hoćete li Aliji? Jebem vam majku Turkinje!... U koloni nas je bilo oko dvjesto žena i djece. To je bila prva kolona iz Sredica. U Tukovima me je dočekala kćerka i pitala: "Može li moja majka kod mene?" Pustili su me, tu sam i noćila, a ostali su voženi autobusom za Trnopolje. Drugi dan sam i ja s ostalim ženama i djecom odvezena za Trnopolje. Na punktu jedan od zapovjednika bio je B. S. U Tukovima u "Prištinskoj ulici" u kući I. A. vojnici s punkta i vodovoda, mještani Tukova, zasigurno su silovali žene i djevojke koje su pristizale iz okolnih sela. U Trnopolju smo ostali četiri dana, a došli smo autobusima. Tu smo bili popisani, a hranu su nam dali logoraši. U jednom trenutku u sobu ulazi B. T. iz Tukova (22-23.g.) i psuje nas: "Jesu li ovo Alijini". Kad smo polazili za Travnik, vidjeli smo kako tuku jednog starog čovjeka. Putem su nam uzimali srpske pare. Došli smo na Vlašić, pucali su za nama, a mi smo nastavili pješice prema Travniku.

Zagreb,19. siječnja 1993.

- milj55

GODINA ROĐENJA: 1968.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Hrvat

Dana 18.06.1992. ujutro, kad smo se probudili vidjeli smo vojsku. Tu su bili neki specijalci iz Omarske jer ih nisam poznavao. Ta vojska je bila iz Krajine, a imali su četnička obilježja. Oni naši Srbi imali su specijalne uniforme. Znači, bilo je svih obilježja. Pokupili su ljude iz cijele moje ulice, a bilo nas je oko 34 muškarca. Oni su hodali od kuće do kuće i pretresali tražeći oružje. Među ovima što su došli po nas bio je i B. B., a ostali su bili stariji. Tu su još bili i S. M., M. M. To jutro 18.06.1992. pokupili su nas u autobus i odvezli u Keraterm. Tamo su nas isto pretresli i odveli u "spavaone". Prva dva dana je bilo u redu, a onda su počele tučnjave, sve teže i teže. U prvoj nisam prepoznao stražare, a u drugoj smjeni sam prepoznao P. i njegova dva brata blizanca. Oni su bili moji vršnjaci, a tada su bili stražari u Keratermu. Ti stražari su bili sinovi od moćnijih ljudi tako da oni nisu išli na ratište nego su bili stražari. Naj-

gori je bio D. K. Imao je oko četrdeset i nešto godina. On nije bio stražar ali je dolazio povremeno i najgore radio. Tukao i ubijao. Tukli su pretežno željeznim šipkama, a B. je tukao s baseball palicom ili drvenim nogama od stolova. Nismo mogli gledati kako druge tuku, ali sam vidio D. K. kad je tukao jednog iz Predavca. Od ovih koje su tukli znam I. K. i F. Dž. Mene nisu tukli, ali su mog oca. Njega je izveo Đ. On je bio tatin radni kolega. U logoru smo bili moj otac, brat i ja tako da je majka ostala sama. Đ. ga je htio zaklati, ali je naišao još jedan tatin kolega (Srbin) T. koji ga je spasio.

Svake noći su izvodili i tukli. Bile su četiri hale u kojima su nas držali. Peta (prostorija) je bila kao garaža. Pretežno su u tu garažu izvodili i tukli. Tukli su i odmah iza vrata kad bi nekoga izveli.

Dana 21.07.1992. pokupili su ljude iz Hambarina i dovezli njih oko 300 i sve ih ugurali u jednu "spavaonicu". Tu su ih zatvorili tako da nisu imali zraka. Kako nismo smjeli izlaziti van na WC u "spavaoni" se nalazila jedan kanta gdje smo vršili nuždu. Onda su tu kantu ubacili tamo njima, u tu prostoriju u kojoj je bilo njih 300. Kasnije su došli četnici, posjedali oko naših "spavaona", poredali se i izvadili oružje. Ljude iz te prostorije su poredali i negdje oko 22:00 ili 23:00 sata počeli su pucati. Pucali su cijelu noć, sve do jutra. Htjeli su nas sve pobiti, a stražar K. je rekao nemojte pucati u prvu i drugu "spavaonu". Ujutro, kad su ovi otišli, ušli su u našu "spavaonu" stražari i rekli: "Trebaju nam dva ili tri dobrovoljca." Javila su se tri momka da iznose te mrtve. Kako je bilo ljeto i vrućina osjetio se smrad. Iz početka su govorili da mrtvih ima oko 40-ak, pa 50-ak, da bi na kraju ispalo da ih je 140 mrtvih. To je bilo 24./25.07.1992. To su sve bili civili. Ljude su kupili i sa njiva. Kad su ih iznosili ustanovilo se da nisu samo pucali mitraljezima nego su i noževim i sjekirama ubijali. Jednostavno, da su ih izmasakrirali. Kasnije su ih sve potrpali na jedan kamion, zajedno i mrtve i ranjene. Zatvorili su ceradu i odvezli ih. Ove ranjene kao odvest će u Trnopolje u prihvatni centar, jer je tamo kao blaži režim logora. Samo, kad su se vratili, vidilo se da je na jednom mjestu poderana cerada i da ovi ranjeni nisu imali zraka unutra. Uglavnom nitko nije vraćen. Taj kamion je otišao prema Omarskoj. Dana 25.07.1992. navečer, ubili su u toj trećoj "spavaoni" još oko 60 ljudi. Uglavnom za te dvije noći ubijeno je oko 220 ljudi. Iz te treće "spavaone" preživilo je oko 30 ljudi. Ljudi koji su bili u trećoj "spavaoni", od 21.07.1992. kad su ih doveli pa sve do 28.07.1992. nisu dobili ništa ni za jesti ni za piti.

Nakon tog masovnog ubojstva kriteriji u logoru su se malo poboljšali, došla je i smjena. S. više nije bio načelnik logora pa su bili malo blaži. Od zločinaca znam sljedeće: P. B., dva brata blizanca - braća od P. B., K., Ž. – taksist. Ž. je ubijao ljude. Jednostavno bi došao do čovjeka s pištoljem i ubio ga. Ili bi nekog izveo i istukao ga. Često je dolazio i iživljavo se nad ljudima.

Kasnije je već saznala međunarodna zajednica. Prije puštanja naredili su nam da svi izađemo iz "spavaona" kako bi se oribale i očistile. To je bilo 03.08.1992., a 05.08.1992. je došlo 10 autobusa kojima su nas prevezli u Trnopolje. U Trnoplju je kriterij bio malo blaži. Davali su nam jesti. U Keratermu smo samo imali dvije, tri tanke šnite kruha dnevno i neko varivo. Kad smo išli na ručak tada su nas najviše udarali tako da ni te šnite kruha nismo mogli uzeti. Tako je B. došao do mene i počeo me tući, ali su doveli drugog da ga tuku tako da me to spasilo.

U Trnopolju, načelnik logora je bio jedan koji je radio u Omarskoj, a kasnije je došao K. i preuzeo tu funkciju. U Trnopolju je bilo dobro u odnosu na Keraterm. Čim smo došli taj načelnik je rekao da nas tu neće tući. To je bilo tako dok nije došao taj Ž. On je odmah izveo nekog starog čovjeka i tu noć ga ubio. Udarao ga je šakama, nogama... To je učinio pred nama. Kad je došla ta međunarodna zajednica više nas nisu smjeli tući. Onda su počeli puštati iz Trnopolja. Ja sam pušten na osnovu zahtjeva za iseljenje iz Prijedora. Zahtijev je načinila moja mati u općini. Morali smo potpisati da svu imovinu ostavljamo dobrovoljno. Kad smo odlazili morali smo platiti sve račune od struje, vode i sl. premda nismo ništa potrošili.

Tog čovjeka koji je ubijen u Trnopolju poznavao je Ž. jer ga je zvao: "M., gdje si M., komšija moj?!" Taj Ž. je bio strah i trepet. Kad bi on došao u Keraterm znalo se da će dva ili tri čovjeka biti mrtva.

Dana 05.08.1992. kad je bilo raspuštanje Keraterma prozvali su oko 120 ljudi i rekli im da uđu u autobus kojim su ih odvezli u Omarsku. U Omarskoj su ih držali do navečer kada su ih opet prozvali (njih 120) i odvezli ih u nepoznatom pravcu. Od tada im se gubi svaki trag. Među njima su bili A. G. i J. M. Vojnici koji su odveli tu grupu su: D. M. - radio u Omarskoj u rudniku, Z. B. - iz Prijedora, M. R., brat M. R., zvani "S.", sinovi S. R.

Kad su nas 18.06.1992. pokupili sa mnom su bili: J. A., S. G., I. D., I. D., A. K., M. K., M. K., D. M., V. J., B. B., M. B., I. B., F. Dž., A. K. Od nas nitko nije ubijen, jedino su ti iz ta dva autobusa (koja su odvezena 05.08.1992.) nestali. Jesu nas premlaćivali, ali ne znam da je itko od mojih susjeda ubijen.

U Zagrebu, 11. veljače 1994.

- milj61

GODINA ROĐENJA: 1957.
PREBIVALIŠTE: Tomašica
NACIONALNOST: Hrvat

U četvrtak su došla dva oficira. Jedan od njih je bio iz Busnova. Rekli su nam da svi Hrvati idu na raskršće Sasine i Tomašice gdje smo sjekli drva. Vukli smo oko 2 km daleko od kuće F. Š. To je bilo 03.12.1992. U subotu, 05.12.1992., dovezli su dva kamiona iz Prijedora i odvezli ih pune drva. Mi smo nastavili voziti. Oko 14:00 zadnji smo naišli M. T. i ja. Tu je bio još brat mu M., M. Z., L. K., A. K., J. Š.i sin mu M., P. P. i P. T. Sa konjima su bili: A. K., M. K., M.T.. U šumi smo ostali: J. Š. i sin mu, M. T. i ja. Ovi ostali su otišli do kuće F. Š. Tu im je strina dala jesti. Nešto kasnije sin od F. Š. je rekao: "Bježite, evo Usorčana!" P. T. je rekao: "Neće nas Usorčani, to su naši ljudi." Kad su ovi došli, tražili su gazdu. F. Š. nije bio tu jer je otišao u drugo selo. Tada je upitao P. T.: "Kako se zoveš?" Rekao je: "P. T.!?" Ovaj ga je odmah ubio. Tu je ubio našu strinu D. Š. i M. Š.

Tu je radio jedan Srbin i jedan Musliman sa motorkom. Kad je ubio P. T. i ostale, došao je do P. P. i pitao: "Kako se zoveš!" Rekao je: "P. P." Tada ga je upitao: "Da li si Srbin?" Rekao je: "Jesam!" Tada je ovaj pitao: "Tko je još Srbin?" Pošto su se ustali ovaj je samo rekao: "Bežite odatle!" Mi smo bili udaljeni oko 500 metara od te kuće. Tada nam je bilo čudno što se razilaze. Nitko nije znao o čemu se radi. Kad smo prišli F. kući na oko 200 metara, vidjeli smo da F. sin bježi u šumu. Dao je i nama znak rukama da bježimo. Kad smo došli u dvorište te kuće njih pet je izišlo pred nas. Trojica su držala oružje na ramenima, a dvojica su odmah počela skidati oružje i ići prema nama. Tada su upitali: "Kako se zoveš?" M. T. nije odmah razumio o čemu govori pa je rekao: "Vučemo drva." Tada mu ovaj kaže: "Ne pitam te šta radiš, nego kako se zoveš?" Kad smo rekli, jedan je stao do mene, a drugi do M. Ovaj što je stao do M. opalio je s leđa u M. tako da je pao na glavu. Kad je to napravio pitao je: "Zašto ti ne pucaš?" Tada je ovaj opalio metak u moju vilicu. Kad sam se okrenuo opalio je u lijevo rame, opet sam se okrenuo tako da je zapucao i u desno. Pošao sam naprijed i pao, desna ruka mi je pala ispod glave. M., sin od M. T., je jauknuo: "Nemojte mene! Nisam kriv!" Kad je ovaj ispalio metak, ja sam zaspao (onesvijestio se). To je bilo danju oko 14:00 sati.

Kad sam se probudio ruke su mi bile između nogu, a vilica je bila izvaljena. Tuda je naišla I. Z. i pitala: "P. šta su od tebe napravili!?" Nisam joj mogao ništa reći samo sam jauknuo. Tuda je prošao M. On se samo uhvatio za glavu i pošao prema rudniku

Tomašica. Tada sam ustao i pošao. U putu sam vidio jednog vojnika koji je išao prema meni. Pomislio sam: Evo ga ide prema meni, sad će me zaklati do kraja. To je bio Srbin. Kad je prišao pitao je: "Šta je bilo P? Tko te ubio?" Ništa mu nisam mogao reći.

Kod F.kuće ubijeni su: D. Š. - ležala je na leđima, P. T. - ležao je na leđima, M. Š. - ležala je na boku. Ona je njima vadila vodu iz bunara i tu su je ubili. Odatle sam pošao prema kući.

Kod I. K. i kod Srbina D. S. klale su se svinje. Od I. prijatelj strgao je košulju i svezao mi usta jer su mi zubi išli van. Kasnije je došao jedan Srbin sa ladom iz Busnova. Uveli su me u kola i ovaj me odvezao do rudnika. Tu me čekala prva pomoć i 30 njihovih policajaca. Tu sam prepoznao S. T. Iako su vidjeli kakav sam, pitali su da li sam "sakat". Ovaj vozač je rekao da jesam. Prebacili su me u kola prve pomoći i odvezli u Prijedor. U Prijedoru su mi dali samo injekciju za smirenje. Odatle sam prebačen u Banja Luku. Pošto je počeo padati mrak osjetio sam hladnoću i počeo se tresti.

Kad smo došli, stavili su me na krevet u bolnici i jedan liječnik je rekao: "Izvadite mu jezik jer će mu otići niz grlo." Tu su sve skinuli sa mene i uspavali me. Kad sam se probudio nisam znao koliko je sati. Ležao sam na leđima i imao dvije šipke u ramenima. Ništa nisam mogao govoriti. Bilo je -20, a grijanja nismo imali.

Tu je bilo dobrih i loših medicinskih sestara. Neke su donosile grijalicu pa smo grijali leđa. Nakon 10 ili 12 dana u posjet su mi došla dva Srbina. Doveli su moje sestre i brata. Medicinska sestra me u kolicima izvela van. Kad su me vidjeli, D. je upitao: "Tko ti je glavni doktor?" Pošto nisam znao, pitao je medicinsku sestru i ona mu je rekla. Ne znam šta mu je ovaj rekao, ali nakon tih 15 dana, dobio sam dvije boce krvi. Svako jutro, kad bi bila ta vizita, jedna sestra je govorila: "Trebalo bi P. goniti." Ova glavna sestra bi upitala: "Kud ga treba gonit?"

Deset dana sam imao svezana usta. Nakon toga su mi skinuli žicu. Dali su mi nešto mekano da jedem, ali mi se sve vraćalo na nos. Tada mi je jedan doktor Musliman rekao: "E moj P., kud je tebi kugla prošla!?" Tek tada me uhvatio strah. Tu sam bio 72 dana. Kasnije je došla jedna Muslimanka iz Banja Luke. Ona je radila u Crvenom križu u koji me prijavila. Rekla je ako me budu negdje vodili, da znaju za mene. Nakon ta 72 dana odvela me svojoj kući u kojoj me njegovala tri tjedna. Poznavala je jednog Srbina I. D. On je bio privatnik. Moja rodbina je preko nje doznala za mene.

Taj Srbin me povezao za Hamburg 14.02.1993. Išli smo preko Sombora na Mađarsku. Zaustavljali su nas. Prije toga I. mi je rekao: "Ti samo šuti!" Sa nama je bilo još dvoje Muslimana, čovjek i žena. On im je davao cigarete, robu ili novac. Da on to nije davao ušli bi u taj autobus i istjerali nas. Pošto su nas kontrolirali, jedan policajac

je rekao: "Imaš pravo da voziš svakog tko ima papire." Tako smo došli u Hamburg.

Smjestili su me u jednu bolnicu. Šef je rekao mužu od sestre: "Ja ću probati tražiti socijalno. Ako mi ne htjednu dati ja ću ga primiti." Tada me taj kućni doktor uslikao sa svih strana. Kasnije su mi stavili nekakvu plastiku na usta. Dao mi je čašu vode da popijem. Mogao sam lakše govoriti. Od sestre mužu je rekao: "Vodite ga kući! Čim dobijemo krevet pozvat ćemo ga."

Prošlo je dva mjeseca kad sam dobio krevet. To je bilo 20.04.1993. Prvu operaciju sam imao 10.05. Nakon određenog vremena su me otpustili. Drugu operaciju sam imao 11.08., a 30.08 sam imao treću operaciju. Tada su me otpustili i rekli da je sve skupo i da ne možemo dalje. Poslije toga sam otišao u socijalno i rekao da ne mogu više živjeti. Tako da su mi dali to socijalno. Posljednju operaciju sam imao 18.11.1993. Iz bolnice sam izišao u prosincu 1993. godine. Odlazio sam na kontrolu. Kasnije su mi rekli da je sve u redu.

Od tih ljudi što su pucali na nas bili su... Kad je bila sahrana onih ljudi M. G. se hvalio kod rođaka. Rekao je: "Ja sam ih ubio osam, a jedan je preživio." Prije nas, na mjesec dana, ubio je I. T. od M. brata, M., M. strica, D., M. i mene ranio. Kasnije je ubio I., M. i J. M. Tada su došli ti njihovi policajci iz Sanskog Mosta i pohvatali ih. Odatle su ih odveli u Banja Luku i držali u zatvoru tri dana. Kad su ih pustili hvalio se da je i kasnije bilo ubistava.

Sa mnom su izvlačili drva: Đ. S., P. P., P. T., M. T., A. K. Bilo je pet zaprega. Vukli smo 150 metara drva za tri dana.

Treći dan su svi Hrvati iz Sasine protjerani i pobijeni. Tako da smo i mi smetali. Oni su po Pejićima i Usorcima išli sa konjima i pljačkali. To je bilo u petak, a u subotu su nas pobili. M. T. i ja smo išli i vidio sam kako su od D. M. izveli jednu junicu i dva konja. Dok su ih ugonili na traktor jedan konj im se otrgao i pobjegao. (...)

U Novskoj, 25. ožujka 1994.

- luka1

Prijedor
Hrvati (obiteljski iskaz)

Naša kuća se nalazi u Prijedoru, neposredno uz tvornicu keramičkih proizvoda od koje su srpske paravojne vlasti napravile koncentracioni logor u pravom smislu te riječi. Logor je dobio naziv KERATERM, po istoimenoj tvornici.

Vidjeli smo kako su ljudi donosili hranu svojima koji su bili zatočeni u logoru. Svašta se dešavalo. Jednom starom čovjeku koji je u logor donio hranu za svoja tri sina nisu dozvolili da hranu preda sinovima. Otjerali su ga od ulaznih vrata logora. Na kojih 50 metara od logora zaustavila su ga dva pijana srpska uniformirana vojnika. Odveli su ga nazad do logora i tu su se počeli iživljavati nad starcem. Pred očima svoje djece starac je umro od batina - izmasakriran. Istog dana je radio Prijedor objavio da je starac nasilno želio ući u krug logora i da je tom prilikom stradao. Užas!

Bilo nam je užasno to što smo svake noći slušali sva ta mučenja i zapomaganja koja su dolazila iz logora. Najgora je bila noć kad su mučili milicionara iz Ljubije, D. T. Jauci su parali noćnu tišinu. Nitko iz okolnih kuća nije mogao spavati. Sutradan je naišao čovjek koji je te noći bio na straži u logoru. Rekao nam je: "Ubijen je D. Bio je u vezi sa ZNG-om i ustašama". Taj stražar je iz Prijedora. U KERATERMU su stražarili samo Srbi iz Prijedora.

Grupe huligana, Srbi iz Prijedora, navažali su se ulicama u kamionima i urlali. Vikali su da su oni rođeni da ubijaju, da kolju! Grozno. Kad bi nas vidjeli pred kućom, čudili su se, a zatim bi nas počeli vrijeđati. Psovali su nam majku ustašku. Našem susjedu S. su dobacivali: "Hajde S., što sjediš, što čekaš, što ne očistiš svoju ulicu od ustaša! Pred našom kućom su pjevali četničke pjesme, npr. "ako misliš četnik biti, moraš šajku nakriviti, sve ustaše istrijebiti", ili "na Manjači kuje se granata, da ubije Tuđmana Hrvata". Kad bi završili koju od svojih pjesama počeli bi urlati i tada bi iz svojih automata i pištolja počeli pucati po našoj kući. Mi bi se spuštali u podrum čim bi počela pjesma, jer smo znali da poslije nje slijedi pucnjava.

Poslije svakog masakra kojeg su Srbi počinili nad zatočenicima u logoru, niz našu ulicu je tekla krv. Mrtve su iz logora odvozili kamionima, a postoji i masovna grobnica kod mjesta zvanog "Bajer" na ciglani, blizu samog logora KERATERM. Ta masovna grobnica je zatrpavana građevinskim materijalom kojeg su dovozili iz Starog grada kojeg su porušili tako da danas na tom mjestu raste trava. Prema priči stražara u tu masovnu grobnicu nisu sahranjivani samo mrtvi logoraši već i oni logoraši koji su bili izranjavani pri tzv. ispitivanjima tj. mučenjima. Naš susjed S. je bio jedan

od stražara u logoru. Ponekad se znao hvaliti: "Logorašima po šest dana dajemo samo vodu, a sedmi dan dobiju po četvrtinu kruha. Tad im 'udari' voda na usta, nos i uši, pa počnu hodati kao pijane kokoši. Tako požive koji dan i umiru, nemoraš metka na njih trošiti. To su psi i zaslužili, drugo i nisu zavrijedili, što se nisu rodili kao Srbi pa bi ostali na životu!"

Pljačka hrvatske i muslimanske imovine je svakodnevna. Po kućama Hrvata i Muslimana pljačka se sve, od namještaja do stoke. Iz Kozarca su kamionima dovozili krave i ovce u Prijedor i potom ih dijelili Srbima. Jedna naša susjeda Srpkinja, telefonirajući iz naše kuće nekoj svojoj prijateljici, pozvala ju je da zajedno odu u "nabavku" u selo Ćelu, "jer ima finih stvari".

Kada je Međunarodni crveni križ iz Ženeve dopremio humanitarnu pomoć za Hrvate i Muslimane, doživjeli smo najgrublja poniženja od strane srpskih milicionara. Pošto su doslovno bacili 10 paketa u masu izgladnjelih žena, počeli su pakete davati isključivo Srbima. Mi smo negodovali, a tada je jedan srpski milicionar počeo tući žene urlajući da smo mi stoka, da nismo ljudi. Psovao nam je majku ustašku i vikao da nas sve treba pobiti. Tada je ubijena jedna trudna žena. Sve se to događalo pred očima službenika Međunarodnog crvenog križa.

Srbin Đ. D. se hvalio kako je njegov djed pobio preko 1000 Hrvata za vrijeme Drugog svjetskog rata, te da i on mora dostići svoga djeda. Za njega znamo da je proganjao Hrvatice i Muslimanke po Prijedoru i okolici te ih silovao i potom ubijao. Njemu je srpski Vojni sud uputio i poziv na saslušanje. Đ. je tada rekao: "Kad sam im trebao da ubijam Hrvate i Muslimane bio sam dobar, a sada kad im više ne trebam hoće da mi sude. Neka dođu po mene ako se usude! Imam ja oružja da se branim." Od tada ga nitko ne dira, a on i dalje po starom. Đ. je alkoholičar i najveći zločinac u Prijedoru.

Neki Srbin 'Ž.' je greškom upao u srpsku kuću i tražio novac od žene. Prijetio joj je, ne znajući da se sin te žene nalazi u susjednoj sobi. Sin je izašao i pucao iz pištolja u 'Ž.', te ga teško ranio.

Oko 280 ljudi je odvedeno iz Prijedora u pravcu Travnika. Vozač autobusa je poslije pričao kako su pobili svih 280 „ustaša".

I. V. je nakon puštanja iz KERATERMA ponovo uhapšen i više se ne zna gdje je. Najvjerojatnije je ubijen. Kada je došao iz KERATERMA pokazivao nam je leđa i stopala, po kojima je bio udaran. Sve je bilo tamno od podlivene krvi. Nakon par dana su ga ponovo odveli. Žena mu je stigla s nama u Zagreb. Š. N. i njegov sin M. N. odvedeni su u logor zbog toga što su se prošle godine sa susjedom Srbinom, M. Č., porječkali zbog međe.

T. V. su se uselili u kuću i zaprijetili da će ga ubiti jer je u ZNG-u. Kuću su mu oduzeli kao ratni plijen. Jednoj staroj baki su iz dvorišta odvezli drva za ogrjev pod izgovorom da joj neće trebati budući da je stara i neće doživjeti zimu.

U Zagrebu, 20. studenog, 1992.

-luka2

GODINA ROĐENJA: 1957.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Musliman

U Ljubiji i okolnim selima na vlasti su bili predstavnici stranaka HDZ i SDA shodno nacionalnoj strukturi stanovništva područja. Udio predstavnika stranke SDS u strukturi vlasti je bio shodan udjelu broja stanovnika srpske nacionalnosti u ukupnom broju stanovnika područja tj. mali. Odnosi između lokalnih vladajućih stranaka, koje su na vlast došle legalnim izborima, bili su veoma dobri i korektni. Potkraj mjeseca travnja 1992. godine, Srbi su, iako u manjini, preuzeli vlast jer su koristili svekoliko naoružanje kojim ih je opskrbila tzv. JNA. Koristeći se zastrašivanjem, odvođenjem u logore, protjerivanjem nesrpskog pučanstva i ubojstvima, Srbi su uspostavili totalitarnu vlast utemeljenu na teroru i strahovladi.

Na zahtjev srpskih paravojnih vlasti, Hrvati i Muslimani su predali svo naoružanje koje su posjedovali, te nisu pružali nikakav otpor jer su im susjedi Srbi garantirali mir i sigurnost. Kad je otpočeo teror i odvođenje Muslimana i Hrvata u koncentracione logore, uništavanje gospodarskih i sakralnih objekata te plansko etničko čišćenje i ubojstva, srpsko stanovnišvo je mirno i bez imalo protivljenja takvoj ekstremnoj politici, promatralo i u većini slučajeva otvoreno podržavalo i aktivno učestvovalo s agresorom u provođenju terora nad nesrpskim stanovništvom.

Očevidac sam više strašnih zločina koje su srpske paravojne formacije počinile na širem području bivše općine Ljubija. Prvo ću opisati zločin naoružane grupe Srba pod komandom samozvanog četničkog vojvode iz sela Ljeskare pokraj Ljubije. Zločin je počinjen nad Muslimanima - civilima, a zbio se u jednom dijelu područja zvanog "Kurevo" pored Ljubije, dana 20.07.1992 godine. U vrijeme zločina nalazio sam se u tzv. logoru - kampu s naoružanom grupom momaka iz Ljubije i okolnih mjesta. Svi smo mi odani legitimnoj vladi Bosne i Hercegovine i nismo priznavali paravojnu srpsku okupatorsku vlast. Nešto podalje od nas, u predjelu Kureva zvanom "Borik"

bila je skrivena grupa prognanih civila - Muslimana iz popaljenih sela Bišćani, Hambarine i Čarakovo njih cca. 300 osoba.

Ujutro, oko 7:30 sati, grupa od šest mladića starosne dobi 16 - 22 godine otišla je do obližnjeg izvora pitke vode kako bi za cca. 300 bespomoćnih civila donijeli vodu za piće i kuhanje. Tu, na izvoru, zatekli su ih naoružani Srbi i na licu mjesta pobili. Nisu mi poznata imena i prezimena nedužnih mladića. Svi su ti naoružani Srbi bili tzv. povratnici sa ratišta u Republici Hrvatskoj, uglavnom su ratovali na području Lipika i Pakraca. Poslije masakra nad nedužnim mladićima, Srbi su se prikrali civilima te napali bespomoćne ljude, žene, djecu i starce koji su u paničnom bijegu nastojali izbjeći smrti od srpskog noža. Nesvjesno su bježali u pravcu sela Briševo, a tu su ih ispred sela u zasjedi čekali srpski krvnici obučeni u milicijske uniforme, njih 25 - 30. Rafalima iz automatskog oružja bespoštedno su pucali po nemoćnim civilima. Tu je poginulo preko 150 civila.

Kad smo uvidjeli što se dogodilo civilnom stanovništvu, odvojili smo grupu od cca. pedeset naoružanih momaka da izvrši proboj i izvlačenje civila iz okruženja. Tijekom oružanog sukoba između naših momaka i srpskih paramilicijskih snaga, grupa od cca. 100 preživjelih civila se uspjela izvući iz okruženja i povući dublje u šumovite predjele Kureva u pravcu sela Čarakova. Radeći odstupnicu preživjelim civilima, grupa naših momaka se nakon nekog vremena našla i sama u okruženju od oko cca. 2000 naoružanih Srba koje su putem radija pozvali tzv. srpski milicajci. U žestokom vatrenom okršaju poginulo je 30 naših momaka dok su se preživjeli i ranjeni momci uspjeli izvući iz srpskog okruženja i priključiti glavnini.

U Zagrebu 25.11.1992.

- luka4

DATUM ROĐENJA: 1945.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

Prije početka svih zbivanja o kojima ću govoriti, treba napomenuti da su međunacionalni odnosi u Ljubiji bili dobri, skladni. Nitko nikoga nije mrzio. Tek nakon referenduma o neovisnosti BiH osjetili smo mi Hrvati i Muslimani da su Srbi jednostavno prestali razgovarati s nama. Izbjegavali su nas, okretali glavu na drugu stranu, nisu se više družili sa nama. Jednostavno su nas odbacili.

Dana 22. svibnja 1992. godine, izbili su nemiri na Hambarinama koje su na pola puta između Prijedora i Ljubije. Tad je u Ljubiji prestala svaka radna, kulturna, zabavna i sportska aktivnost. Zavladao je strah jer je takozvana srpska vojska ušla u Ljubiju i zaposjela glavni trg. Uveli su takozvani "policijski sat" koji je trajao od 21:00 do 6:00. Zabranjeno je grupiranje ljudi i kretanje preko glavnog trga. Srpske vlasti su preko radio Prijedora zahtijevale da svi Hrvati i Muslimani predaju svo oružje. To je i učinjeno. Tada je počelo bezrazložno hapšenje i odvođenje stanovnika Ljubije u logore. 16. lipnja 1992. godine, oko 2:30 izjutra, došli su po mene, tako reći moji susjedi. ... U kombiju sam zatekao susjeda J. Š. kojeg su kao i mene izvukli iz kreveta. To jutro priveli su 13 osoba iz Ljubije i odvezli u logor KERATERM u Prijedoru. Prostorija u koju su nas smjestili bila je duga cca 20 m, a široka cca 10 m (cca 200 m^2). Tu je bilo smješteno cca 550 - 600 nas zatočenika. Svi smo bili civili.

Nakon par dana u KERATERM su doveli D. T., E. S., E. I., I. T., J. R., I. D. i veliki broj ljudi koje nisam poznavao. Stigao je i ..., ne kao zatočenik već kao zamjenik komandira milicije u Ljubiji. On nam je rekao da je sve ovo što se dogodilo u Ljubiji "volja" šefa takozvanog vojnog kriznog štaba. Obećao je da će nam pomoći.

U logoru KERATERM su u najstrašnijim mukama i batinama ubijeni: D. T., E. S., E. I., J. R.. Čovjek iz Kozarca koji se preziva B. je umirao četiri dana, a kada je umro - stražari su ga izbacili na smetlište. Srbinu J. R. je bila greška što je oženio Hrvaticu Z. (nju su ubili u obiteljskoj kući u Ljeskarama) i to što je bio na osnivačkoj skupštini SDA na Hambarinama. Ljude su izvodila i odvodila na mučenje dvojica Srba iz Prijedora. Jednog zovu "D." a drugi je neki "Ž.". Obojica su bili takozvani "zaslužni Srbi" koji su se dokazali na ratištima u Hrvatskoj te im je bilo dozvoljeno da ubijaju zatočenike logora KERATERM, iako nisu bili stražari u logoru.

U KERATERMU sam proveo od 16. lipnja 1992. do 4. srpnja 1992. godine, kad sam s još cca 130 logoraša odvezen u logor Omarska. To je bio pravi pravcati koncentracioni logor. U garažu veličine 4 x 5,5 m (cca 22 m^2) i visine negdje 2,5 - 3 m, strpali su nas cca 80 ljudi. Užas. Garaža je sva od betona, a uslijed velikih temperatura ostajali smo bez zraka jer su betonski zidovi garaže bili topli, a nas mnogo. Navečer bi stražar otvorio vrata, te bi nas vrijeđao pogrdnim psovkama. Govorio nam je da smo "ustaše", udarao bi nas vojničkim čizmama, palicama za bejzbol i takozvanim crijevima od hidraulike velikih rudarskih strojeva. Bilo je neizdrživo, jezovito!

Svakodnevno smo slušali jauke i krikove onih koje su izvodili na ispitivanje. Ja sam bio sretnik jer me nisu tukli za vrijeme ispitivanja, a bilo je slučajeva da su one jadnike, koje su ispitivali, toliko jako pretukli da su nakon nekog vremena od zadobivenih povreda umirali. Stražar bi pozvao par jačih ljudi da iznesu nesretnika, a na-

ma bi bilo naređeno da legnemo potrbuške ili da, ako sjedimo, savijemo glavu među koljena. Tad bi iznijeli nesretnika i odnijeli ga do kontejnera za smeće. Od jutra do večeri tu bi se našlo 6 do 7 leševa logoraša koje bi predvečer sami logoraši morali natovariti na kamion. Kamion je svakodnevno odvozio mrtve logoraše. Što se tiče noćnih prozivanja i odvođenja njih je bilo mnogo. Bilo je večeri kad su izvodili i do 15 osoba. Te se osobe više nikada nisu vratile. U logoru Omarska su postojale tri grupe zatočenika: 1. grupa određena za likvidaciju, 2. grupa određena za razmjenu i 3. grupa onih koje su Srbi smatrali neupotrebljivima. (...)

U Omarskoj je na stravičan način ubijen J. G. - zvani "B." koji je živio i radio u Rijeci (Hrvatska), a došao je u posjet ocu kad su izbili nemiri i hapšenja. Od batina koje je zadobio prilikom mučenja, podlegao je gospodin I. D., magistar rudarstva iz ljubijskog rudnika, sa stalnim prebivalištem u Sanskom Mostu. On je tvrdio da ga je u logor poslao O. M., direktor rudnika Ljubija.

Iz Omarske, tog pravog logora smrti, sam premješten u Trnopolje tek nakon što su se pojavile grupe novinara i TV snimatelja. U Trnopolje sam stigao 6. kolovoza 1992. godine, premda mi u otpusnoj potvrdi koju sam dobio u Omarskoj piše da sam otpušten 3. kolovoza 1992. godine. Iz Trnopolja sam pušten 14. kolovoza 1992., nakon što sam potpisao obrazac da "dobrovoljno" napuštam takozvanu srpsku republiku i da svu svoju imovinu poklanjam srpskim vlastima.

Po dolasku u Ljubiju, 14. kolovoza 1992. godine, zatvorio sam se u stan i nisam se kretao po mjestu iz predostrožnosti. Jednog dana mi je u stan ušao gospodin J. Š., također zatočenik iz logora Trnopolje, koji mi je rekao da je kod njega došao Srbin te ga izveo van pred zgradu i tu ga pretukao, te da je prijetio da će osobno riješiti probleme bivših logoraša ako se ne iselimo. Tako sam čuo za grozne stvari koje se događaju u noćnim satima u Ljubiji.

Jednom mi je došao Hrvat koji se oženio Srpkinjom i priklonio Srbima. Bio je pod utjecajem alkohola. Ispričao mi je kako on sam zatrpava mrtve koje Srbi dovoze u rudnik na takozvane "kipe". Rekao je da Srbi tu dovoze i žive ljude te ih tu ubijaju. Spominjao je neku veću grupu ljudi sa područja mjesta Hambarina (preko 100 osoba) koje su uhvatili Srbi iz sela Miska Glava, te su ih tu doveli i pogubili, a on ih je zatrpao s buldožerom. (...)

U Zagrebu 6. studenoga 1992.

- luka5

GODINA ROĐENJA: 1928.
PREBIVALIŠTE: Briševo
NACIONALNOST: Hrvatica

U selu Briševu koje je nastanjeno isključivo hrvatskim stanovništvom, Hrvati nisu smjeli ništa, nisu držali vlast, nisu imali oružje jer su im srpske vlasti oduzele oružje (dio koji je zadužila Teritorijalna obrana i svo privatno). Svo oružje je predano srpskim paravlastima kod kuće M. B. u Rasavcima - selo koje graniči s Briševom, a nastanjeno je isključivo pravoslavnim stanovništvom, Srbima.

Dana 24. lipnja, 1992. godine paravojne vlasti pohapsile su većinu muškaraca sela Briševa, među kojima su J. B., J. I., J. J.; a 25. lipnja 1992. odvedena je druga grupa među kojima i J. M., S. M., J. B. Svi su oni odvedeni u logore kod Prijedora. To je bio početak naših muka.

Oko 4. srpnja 1992. godine zbio se ružan događaj. Ja i moji sinovi, s još nekolicinom mještana, smo sušili sijeno pored kuće kad su došla dva mladića srpske nacionalnosti iz Oštre Luke. ... Rekli su da su došli sjeći drveća pored naše kuće, ali da su im se kola zaglavila. Tada su naredili J. L., M. M. i mojem sinu da im pomognu. Odveli su ih pod prijetnjom oružja (pištolj). U šumi su ih tukli. Ja sam ih molila da ih puste, ali su me otjerali u kuću pogrdnim riječima i psovkama. Plakala sam sve dok se naši dečki nisu pojavili. Bili su strašno pretučeni. J. L. su ozlijedili glavu sa sjekirom.

Ujutro 24. srpnja 1992. godine počele su po selu Briševu padati granate. Kuće su gorjele. Moja snaha L. I., supruga mojeg najstarijeg sina P., poginula je pred kućom od gelera granate. Ja sam je okupala, obukla i počešljala te uz pomoć moga sina M. odnijela u podrum i položila na daske, te je prekrila plahtom.

Povukli smo se svi u podrum. U podrumu su uz mene bili: L. M., A. M. (L. mati), Lj. M. (L. supruga), N. M. (L. kćerka), M. I., J. I. (M. sin), R. I. (J. supruga), djeca J., S. i M. (djeca R. i J.), P. I., S. I., M. I. (moji sinovi) i mojih četvero unučadi (P. djeca), S. M. i S. žena. Do naše kuće su došli srpski krvnici, među kojima se isticao jedan žuti s crnim rukavicama i velikom drvenom držalicom - toljagom koju je držao za pojasom. Govorili su da su iz 6. krajiške brigade Banjalučkog korpusa. Komandant te grupe je bio jedan sredovječni čovjek koji je rekao da je iz Knina. Izveli su muškarce iz podruma: L. M., M. I., J. I., I. M., S. I. i P. I. Naredili su im da sa sobom iz podruma ponesu lopate i kramp. Odveli su ih na cca 150 metara od kuće na njivu I.

M. - u kukuruz. Tu su naši dečki kopali zajedničku grobnicu. Iz podruma su izveli R. I. - suprugu J. i N. M. - kćerku L. M. Njih su prisiljavali gledaju muke naših dečkiju. R. I. mi je rekla kako je taj "žuti" vojnik mojem sinu M. odrezao spolni organ te prisilio J. I. da mu ga stavi u usta. Naše su dečke zatukli drvenom toljagom. L. M. su ubili trnokopom (krampom). Ja sam čula samo dva pucnja, a naših je šest ljudi ubijeno. Svi su tu u zajedničkoj grobnici. Kad se sve smirilo do kuće je stigao taj "žuti" vojnik. Čula sam kako govori - "Ja sam za danas ispunio normu". Pala je noć i počele su muke za žene. Izveli su Lj. M., N. M. i R. I. Silovali su ih sve tri. Tu noć su N. M. izvodili tri puta. Lj. M. nas je molila: "Ubijte me, ja više nisam za živjeti." Sve tri su bile izbezumljene.

Dana 25. srpnja 1992. godine ubili su J. B. Tada sam s četvero unučadi pobjegla u Ljubiju. Od ljudi iz Briševa ubijeni su na najokrutnije načine sljedeći za koje znam: B. M., B. V., I. S., L. I. i B. S. - svi kod Ivinog jezera, B. M. - prethodno su ga rezali noževima, zakopan blizu kuće M. B., B. M. i B. I. - zakopani blizu kuće M. B., B. M. - kolcima pretučen, pa zapaljen na Redku, B. K. i B. M. – zaklane, K. K. - višekratno silovana, zaklana, čitava obitelj I. S. i I. S. - ukupno 6 osoba, čitava obitelj K. L. - ukupno pet osoba, M. L. - ubijen krampom, te M. I., I. J., I. P., I. S., I. M. - ubijeni drvenim kolcima i zakopani u zajedničkoj grobnici na njivi I. M. i I. L. - poginula od gelera granate. Ovo su ubijene osobe za koje ja znam. Silovane su: M. Ljuba, M. N. i I. R.

Sve zločine nad Hrvatima sela Briševo učinili su Srbi iz sela Rasavci, Oštra Luka, Batkovci i Miska Glava, te tzv. "6. krajiška brigada banjalučkog korpusa" i paravojna formacija koja sebe naziva "Suva rebra" iz Radomirovca.

U Zagrebu, 25. listopada, 1992.

- luka6

GODINA ROĐENJA: 1950.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

Ne sjećam se točno datuma kada su me prvi put uhapsili i priveli, ali se sjećam da su tada sa mnom bili, u grupi i Š. Ć., M. S. i mnogi drugi. Jedan dio grupe su zadržali, a nas su pustili kući. Drugi put su me uhapsili točno 10.07.1992. u dvorištu očeve kuće. Po mene je došao Srbin S. Đ., koji mi je rekao da me mora privesti u stanicu milicije na informativni razgovor. Pristao sam i sjeo u furgon. Tu su već bili M.

i C. (ne sjećam se imena) Odvezli su nas do stanice milicije u Ljubiji. Tu nas je bilo 15 muškaraca iz Ljubije. Saslušavali su nas jednog po jednog. Sve je to trajalo oko tri sata. Mene je saslušavao milicajac koji je rođen u selu Ljeskare pored Ljubije a živi u Prijedoru. Prije nego se uključio u srpsku miliciju radio je kao konobar u Prijedoru. Uzeo je moje osobne podatke i pitao me gdje sam bio u posljednja dva mjeseca, s kim sam se družio? Odgovorio sam mu da sam cijelo vrijeme bio kod kuće sa familijom jer nisam radio pošto sam cijelo vrijeme bio na plaćenom dopustu. On je tražio imena ljudi. Rekao sam I. M., Š. Ć. i M. P. - "Z.", tu i tamo. Odveden sam u furgon. Sprovodili su nas: S., R. J., milicioner Z. i G.

U Omarsku smo stigli oko 17:00 sati. Izveli su nas i pretražili, te uzeli podatke. Poslije tog prijema sproveli su nas u jednu zgradu koja se (kasnije sam saznao) zove "Bijela kuća". Tu su nas, nakon prvih sat vremena ušla su trojica ljudi i počeli su nas tući, te su nas tjerali da se krstimo na pravoslavni način i da pjevamo neke četničke pjesme. Poslije su nas udarali s pendrecima. Nakon njihovog odlaska imali smo mir oko sat vremena. Tada je u prostoriju ušla grupa od četiri Srbina i od nas su tražili dinare, devize, zlato, satove. Oni koji su imali su dali. Potom su ti Srbi otišli. Poslije par sati naređeno nam je da legnemo potrbuške na pod, a da rukama prekrijemo glavu kako ne bismo vidjeli što se zbiva oko nas. Tada su izvodili neke ljude u jednu manju prostoriju. Čuli su se samo strašni jauci. Sve je to trajalo jedno dva sata, kada bi nastupilo zatišje od cca jedan sat, pa ponovo mučenje nesretnih ljudi. Mučenje se tog prvog dana mog boravka u Omarskoj odvijalo do cca 2:00 po ponoći. Poslije toga je u našu prostoriju ušlo 5-6 Srba i pretukli su nas sa palicama. Zatim su počeli izvoditi jednog po jednog iz te prostorije na neko "interno ispitivanje". Tražili su dinare i devize od ljudi. Izveli su i mene. Tražili su me devize, a kako nisam ništa imao dobio sam strašne batine sa nekom drvenom palicom. Mene su ispitivali pred zoru. Smjena straže je bila u 7:00 sati. Tada je počelo novo ispitivanje - prozivanje. Ja sam negdje između 9:00 i 10:00 sati pozvan na saslušavanje. Tu sam doživio strašan šok, jer sam dobio neke podatke koji su me šokirali. Pitali su me što sam pričao, s kim sam se družio, što sam radio. Optuživali su me da sam pripremao nekakav ustanak u Ljubiji, oružanu pobunu. Sve sam negirao. Pitali su me za neke ljude s kojima sam navodno pripremao pobunu. Pročitali su mi i nekakvu optužnicu koju su mi pripisali u Ljubiji. U njoj je stajalo da sam se ja zalagao za useljavanje hrvatske gospode, te da sam sprečavao Srbe da se useljavaju u Ljubiju. To me je šokiralo. Pokušavao sam se opravdavati. Pitali su me gdje je oružje, gdje je moja puška, itd. Tijekom cijelog ispitivanja jedan srpski vojnik me je tukao i naređivao da priznam optužnicu. Sve sam negirao. Dobio sam jake batine nogama i pendrekom u predjelu bubrega i jetre. Traume i danas osjećam iako je prošlo već skoro pet mjeseci. Pitali su me između ostalog

za imena predsjednika SDA i HDZ-a. Nisam znao i slijedile su batine i riječi da ću pred zid (na strijeljanje).

Nakon ispitivanja "mučenja" vratili su me u tzv. "Bijelu kuću". U toj "Bijeloj kući" sam bio pet dana, a određen sam u grupu koja je morala iznositi logoraše koji su podlegli batinjanju i zlostavljanju. Za tih pet dana u prosjeku smo ja i još trojica morali iznositi po dva leša. Tu su bile tri prostorije pune nas logoraša koji smo stigli skupa, a i oni koji su stigli prije nas. Svi smo bili saslušani i pretučeni, a nitko nije znao razlog. Cijelo vrijeme su se čuli jauci i zapomaganja. Svi smo bili puni modrica po tijelu. Za pet dana moga boravka iznio sam cca 10 mrtvih logoraša Mrtve smo nosili na livadu iza te tzv. "Bijele kuće". Pored mene su umrli u tzv. "Bijeloj kući" Z. P., trgovac iz Gornje Ravske. Umro je u zaista velikim mukama, jer je bio strahovito pretučen. Dok je još bio živ govorio mi je: "Tukli su me sa sajlama i sa nekakvim palicama zato što su kod Z. K. zvanog "V." pronašli moju propusnicu iz logora Keraterm, gdje su me odveli poslije mog prvog hapšenja. Iz Keraterma sam pušten kući, a potom ponovno uhapšen". On je umro 13. srpnja 1992. godine.

Dana 14. srpnja 1992. godine pored mene je umro J. G. - "B." iz Ljubije. Pretučen je do smrti zato što navodno nije dao svoj kamion koji je ionako bio u kvaru. "B." je imao doslovno jezive rane po cijelom tijelu, posebno su se isticale rane po leđima koje su bile natekle ko' šaka, a bile su otvorene. Iz njih se cijedila neka čudna tečnost. Tukli su ga nekakvim drvenim palicama. To je nemoguće kako je on bio pretučen.

Isti dan smo morali iznijeti jednog mladića iz Kozarca. Bio je niskog rasta, ali krupan i jak. Njega su u toku noći tri puta izvodili van i tukli ga. Ujutro smo ga morali iznijeti van premda je još bio živ, jer nam je tako naređeno. Odnijeli smo ga na kraj hangara u toj tzv. "Bijeloj kući". Dok smo ga nosili morali smo imati pognute glave da ne bismo vidjeli što se oko nas zbiva. Donijeli smo ga do kraja hangara gdje su stajala četiri čovjeka sa drvenim palicama u rukama. Tu smo ga spustili. Potom su nas otjerali nazad u našu prostoriju. Znali smo o čemu se radi, jer dok smo nesretnog mladića nosili on je govorio: "Nemojte me nositi. Spustite me. Kamo me nosite?" Znali smo da ga nosimo na mjesto gdje će mu biti dokrajčen život.

Četvrtog dana boravka u toj tzv. "Bijeloj kući", slučajno sam vidio u krugu jednog komandira tih logorskih čuvara... Pitao sam svog stražara da me pusti do njega, što mi je i dozvolio. Ja i "K." smo se poznavali. Kad sam mu prišao prepoznao me je. Zamolio sam ga da me izbavi iz te tzv. "Bijele kuće" jer je tamo bilo jezovito - pakao. Morao sam iznositi mrtvace. Bilo nas je mnogo u prostorijama. U našoj prostoriji koja je bila 4x4 metara bilo je smješteno cca 40-50 logoraša. Nije bilo ni zraka. Obećao je da će mi pomoći što je i učinio premda sam od mnogih logoraša čuo da je on

učestvovao u raznim gnjusnim radnjama. Prebačen sam u jednu prostoriju u kojoj se nalazilo cca 420 logoraša. Tu su bili uglavnom smješteni privatnici i direktori. Bilo je i ljudi koje sam poznavao: B., A., M., predsjednik općine Prijedor gospodin Č., S. I. direktor centralnog rudišta Ljubija, S. Z. i mnogi drugi. Stekao se dojam da je tu smještena elita Prijedora i Ljubije. I u toj prostoriji se dešavao pakao. Skoro svake noći bile su neke privatne prozivke od strane čuvara koje su se dešavale između 20:00 i 22:00 sata. Prozivani su pojedinci koji su bili odvođeni i više se nisu vraćali. Znali smo da su ubijeni. Tako su odvedeni na put bez povratka M. Č., predsjednik općine Prijedor, a izveden je i S. Z.

Pljačke su bile svakodnevne, a najbizarnija je bila ta koja je najučestalija. Uvijek isti čuvari su iz naše prostorije izvodili jednog logoraša i naređivali mu da se vrati u prostoriju i da u par minuta donese neki iznos novaca npr. 100 ili 200 DEM jer ako ne skupi taj iznos bit će likvidiran, ili će izvesti npr. 15 ljudi i pretući ih. Pljačkali su satove. Higijenski uvjeti su bili grozni u našoj prostoriji, a i nije ništa čudno kod nas je bilo cca 420 ljudi na malom prostoru. bili smo ko' sardine. Sve je smrdjelo. Nakon nekog vremena pojavila se dizenterija te tzv. "ČEŠA" (vrst kožne bolesti) i uši.

Moj boravak u logoru Omarska je trajao 28 dana, dok nas nisu prebacili na Manjaču u logor Manjača. Na Manjači smo prvih 15 dana bili pod dojmovima i strahovima iz Omarske. Evakuacija iz Omarske na Manjaču je nekako bila uvijena u neko velo tajne jer smo mi cijelo vrijeme bili pod dojmom da idemo u "Trnopolje", tzv. "Trnopolje spasa", pa potom kući. Po polasku autobusa, kojima smo bili prevoženi iz "Omarske", shvatili smo da idemo za Manjaču. Morali smo sjesti na pod s glavom na dolje, a ruke na vratu. Nismo smjeli gledati ni lijevo ni desno. Po polasku iz Omarske dobili smo batine od čuvara u autobusu. Hodao je po autobusu i tukao po leđima. Iz Omarske smo krenuli 5. kolovoza 1992. godine. Bile su velike vrućine tih dana, a u autobusu su nam zatvorili prozore i uključili grijanje. Bilo je neopisivo, nedostajalo je zraka, vode... užas. Tijekom vožnje čuvar je još jednom s drvenom palicom tukao po leđima logoraša. Prije samog uspinjanja na planinu Manjača prolazili smo kroz jedno selo nastanjeno Srbima. Čuli smo uzvike i udarce kamenja po autobusu. Vika koja je dospijevala do nas govorila je da ništa dobro ne očekujemo. Psovali su nam mater ustašku, tražili od čuvara konvoja da sude jednoj grupi, kako nas nazivaju, "ustaša". Čuli su se i rafalni pucnjevi.

Kad smo došli do logora Manjača, bila je noć. Autobusi su stali prije ulaska u logor. Mogli smo vidjeti samo konture nekih objekata. Nismo mogli znati da li se radi o nekom selu ili je nešto drugo posrijedi. Vozači su pogasili svjetla i upalili sve žmigavce, da daju malo svjetlosti. S vremena na vrijeme u autobus su ulazili srpski voj-

nici i tražili satove i novce. Oko 1:00 sat iza ponoći prozivali su neke ljude i odvodili ih. Iz autobusa gdje sam ja bio tražili su D. C., privatnika iz Ljubije, M. B. iz Ljubije i još negdje cca 8 ljudi. Mi ostali smo dobili batine, a prozvani se nisu vratili. Kada je svanulo, vidjeli smo da smo na Manjači. Vidjeli smo logor, mnogo srpskih vojnika, naše čuvare. Svi smo bili izvedeni iz autobusa na neku poljanu, slijedila je prozivka. Grupe od po 100 logoraša bile u uvođene u logor, gdje smo ponovno bili evidentirani i oduzeto nam je sve što smo posjedovali; od osobnih iskaznica do olovaka. Sve su nam uzeli i smjestili nas u štale. U logoru se nalazi šest štala u kojima je u svakoj štali bilo 650-700 logoraša. Ležali smo na golom kamenu ili betonu. U prvih 15 dana režim je bio užasan, a hrana nikakva. Za doručak jedan komadić kruha, pola šalice nezaslađenog čaja; za ručak pola tanjura rijetkog variva neslano i bez mesa i komadić kruha. Po dolasku ICR-a (Međunarodnog crvenog križa) bili smo evidentirani, dobili smo zarobljeničke brojeve, režim prehrane se poboljšao, dobivali smo vitamine. Mogli smo pisati najbližima. Više nismo bili fizički učestalo maltretirani. Dobivali smo obuću, odjeću, vitaminsku hranu, pa čak i kekse, pa se slobodno može reći da je tada zaustavljeno propadanje ljudi.

Jedan događaj baca sjenu na boravak na Manjači, a to je odvođenje u razmjenu koja se trebala obaviti u Žitniću kod Knina u srijedu 20. listopada 1992. godine iz Manjače. Trebalo je razmijeniti cca 120 Hrvata za isto toliko Srba. Mi smo bili u strahu jer smo išli subotom, a subotom nije bio prisutan nitko od ICR-a. Dežurni oficiri su nas upozoravali da će biti sve u redu. Među njima i dežurni oficir po nadimku "Š.". Da su oni već imali razmjene i sve je bilo u redu. Govorili su nam da obratimo pažnju na one ljude za koje ćemo biti zamijenjeni, jer da su oni navodno pretučni, da su zlostavljani opuščima, rezani noževima, itd. Po ulasku u autobus uvidjeli smo da su priče čista laž. Oduzeli su nam posude u kojima smo imali vodu. Pratioc u autobusu nam je naredio da ispružimo dlan na koji nam je sipao veću količinu soli koju smo morali polizati. Oduzeli su nam hranu za taj dan: 14 kilograma kruha i dvije konzerve ribe. Poslije tog događaja sa solju uslijedile su batine. Po dolasku u neko srpsko selo zaustavili smo se. Oko autobusa su se okupili uglavnom žene i starci. Mi smo ih morali pozdravljati sa tri uzdignuta prsta i pjevati: "Tko to kaže, tko to laže...". Po polasku iz tog sela srpski vojnik-pratilac je prošetao autobusom i udarao nas drvenom palicom, gdje je koga stigao, kao da smo životinje. Do ulaska u ružičastu zonu koju kontroliraju "plavci" dobili smo četiri puta batine. Po ulasku u ružičastu zonu mislili smo sad smo sigurni, više nas neće tući, tu su "plavci". Prevarili smo se. Po ulasku UNPROFOR-aca u autobuse uvidjeli smo da smo se uludo nadali zaštiti, jer je faktično i "plavcima" trebala zaštita. Vozač i pratilac su "plavce" dočekali pogrdnim riječima, psovke na račun majki "plavaca" su bile sadržane u svakoj rečenici

koju su Srbi izrekli. Slijedile su najvulgarnije riječi, a nisu izostale ni one o boji kože i porijeklu s drveta. Prošli smo kroz Knin, pa kroz Drniš, koji je avetinjski grad u kojemu je sve spaljeno, žive mačke nema. Dobili smo naredbu da spustimo glavu i da ne gledamo kroz prozor. Ruke su bile na potiljku. Ja sam gledao ispod pazuha kroz prozor, pa sam i zamijetio sve popaljene i porušene kuće u Drnišu i okolnim selima kroz koja smo prolazili.

Došli smo u Žitnić gdje je trebalo doći do razmjene. U autobusima smo bili oko 4 (četiri) sata, s glavama prema dolje, a ruke na potiljku. Nisu nam dali vodu za piće, a za odlazak na malu nuždu dobili smo par minuta već pri kraju našeg boravka u Žitniću. Za sve to vrijeme u autobus su ulazile razne skupine ljudi koji su nešto zapisivali, prozivali itd., a jedna skupina djece je ulazila u autobus i naređivala nam da dignemo pa spustimo glavu, da pozdravljamo. Oko 17:00 sati, saznali smo da se vraćamo u Knin jer da taj dan do razmjene neće doći. Po dolasku u Knin smjestili su nas u zgradu neke bivše kasarne na treći kat u dvije prostorije. Prvih pol sata bilo je mirno a onda su u prostorije ulazili milicajci u grupama od 5-6 osoba s oznakama SAO Krajine i počelo je maltretiranje. Morali smo pjevati srpske pjesme, a batine smo dobivali tijekom cijele noći. Tukli su nas policajci, vojnici, nekakvi pijani civili, žene, mladići koji su bili skoro djeca. Tukli su nas svim i svačim: rukama, nogama, šutali nas, tukli su nas palicama, vrijeđali, nazivali nas svakako. Izmišljali su razne načine mučenja kao npr. pozovu određene ljude da moraju ići iz prostorije u WC mokriti iako nikome nije bilo do mokrenja. Po izlasku iz prostorije u hodniku nailazili bismo na pet, šest Srba koji su nas tukli kao životinje dok smo prolazili pored njih. Sve je to trajalo do ujutro kad su nas pustili na miru jedno pola sata. Poslije su nas izveli u dvorište, postrojili su nas i bili smo u stavu "mirno" jedno dva sata dok ne dođe delegacija iz Žitnića. Tu su pojedinci logoraši padali u nesvijest u obližnjem parku. Rekli su nam da jedemo, a znali su da su nam svu hranu oduzeli. Po dolasku delegacije iz Žitnića saznali smo da do razmjene neće doći i da se vraćamo na Manjaču. U povratku od Knina do Manjače a u prosjeku svakih pol sata do sat vremena dobivali smo batine od pratioca u autobusu, pa valjda kad su se zamorili pozvali su jednog logoraša i dali mu palicu da tuče ljude. On je pazio da ne udara jako, a udarao je i po sjedalima samo da se čuje, a mi smo jaukali. Jadan čovjek, po dolasku na Manjaču ispričavao se.

Sa Manjače sam otišao 31. listopada 1992. godine, u razmjenu ja i "N." kao dvojica Hrvata sa 59 Muslimana. Razmjena je bila organizirana između Armije BiH i Srba u selu Turbe kod Travnika. Bilo mi je drago, a osjećao sam veliki strah, a naročito po dolasku pred Turbe kad su se autobusi zaustavili. Oko autobusa su hodali pravi četnici. Prvi put sam u životu vidio četnika u njihovim odorama, šubarama, kokardama,

zobunima (kaput od ovčje kože s runom), hlače s oružjem i kamama, bradama. Oko nas su hodali ko' gladni vuci. Jedan je ulazio u autobus i pokazivao slike mrtvih ljudi bez glava i govorio: "Evo što rade vaši mudžahedini od srpskih vojnika". Mislio sam: "To mu je opravdanje pa će nas možda poklati."

Bojali smo se da možda neće doći do razmjene pa će nas sve pobiti. Sve je to trajalo oko jedan i pol sati. Bili smo presretni kad smo ugledali da s druge strane dolazi auto sa barjakom Crvenog križa. Razmjena je izvršena. Mi smo bili potrgani, a zatočenici s druge strane su bili zdravi, pričali su, smijali se, pozdravljali, imali su torbe sa sobom. U Travniku su nam zabilježili podatke, a ja i "N." smo otišli u Zenicu i dobili papire da smo razmijenjeni i nakon dva dana otišli smo za Split, pa u Rijeku i evo nas u Zagrebu.

Na "Manjači" nikog od čuvara nismo poznavali osim što sam ja poznavao čovjeka zaduženog za sanitet. On mi je u više navrata pomogao. Dostavio mi je posredstvom M. T. i njegove supruge paket (garderoba) i najvjerojatnije smo njegovim zauzimanjem i razmijenjeni ja i "N.".

U Omarskoj je ubijen A. Č., tj. umro je od posljedica batinjanja i krvarenja jer su čuvari natjerali jednog logoraša da mu odgrize genitalije, što je i učinjeno. M. S. su spasila samo jaka leđa jer su ga tukli ko' životinju rukama, nogama, palicama, cijevima, pa čak i hidrauličnim crijevima - metalnim i sajlama. E. B. iz Kozarca je umro poput A. Č., tj. nakon što mu je logoraš morao odgristi genitalije. taj logoraš je ostao na Manjači. Tko je u Omarskoj bio ubijen metkom bio je srećković.

U Zagrebu, 3. prosinca, 1992.

- luka7

GODINA ROĐENJA: 1959.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Muslimanka

Ja mogu govoriti o..., zbog njega sam bila sedam dana u podrumu, bježala u Prijedor. To je zločinac. Tu su mi djeca bila. Nas nekoliko je bilo na spisku za silovanje. Tu sam bila i ja. Odlazio je u Omarsku obilaziti mojeg muža.

Radila sam i u ratnom vremenu, kao i još jedna Muslimanka koja je isto glavni knjigovođa. Na radnom mjestu nismo imali većih problema ako izuzmemo česte upite naših suradnica koje su svakodnevno u upravi pitale: "Kad će ustaškinje biti

otpuštene s radnog mjesta." Međutim, naš pretpostavljeni je rekao: "Ako se uklone njih dvije, uklonite i mene." Naše radne kolegice koje su bile za to da nas se ukloni su Srpkinje iz Prijedora. Za nas dvije se zauzimao naš pretpostavljeni, Srbin iz Prijedora, jer mu je bilo potrebno naše znanje da bi pripremio polugodišnji obračun (to nije mogao bez nas). Kratko sam radila. Samo taj obračun, onda sam upućena na čekanje jer im više nisam bila potrebna.

Muža su mi odveli u Omarsku 10. srpnja 1992. Poslije toga je bilo jako teško. Svaki sam dan s djecom odlazila na njivu. Tu smo imali nešto kukuruza i nešto povrća. Jednog dana me susrela na ulici I. A., Muslimanka. Ja sam još uvijek bila u šoku nakon odvođenja u logor. To je bilo nekih desetak dana nakon odvođenja muža, oko 20. srpnja 1992. Rekla mi je: "Imam ti nešto reći", ja se uvijek tresem kad o tome pričam. Pitam ja nju: "Da li si čula što za mog muža?" "Da, čula sam." - "Što je? On je ispitan i nije ništa kriv." "Znam da nije kriv", kaže ona, "A ne znaš zašto je odveden?" Pitam: "Zašto?" Kaže: "On je odveden zato što ima jako zgodnu ženu i njegova žena je zapala za oko vojnom komandantu". Ja sam na to šutjela jer sam bila zatečena. Ona kaže: "Ti meni ne vjeruješ, ali ovo je iz čisto pouzdanih izvora." Ja kažem: "Što ćeš, što je tu je". Ona kaže: "Ali pripazi se koju od ovih noći, da ti ne bi upali tri-četiri, jer onda znaš što će biti". Na to sam rekla: "Ono što mi je Bog propisao to moram i preživjeti." Došla sam kući strašno uznemirena. Taj dan nisam nikud izlazila. Boljela me glava. Sutradan mi dolazi susjeda i pita me što mi je, jer je vidjela da nisam u redu. Pozvala me na kavu kod sebe i pitala: "Što je s tobom S., znam te kao vedru osobu." Ja joj kažem: "Nešto sam čula, ne znam da li da ti pričam jer ta osoba od koje sam čula nije baš povjerljiva osoba, ta I. je, onako, više slobodan tip ženske." Ipak sam sve ispričala našto će ona: "Ja ne znam tko je vojni komandant, jedino..." Na to kažem: "Dobro, on je bio komandant kriznog štaba, ali ja ne znam što bi se zamjerila tom čovjeku." To ja pustim kraju, ali sam tih dana živjela pod pritiskom.

Tri-četiri dana poslije tog susreta bila sam u dvorištu iza stana s djecom te sa susjedima. Nešto smo pričali. Moja kćerka je bila u stanu. Istrčala je sva izbezumljena i povikala: "Mama, mama vojska lupa na vrata." Ja sam utrčala u stan i otvorila vrata. Doslovce su čizmama lupali po vratima. Na vratima se pojavio ... u pratnji još jednog vojnika. Nisam saznala kako se zove taj vojnik, ali bi ga uvijek prepoznala. On je inače iz Ljubije, a radio je u rudnicima željezne rude Ljubija. Prvi je prošao je kraj mene kao da me nikad u životu nije vidio. U prolazu, dok je ulazio u dnevni boravak upitao me: "Zašto mi ne otvaraš kad lupam?" Na to sam odgovorila: "Izvinite, nisam čula. Bila sam u dvorištu." Sjeo je na dvosjed, a taj vojnik na fotelju. Rekli su mi: "Sjedni na tabure, neka djeca iziđu van na dvorište." Sjela sam, a on je uzeo neki tefter i počeo uzimati moje podatke; kako se zovem, imena djece, zatim je dodao: "Mi se

ne znamo?" Odgovorila sam mu: "Izvinite R., mislim da smo se upoznali." Par puta sam ga srela u Prijedoru u mirnodopskim uvjetima, naravno, muž me upoznao s njim. Nikad s tim čovjekom nisam progovorila riječ ovako na samo, nego samo dvatri puta kad sam bila s mužem. Tad mi je rekao: "Kako ti se zove muž?" Odgovorila sam. "Ah, da" - kaže - "Ja ga znam kao A.". Kraj dvosjeda je bio auto-radio, priključen na akumulator. On je onda ustao i krenuo prema tome radiju pitajući me što slušam. Rekla sam: "Radio Zagreb". On je rekao: "Opa, a ne slušaš Banja Luku." Ja sam odgovorila da taj radio ne može ništa drugo hvatati osim Radio Zagreb. Vojnik koji je došao s njim i koji je sjedio, podigao je slušalicu na telefonu, a naš telefon je paralelno vezan s telefonom svekrve i svekra, pa se u slučaju podizanja slušalice kod njih na njihovom telefonu osjeti to jest čuje zvrckanje. Tad mi je svekrva slučajno čula da se dira slušalica pa je mislila da je ja zovem i podigla slušalicu, a ovaj vojnik me je upitao: "Radi li telefon?". Ja kažem da ne radi. On je podigao slušalicu prema uhu, čuo moju svekrvu i rekao: "Vi kažete da ne radi, a telefon radi." Onda mu ja objasnim, međutim moja svekrva koja je nervni i srčani bolesnik u panici se rasplakala i pozvala mene. Ja njima objašnjavam: "Moram se javiti, svekrva mi je bolesnik, samo da joj kažem." Kaže mi: "Javi joj se i reci da je greška, da smo greškom upali u tvoj stan." Javila sam se svekrvi: "Bako, vojska je tu, ali to je greška."

Ona se, normalno, rasplakala. Majka kao majka, Odveli su joj sina ovamo, ja sa dvoje djece nezaštićena. I dobro, to je prošlo, a onda je počelo ispitivanje: "Gdje ti je muž?" Odgovorila sam:" U logoru Omarska". On kaže: "A što, četnici su ga odveli?" Našto sam ja odgovorila: "Ja to nisam rekla". Tada je on rekao: "A tko ga je odveo?" Odgovorila sam: "Ja znam da ga je odveo S. To sam čula od djece, jer sam bila na poslu kad mi je muž odveden. Muža su mi odveli iz stana, ostalo je dvoje maloljetne djece samih. Ja sam bila na poslu, a susjeda je rekla tom istom: "Kako možete voditi čovjeka kad nema tko ni da djecu čuva." Pitao me je da li što čujem o njemu. Kazala sam da čujem da je u logoru Omarska. Onda me upitao: "Da li si imala kakav kontakt s njim?" Ja sam rekla da sam poslala paket, našto je upitao: "Preko koga?" Odgovorila sam. Također sam rekla da sam dobila poruku od muža. Pitao me: "Što traži muž?" Rekla sam: "Traži hranu". On je pitao: "A što će mu hrana?" Ja sam odgovorila da ne znam. Na to me upitao kako to da se ja obraćam samo miliciji, a ne obraćam se vojsci. Ja sam na to samo slegla ramenima. Pitao me zašto se ne obratim njemu. Ja sam rekla: "Čak što više ja i ne znam da ste tu." On je rekao: "Kako da ne znaš, ja sam vojni komandant." Tad sam se ja strašno preplašila jer sam u momentu povezala sve što mi je I. A. rekla, da će mi doći netko i da je to vojni komandant. Onda me je pitao: "Kome ti to psuješ četničku majku?" Ja sam rekla nikome, a on je na to odgovorio: "Pa dobro, možda je nečija kokoš došla u tvoju baštu, pa si ti opsovala." Ja kažem:

"Ne, u svakom slučaju nađite onog tko je to rekao, ja ne bježim od suočenja, a inače ne psujem." Ja sam se počela tresti, a on će: "S., pazi što pričaš, gdje pričaš i s kim se družiš." Rekla sam: "Nemam običaj hodati ni kod koga, jedino s kim popijem kavu je susjeda iz iste zgrade, a inače nigdje ne idem, osim na posao." Onda me pitao: "Da li znaš D. A.?" Rekla sam da ne znam, a on me pitao znam li N. Rekla sam da znam, a D. je vjerojatno njegova žena. Poslije me pitao znam li N. i V. Rekla sam da N. znam, a V. ne. Pitao me kojeg V., ja sam odgovorila: "Pa vi ste spomenuli V". On mi je ljutito rekao: "Po ovome što si do sad rekla, ja ti ne bih dao ni četiri razreda osnovne škole, a kamoli srednju." Pitao me da li se bojim, ja sam odgovorila: "Znate što, nikad mi u mirnodopskim uvjetima milicija nije došla na vrata, a sad u ratnim mi dolazi vojska. Normalno da postoji nekakva doza straha." Onda je on rekao ovom vojniku da ide pogledati gornji kat. Djeca su mi bila u dvorištu. Vojnik je otišao.

On mi je tada prišao i onako preko stola pitao: "Bojiš li se?" Ja sam se odmakla i šutjela. Upitao je: "Treba li ti nešto?" Odgovorila sam: "Ne". Upitao je: "Treba li hrane, novaca?" Odgovorila sam: "Hvala, imam svega, ne trebam ništa". Uto se vratio onaj vojnik i upitao:" Da l' bi bila dobra i donijela nam čašu vode?" Ja sam ustala i donijela vodu. "Kad nam već nećeš skuhati kavu", dodao je. "Da, ja nemam kave", odgovorila sam. "Da, sad si rekla da ti ne treba ništa. Dobro, za koji dan ću doći pa ćemo nas dvoje popiti kavu, donijet ću 10 dkg." Ovaj vojnik je već izišao iz stana kad je on ustao i počeo mi prilaziti. Ja sam se povukla u trpezariju, a on mi je prateći me rekao: "Pa ne boj se, ne boj se." Odgovorila sam mu: "Molim Vas pustite me na miru. Djeca su mi tu u dvorištu". Mislila sam ako mi i dalje budeš prilazio izići ću tu u dvorište, a tu je N. On je stao i rekao: "Dobro. Vidimo se." Izišao je iz stana. Tad sam ja istrčala iz trpezarije u dvorište, gdje me je počelo puštati stanje šoka. Tresla sam se tako da su me morali držati za ramena. Rekla sam joj: "Sve ono što sam ti rekla, istina je. Taj vojni komandant je bio kod mene u stanu." Poslije se ispostavilo da on nije bio nikakav komandant, nego neka vrsta njihovog obavještajca pri vojsci. Ja sam sedam dana bila zatvorena, spuštenih roleta, od straha. On je svih sedam dana dolazio po tri ili četiri puta na vrata i kucao. Jedan dan sam bila u podrumu, sakrivena s djecom. On je došao pred stan, a znali su se jer su skupa radili i pitao: "Gdje vam je susjeda, ja dolazim već pet ili šest puta, a nje nikad nema u stanu." Ja sam sve čula u podrumu. N. mu je odgovorio: "Pa žena radi." Na to je rekao: "Pa, jebem ti ovu Krajinu, kakva je to država, muž u logoru, ona radi, a svašta priča okolo." Otišao je bijesan. Ja sam drugi dan otišla u Prijedor, u SUP, kod školskog kolege mojeg muža. On ima tri zvjezdice, a ja ne znam što je on po činu u SUP-u. Rekla sam mu kakva je situacija u mojoj kući. U Prijedoru sam ostala četiri dana u stanu sa svojom djecom, kod Srbina i Hrvatice, ujedno moje velike prijateljice.

... je rekao da će sve srediti, te neka se ja vratim s djecom u Ljubiju i neka ne brinem. Rekla sam mu da se ja bojim odmazde s obzirom da su mi i muž i brat u logoru, a ja sam sama s djecom. Vratila sam se i skrivala po Ljubiji kod poznanika. Jedan dan sam s kćerkom otišla u baštu po paradajz i još neko povrće. ... je naišao autom i stao pored nas te rekao: "Gospođo, svaka Vam čast i puno Vam hvala." Nikad mi više nije rekao ni riječi. Poslije sam čula od nekih Srba da je on bio na ratištu u Hrvatskoj, u Pakracu, da je krao konje s farme u Lipiku, da je silovao žene, te da ga je tadašnja JNA prošle godine osudila, da je trebao ići na izdržavanje kazne u zatvor, ali su ga oslobodili. (...) Na spisku za silovanje imao je suprugu od ... Ona je proživljavala još veće traume i stresove od mene. Njoj je dolazio u 1:00 sat noću. Još mogu reći da su me Srbi tri puta dolazili istjerivati iz stana. Bili su to ... i vojnik iz Miske Glave. Niti jednom nisam bila u stanu kad su dolazili. Drugi put je dolazio taj iz Ljubije kod Keramike, inače je bio na ratištu u Hrvatskoj (bio je i na TV) i taj vojnik. Treći put je došao taj s još jednim vojnikom i rekao mojoj susjedi: "Recite gospođi da iziđe iz stana, jer ću u protivnom ja upasti u stan s policijom i postjerati nju i djecu". Ja sam opet išla ..., a on je javio komandiru ljubijske milicije. Rekao je da ne brinem, da ostanem s djecom tu gdje jesam. Idite kući, on sutra odlazi na ratište. Poslije toga me više nisu dirali. (...) Prema meni je bio korektan.

Slučaj H. i A. B. koji su ostali sami poslije pokolja u Briševu. Majku im je silovalo pet srpskih vojnika u nekoj vikendici. H. je završila osmi razred (14. g.), ubili su im obje bake, oba djeda, majku i oca, a djeca su ostala sama. Smjestili su se u našem dvorištu. Majku su poslije silovanja izmasakrirali, izvadili su joj mozak iz glave. Užasno. Mala H. je vidjela kad su joj baku natjerali da klekne pred kukuruze i kad su ispucali metak u nju. Kad je prošao pokolj u Briševu, nastupila je pljačka. Grozno. Pored naše kuće su provozili na traktorskim prikolicama namještaj. Zauzeli su kuću Ž. B., sve su iz kuće raznijeli. U pljački je učestvovao neki R., stariji čovjek, mršav, zvali su ga Ž. (...) Njegov sin Z. R. poginuo je u šumama Kureva. Po pričama iz Ljubije taj je pomagao Hrvatima i Muslimanima koji su izbjegli u šume, pa ga je zbog toga ubila srpska vojska. Pričao je rodici, majka mu je Hrvatica. Plakao je i govorio: "A., ti momci su nedužni, pa ja sam se do jučer s njima družio, ja im moram odnijeti da jedu, jer ih ovi žele ubiti." (...)

Kad sam odlučila napustiti Ljubiju i pridružiti se mužu koji je pušten s Manjače, sad je u Zagrebu, morala sam podmiriti sve namete prema takozvanoj Srpskoj Republici za godinu dana unaprijed. Krenula sam 20. studenog 1992. godine s djecom. Sve ostalo sam morala ostaviti. Morala sam platiti struju vodu, telefon, porez itd. za godinu dana unaprijed.

U Zagrebu 3. prosinca, 1992. godine

- luka9

PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Musliman

Kad sam ja uhapšen, sa mnom je uhapšeno još troje ljudi, tri Hrvata iz Ljubije. To su M. B., D. I. i još jedan kojem se ne sjećam imena. Uhapšeni smo u Ljubiji po danu i odvedeni u stanicu milicije u Ljubiji. Navečer u 22:30 su mene i još dvanaest ljudi strpali u kombi i odvezli u Prijedor, u logor KERATERM. (...) Oni koji su nas maltretirali i tukli od 14:30 kad su nas uhapsili pa do 22:30 kad su nas potrpali u kombi su...

U KERATERMU sam proveo samo jednu noć, ali su nas isprebijali na mrtvo ime. Tukli su nas čim su stigli. Kundacima pušaka, tvrdim palicama, nogama. Ja i dan danas imam problema s desnom stranom tijela u području ispod rebara. Jednog čuvara sam zapamtio jer se on posebno okomio na mene. Bio je to nekakav malen, nizak čovjek iz Prijedora. On me je tukao tvrdom palicom po glavi. Razlog je bio taj jer je kod mene pronašao češalj za kosu i to mu je kao bio povod za iživljavanje. Prilikom izvođenja na ispitivanje, on me je udario kundakom puške u lice. Zapravo, želio me je udariti u sljepoočnicu, ali sam se ja okrenuo prema njemu i udarac je pao na lice. Još uvijek imam problema s glavom kao posljedicom od udaraca zadobijenih te večeri i drugog jutra. Sumnjam da postoji način da mi se liječenjem pomogne. Žena i djeca su mi ostali u Ljubiji. Žena mi je po nacionalnosti Srpkinja, ali ona mi je pomagala kad su me uhapsili i odveli iz Ljubije.

D. Z. rođena V., kćer M. V. iz Ljeskara, skupljala je maloljetnice, porijeklom Muslimanke i podvodila ih Srbima koji su se vraćali s ratišta. Pogotovo je vodila brige da njena dva brata budu zadovoljni po povratku s ratišta. Od stana N. R. su doslovno napravili kupleraj. Uzeli su ključeve od stana, očistili ga i unutra unijeli namještaj kojeg su pokrali iz kuća čije su vlasnike protjerali ili pobili. Napravili su pravi pravcati bordel. Prije svakog povratka srpskih ratnika s ratišta ili pljačke ili pohoda ... privodile su maloljetnice i mlađe žene kako bi se povratnici "rasteretili". (...)

Kad su mene uhapsili u Ljubiji je već izvršena smjena u policijskoj stanici. Dotadašnji komandant B. B. je prisilno maknut s položaja i odveden u logor. Sa mnom je bio i B. - J. G. koji je imao kamion. On je iz Ljubije. Bio je tu i D. P. kojeg su optuživali da je navodno imao oružje, da je bio privržen HDZ-u itd. Njega su tukli u KERATERM-u, a posebno u Omarskoj gdje je svaki dan bio tučen sve dok nije umro od batina. Tukli su ga čuvari logora Omarska, njega i M. Š. iz Gornje Ravske. Čovjek kojeg svi zovu Č., a sin je S. konduktera, bio je uz nas sedamnaest određen za likvidaciju 9. srpnja, 1992. Tada je tu noć šest ljudi podleglo od batina u takozvanoj "Bijeloj

kući", među njima su bili J. G. zvani B., čovjek zvan Č. i D. P. koji je umro na mojim rukama. M. Š. je izveden te večeri. Čuvar logora koji se isto zvao M. viknuo je s vrata: "Ajmo, imenjače, majku ti jebem ustašku. Ajmo na još jednu porciju."

Z. K. zvani V. je "poginuo" kad su nas prebacili iz Bijele kuće u radionicu. On i S. I. iz Ljubije. Govori se da su oca S. I. pokojnog S. i ubili radi sina i radi toga što je S. otac za vrijeme Drugog svjetskog rata bio u ustašama.

Higijenski uvjeti u logoru Omarska su bili užasni. Dobili smo jednu kantu u koju smo morali mokriti preko noći, a preko dana bismo je samo isprali i koristili je kao posudu za vodu za piće. Prva tri ili četiri dana smo koristili cipele ili čizme za veliku nuždu. Svi mi koji smo bili u toj Bijeloj kući bili smo gotovo nepokretni što od batina zadobijenih u KERATERM-u što od batina dobivenih prvih dana u logoru Omarska. Ubrzo je zavladala dizenterija. Smrad je bio nepodnošljiv, tako da ni čuvari u logoru skoro da nisu ulazili u prostoriju već su samo otvorili vrata i prozivali jednog po jednog. Preko dana su prozori i vrata stalno bili zatvoreni, a preko noći su se vrata otvarala samo kad su čuvari prozivali nekog od nas. D. P. je umirao u najvećim mukama. U jednom momentu je došao svijesti i počeo psovati Srbima sve po spisku. Tu je bio i I. B. koji je imao čudan status za razliku od nas ostalih. Njega nisu ni taknuli, a kamoli tukli, a poslije je vraćen u Ljubiju. Svi mi zatočenici smo stekli dojam da je on ubačeni špijun i izdajica. On je inače Hrvat, ponašao se pokvareno prema nama ostalima. Slobodno se kretao na WC, dnevno je odlazio u prostoriju za ispitivanje. Nikada nije dobio batina, a mi ostali smo bili tučeni čak i kad bismo odlazili na WC, jer je tu uvijek bio jedan crni, visoki, jaki Srbin koji je imao brkove. On se doslovno iživljavao dok nas je tukao. Sjećam se kad je dizenteriju dobio kondukter iz Šurkovca i otišao na WC, dobio je užasne batine. Vratio se u prostoriju razbijene arkade, slomljene nosne kosti. Cijelu noć je jaukao. Govorio je kako su ga udarcima srušili na pod, a potom tukli čizmama.

Kad su mene tukli, prvo su mi stavili sajlu oko vrata i počeli me gušiti, ali sam ja uspio ugurati ruku između vrata i sajle. Vikali su: "Vidi ga, majku mu jebem muslimansku, što radi. Otkini mu ruku." Tijekom mučenja, ja sam dva puta gubio svijest. Šofera V. A. su čuvari zadužili da nas koje pretuku prenosi iz te prostorije za mučenje u prostoriju u kojoj smo boravili. Mene je spasio M. Š. koji mi je davao vode kad su me doveli s mučenja. Mene je izdao I. P., Musliman, i zato su me i uhapsili u Ljubiji. Taj I. P. je poslije poginuo u Prijedoru. Ubili su ga Srbi.

Po meni je najveći uzrok stradanja neorganiziranost TO Ljubija, zato što nije bilo jedinstvene komande. Ja se nisam htio javljati na pozive (dva sam dobio) TO. Srbi su se prvo naoružali, a potom zapustili rad TO-a, zapustili dežurstva, itd. Ko-

mandiri TO-a su bili I. M., Hrvat, M. Ć. zvani K., Srbin, te neka žena "Š." i još neki drugi. Cijeli sastav je imao zaduženo naoružanje, ali se nisu njime koristili, a Srbi su zauzimali pozicije u Ljubiji, organizirali straže. M. Ć. zvani K. je krstario Ljubijom s puškomitraljezom. On i još jedan koji ima kuću pored stadiona "Rudara" su imali puškomitraljeze. Svi su Srbi bili naoružani i dobro izorganizirani. Izdali su naredbu da svi Hrvati i Muslimani koji imaju ikakvo oružje moraju isto donijeti u policijsku stanicu u Ljubiji. Potom su Srbi natjerali da TO preda naoružanje i da prestane s bilo kakvom aktivnošću. Od Muslimana i Hrvata koji su se pridružili Srbima u agresiji i zlostavljanju nad stanovništvom Ljubije i okolnih sela su... (....)

Da je sve bilo dobro organizirano od strane Hrvata i Muslimana, Ljubija nikad ne bi pala pod srpsku okupaciju. Muslimani iz Donje Ljubije su izdali Hambarine jer se nisu priključili otporu, prvi su postavili bijele plahte na zahtjev Srba. Te bijele plahte su značile iskazivanje lojalnosti srpskoj vlasti. Postavili su srpsku zastavu u Donju Ljubiju. Nije postojala suradnja Hrvata i Muslimana. Srbi su prijetili da će minirati veliku branu povrh Ljubije, ako se cijela Ljubija ne preda, a da su ozbiljno mislili govori podatak da je u branu postavljen eksploziv na svakih cca 10 metara. Da su to učinili cijela ljubijska kotlina bi bila poplavljena u strahovitom vodenom valu. Ta brana je kapaciteta 5.000.000 m^3 vode. Bio bi to vodeni užas. Najviše ljudi je ubijeno na Hambarinama i Rizvanovićima. Rizvanoviće je izdao Srbin... Predao je kompletan popis svih muškaraca koji su imali oružje, a Muslimani su ga cijenili. Mene su svojim pričama zatvorili Srpkinja iz Miske Glave, te moj punac Srbin... Jedne večeri otjerao me je ispred kavane M. G. koji je također strah i trepet u Ljubiji. Pripremu obrane i skladišta hrane su pripremili K. A., M. T. i Z. K. zvani V.. Samo u Žunama u gornjem dijelu postoji šest zemunica punih hrane. V. rođak, čovjek zvan Č., zna sve punktove gdje je smještena hrana. Sva hrana je odvožena iz prodavaonica noću poslije provala s crvenim kombijem u "Borik" u Žunama gdje je sakrivana u nepromočivoj ambalaži.

Ja sad pokušavam na bilo koji način izvući djecu iz Ljubije, a onda planiram otići u Evropu, a ako ne izvučem djecu vraćam se u Bosnu i to pod oružjem. Odbijam otići u Švedsku. Spreman sam boriti se za Ljubiju gdje sam proveo punih sedamnaest godina i za Bosnu u kojoj sam rođen. Iz Manjače sam pušten u onoj razmjeni, 14. studenog.

U Karlovcu, 20. prosinca, 1992.

- luka10

GODINA ROĐENJA: 1964.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvatica

U našem selu još od rujna 1991. godine (dok je u nas još bio mir) sedmorica ljudi su bila obučena u rezervnoj policiji. (...) U srpskoj vojsci već od ranije je bio ... Oni su stražarili po selu, kao "čuvaju nas od neprijatelja". Nismo znali tko je neprijatelj od kojeg oni nas čuvaju, ja u tim ljudima nikad nisam gledala prijatelje. Nekoliko dana nakon što su pali Prijedor i Ljubija u našem selu je sazvan sastanak na kojem je zatraženo da se selo stavi pod komandu Srba, da policija nosi njihove oznake, da na domu visi njihova zastava itd. Moj muž i još par ljudi su se tome usprotivili, ali su ih napali ..., kao oni su protiv sela, da oni ljude uvlače u sigurnu smrt. Selo se moralo pokoriti novoj vlasti kako bi se sačuvale kuće i životi mještana (tako su bar govorili izdajnici našeg naroda). Kad su Srbi preuzeli vlast, strah se uvukao u ljude. Sva okolna sela su srpska. Oni su dan i noć pucali prema našem selu. Jedan dječak je ranjen. To je I. (J.) B. Širila se panika, ljudi su noćivali po šumama. Svi su se plašili, uveden je policijski sat, trgovina više nije radila, autobusi nisu vozili, ljudi nisu išli na posao. U Ljubiju su išle samo žene i djeca, muškarci se nisu smjeli udaljavati od kuća. Ljubija je bila puna ljudi iz Hambarina i Šurkovca. Počeli su progoni i odvođenja u logore. U našem je selu naređeno da svi koji posjeduju oružje legalno i ilegalno moraju isto predati. Dana 1. lipnja su svi koji su imali oružje i streljivo to vratili. Ljudi su bili toliko prestrašeni da su se toga strogo pridržavali. Onda su počeli pretresi po kućama onih za koje se sumnjalo da nisu vratili oružje. Takvih je bilo nekoliko. Pretres su radili ljudi iz našeg sela, ovi što su bili u policiji. Oni su bili strah i trepet, radili su što su htjeli, surađivali su sa Srbima, išli s njima na čišćenje (tako su Srbi nazivali upade u sela, ubijanja, silovanja, pljačku i palež) i dobijali pohvale od pretpostavljenih, jer su se u nekim stvarima pokazali okrutnijim i od njih samih. (...)

Dana 30. svibnja 1992. godine (subota) u našu su kuću došla dva policajca, da privedu mojeg muža na policiju u Ljubiju. Bilo je oko 20:00 sati, te su oni rekli da je kasno da idu u Ljubiju, nego da moj muž sutradan ode sam. On je tako i učinio, nije se plašio jer je znao da nije ništa kriv, krenuo je ujutro oko 7:00 da se što prije vrati. Kako ga nije bilo cijeli dan mene je uhvatila panika. Došao je moj otac i rekao mi da će on otići na policiju pitati za njega. Na policiji su mu rekli da je odveden u Prijedor na informativni razgovor. Dani su prolazili. U utorak 9. lipnja sam osobno otišla na policiju pitati za muža. Rekli su mi da još nije ispitan i čim bude ispitan doći

će kući. Rekli su da ima što jesti, da ga nitko neće tući i da se može oprati. Tada još nisam znala da postoje logori. Na šesti rođendan naše kćerke su muža su pustili iz logora. Nisam mogla vjerovati da je to on, bila je to sjena od čovjeka. Bio je sav prljav, neobrijan, blijed u licu i jako, jako mršav. Bila sam sretna što je došao, ali pravi šok je nastupio kad se skinuo i spremio za kupanje. Tijelo mu se crnilo od udaraca, nije bilo mjesta gdje nije udaren i pored toga u lijevu stranu je dva puta bio uboden nožem. Kad se malo odmorio, ispričao mi je što je sve doživio u tih trinaest dana logorovanja.

U Ljubiji ga je ispitivao policajac, Hrvat po nacionalnosti. Razlog zbog kojeg su ga pozvali bio je sljedeći: ... lažno su ga optužili da je on dobio kamion oružja od HDZ-a da podijeli ljudima, da se krije po šumama, da ima svoju oružanu skupinu i da radi protiv vlasti. Naravno, u tim optužbama nije bilo trunke istine, pa je poslije razgovora s mojim mužem rekao "Ja tebi vjerujem, ali moraš i u Prijedor u SUP na razgovor." U zatvoru je prenoćio i onda s još nekoliko ljudi odvezen u KERATERM u Čirkin Polje. Gore su ga odmah počeli tući od ponoći pa do jutra, tri večeri za redom. Jesti im nisu davali ništa, nego su dijelili ono malo hrane što su žene donosile od kuća muževima u logor. Kad su ga ispitali, inspektori iz SUP-a su vidjeli da nije ništa kriv te su ga pustili kući. Dali su mu propusnicu Prijedor - Ljubija i dozvolu za kretanje. Bio je slobodan, ali ne zadugo, kod kuće je bio skoro mjesec dana. Nikud se nije udaljavao, s nikim se nije sastajao, ljudi su ga dolazili vidjeti, ali on nije puno pričao o onome što je proživio.

Drugi put su ga odveli 8. srpnja 1992. godine. (...) Slutila sam ono najgore, opet će ga odvesti, a ako ga odvedu i tuku neće to preživjeti. S njim do doma smo otišli ja i djeca. Pred domom je bilo puno ljudi, izvršena je neka pljačka, pa su priveli sumnjive. N. J. je rekao meni i mužu da odemo do mojeg oca jer je njegova kuća bila kod samog doma i da dođemo za pola sata. Tek što smo stigli, došao je ... i rekao: "Zovu te." Htjela sam poći s njim ali mi nije dao. Strpali su ih u kombi i odvezli u logor Omarska. Muž se nije ni oprostio sa mnom i s djecom. Poslije su mi rekli da je cijelim putem plakao i govorio da više nikad neće vidjeti svoju djecu. Zajedno s njim su otjerani M. Š., član HDZ-a, M. B., M. M. i S. Č. Za D. i M. nije bilo nikakve optužbe, a ostala trojica su optuženi za pljačku. (...) Tako su njih dvojica završila ni kriva ni dužna u logoru. Na sve načine sam pokušavala bilo što saznati o mužu, ali uzalud. U Ljubiji na policiji su se smijali kad sam pitala za njega, samo mi je jedan policajac rekao da je u Omarskoj. Tek polovicom kolovoza kad je M. Š. došao kući saznala sam da mi je muž umro 13. ili 14. srpnja. Nije mogao izdržati stalna batinjanja, te je podlegao batinama. Njegovo tijelo je ili spaljeno ili poliveno kiselinom.

U srpnju je sazvan sastanak u našem selu. Morao je doći netko iz svake kuće. Iz Ljubije su došli vojna lica ali za civilna pitanja. Govorili su nam da moramo s njima surađivati, ako primjetimo kakvu vojsku ili nekog nepoznatog moramo to odmah prijaviti. Hvalili su ove obučene iz našeg sela kako su se dobro pokazali na terenu, da se što više muškaraca prijavi dobrovoljno u srpsku vojsku. Tad su nam rekli da jedno vrijeme ne smijemo ići niz Svoznicu (tom cestom smo išli u Ljubiju). Nismo odmah znali zašto, ali smo poslije saznali da je kod tvornice "Tomeks" na kipama ubijeno dosta ljudi i zatrpano zemljom. Širio se užasan smrad, čak su virile noge i ruke. Nisu se puno trudili da prikriju tragove. Kraj same ceste, isto kod "Tomeksa", ubijen je jedan čovjek, na njega su samo nabacali kamenja, vidjela mu se jedna ruka do lakta. Srbi su je namjerno ostavili nezatrpanu. Rekli su da tako ustaša pozdravlja ustaše. Znali su da tim putem prolaze Hrvati, pa su nas i na taj način omalovažavali i ponižavali. Mi Hrvati morali smo se pri ulasku u Ljubiju upisivati u knjigu uz "ličnu kartu", a pri izlasku ispisivati. To je pravilo važilo za Hrvate i Muslimane, a Srbi su slobodno išli kud su htjeli. Uglavnom su svi bili obučeni u vojsku.

Isto u srpnju, u naše je selo upala grupa od nekoliko četnika iz Bosanskog Novog. Maltretirali su našeg svećenika I. G. (kojeg su u noći između 7. i 8. studenog na okrutan način ubili I. J. J., I. Š., S. D., T. B. i D. Č.). Zatim su ubili D. (J.) Ž. i D. P. u selu Tisova. Poslije toga su otišli kod J. te jeli i pili do kasno u noć. Tog istog dana kada su ova dvojica ubijena, N. J. je uhitio D. (J.) B. Držali su ga cijelu noć i idući dan zatvorenog u domu. Mučili su ga cijelo vrijeme, a zatim ga je B. M., Srbin iz Marina ubio kraj ceste stotinjak metara od moje kuće.

Za iseljenje sam se javila u srpnju. Zahtjevi su se primali u Crvenom križu Ljubija. Iz našeg sela se prijavilo jako puno ljudi, ali su se poslije ponovno prijavili jer nisu imali "garantna pisma" i ostale papire koje su Srbi tražili. Ja sam od brata iz Njemačke početkom kolovoza dobila garantno pismo te smo na njega izišli iz Krajine 2. listopada 1992. godine. Sa mnom i mojom djecom još su izišli moja majka, dvoje djece mojeg brata, te još jedna familija B., ukupno nas desetero. Mi smo prvi iz našeg sela koji smo izišli, u studenom je izišla još jedna djevojka.

U rujnu se zahvaljujući J. i njegovom sinu N. iz našeg sela obuklo preko 70 ljudi. Oni su se dobrovoljno javili i brojali su se srpskim dobrovoljcima. Odmah su im podijelili oružje i poslali jednu grupu na Gradačac. Tamo je poginuo jedan D. (I.) M., a dvojica su ranjena I. (D.) Č. i I. (D.) B. Obitelji onih koji su se obukli odmah su imale sva prava, dobijale su pakete pomoći, jeftinije brašno, gorivo za žage, za drvo rušiti. Ja kao supruga jednog logoraša nisam ništa imala, niti mi je tko u čemu pomogao. Svi su me izbjegavali, u kuću mi nitko nije dolazio, bila sam izolirana od svih. Čak

su govorili da smo ja i djeca isto krivi kao i moj suprug i da bi trebalo i nas skloniti, odnosno ubiti. U tim izjavama najviše je prednjačio policajac D. (ime mu ne znam), inače Srbin.

U Zagrebu, prosinac, 1992.

DODATAK ISKAZU

U Gornjoj Ravskoj su svi Hrvati. Kad su bili višestranački izbori, u Gornjoj Ravskoj je pobijedio HDZ, ali tijesno, jer je dosta mještana glasovalo za SDP i stranku Ante Markovića. Kad je pao Prijedor počeo je progon HDZ-ovaca iz sela. Na ispitivanja su pozivani moj muž, M. Š. i A. J. Odmah u šestom mjesecu su odvedeni u logore. Moj muž i M. Š. su ubijeni, a A. J. je trenutno u Švedskoj.

U Zagrebu, 8. ožujka, 1993.

- luka11

PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

Opisat ću vam u kratkim crtama stanje od Ljubije do Banja Luke u dijelu života kojeg sam osobno doživio. Prije samog iskaza moram vam reći da je stanje u našem zavičaju jednom rječju grozno. Ljudi su gladni, opljačkani, maltretirani, ne smiju se kretati izvan kuća. Pitate se kako im možete pomoći? U ovo vrijeme jedino na taj način da budete zajedno s njima u mislima.

Uhićen sam 7. lipnja 1992. godine i odmah su me odveli u takozvani Krizni štab koji se nalazio na stadionu "Rudar" u Ljubiji. Nakon dobrih batina koje sam dobio od Srba, prevezli su me u Prijedor. Prvu noć sam proveo u kasarni takozvane JNA gdje me je pretukao meni nepoznat oficir "četničke" armade. Posebno mi se urezala izjava jednog oficira: "U Sloveniji smo izgubili rat, u Hrvatskoj ga gubimo, ali ovdje smo jaki i sve ovdje će biti srpsko i nitko od Hrvata i Muslimana ovdje ne smije ostati niti opstati." Svim zatočenicima uz batine govore da smo Tuđmanovi i Kuharićevi sinovi. U srpskom kriznom štabu rade Hrvati koji su se stavili na raspolaganje Srbima i vrše više zla nego sami Srbi. U 12:00 su me odveli na saslušanje kod komandira stanice milicije. Nakon ispitivanja odvezao me je u KERATERM. Cijelo vrijeme prisutan je bio Srbin zvani "K". U prostoriji u koju su me smjestili već se nalazilo cca 120 osoba i gotovo su već svi dobili batine bez ikakvog razloga. Tijekom noći se dogodio pravi

užas. U jednu susjednu prostoriju čuvari logora (Srbi iz Prijedora) su pustili nekakav plin. Ljudi koji su bili zatočeni u toj prostoriji pokušali su pobjeći kroz vrata i kroz prozore. Čuvari logora su to i pretpostavljali, što se može zaključiti po tome što su u dvorištu imali pripremljen puškomitraljez, a i sami su stajali u dvorištu s automatskim oružjem. Kad su nesretni zatočenici počeli iskakati iz prostorije, na iste je otvarana vatra iz automata i puškomitraljeza. Tom prilikom ubijen je veliki broj zatočenika, a bilo je i puno ranjenih. Sve mrtve i ranjene zatočenike Srbi su odvezli iz KERATERMA na područje pored stare ciglane, takozvani "Bajer".

Nakon par jezovitih dana provedenih u KERATERMU odvezli su me s još nekolicinom zatočenika (gospodin H. - oficir JNA koji je odbio učestvovati u zločinima) u Omarsku. Po dolasku u Omarsku uvidio sam da su Srbi od prostorija direkcije rudnika načinili pravi koncentracioni logor. Na velikom asfaltiranom dvorištu se nalazilo cca 5000 osoba. Sve osobe su ležale potrbuške na asfaltu. Sljedećeg dana sam upoznao način na koji su Srbi provodili torturu nad zatočenicima. Svi smo morali ležati od 6:00 na trbuhu, da bi nakon nekog vremena slijedila naredba da sjednemo, ali sa glavom spuštenom prema dolje, sve dok netko od čuvara ne izda drugu naredbu. Oni zatočenici koji se nisu mogli podići, bili su polijevani vatrogasnim šmrkovima. Poslije te torture svi koji su bili živi su se podizali. Zatočenike koje muče na jezovito grozne načine, ostali zatočenici ne smiju vidjeti. Zato su morali imati glavu spuštenu prema dolje. Ipak, njihovi očajnički krikovi su se mogli čuti na kilometre udaljenosti.

Najgroznije stanje je bilo predvečer, kada su Srbi, čuvari logora, prozivali pojedince te ih odvodili u takozvanu "Bijelu kuću". Osobno sam proveo tri dana i tri noći u toj "Bijeloj kući". To su bila tri najstrašnija dana u mom životu - tri dana i tri noći najstrašnijih mučenja koja sam preživio samo zahvaljujući molitvi i Bogu. Većina zatočenika nije imala sreće. Bilo je slučajeva da su Srbi tjerali pojedince da naprimjer sin ocu ili otac sinu mora odgristi spolovilo i testise. (...) Mrtve zatočenike su morali sami zatočenici iznositi izvan "Bijele kuće", a svaki dan je dolazio kamion i odvozio mrtve zatočenike u meni nepoznatom pravcu. Kad bi netko od zatočenika podlegao mučenju, mi koji smo još bili na životu doslovno smo se borili kako bi došli do njihovih odijevnih predmeta, npr. košulje su nam služile za previjanje rana koje smo zadobili prilikom mučenja.

Za cijelo vrijeme boravka u koncentracionom logoru Omarska, jedina dnevna hrana nam je bila juha od graha i tanka šnita kruha. Prilikom odlaska na objed morali smo proći kroz špalir Srba, čuvara logora, koji su nas udarali drvenim palicama ili čime god im se već našlo pri ruci. Sve se to ponavljalo prilikom povratka s objeda. Psihička oboljenja su bila ogromna. Mnogi od zatočenika su vidjeli izlaz u bijegu, ali

najspretniji su uspijevali doći samo do minskih polja kojima je logor bio okružen. Kad su pristigli strani novinski i TV izvjestitelji, Srbi su nam poboljšali ishranu na taj način da su nam počeli davati po jednu četvrtinu kruha, uz standardnu juhicu od graha.

Prilikom mučenja, Srbi su od nas tražili da im govorimo kako ih mrzimo. Tkogod je rekao da ih mrzi, taj nije ostajao živ, a oni koji su govorili da ih ne mrze bili su mučeni i podvrgnuti batinama onoliko koliko je to Srbima odgovaralo.

Dana 4. kolovoza 1992. godine pred logor Omarska je došlo cca pedeset autobusa. Nadali smo se da idemo kući, ali smo se ubrzo uvjerili u suprotno. Autobus u kojeg su odredili da ja idem bio je određen da ide u logor Manjača. Uz mene je u tom autobusu bilo još cca sto osoba. Tijekom putovanja prema Manjači autobusi su se zaustavili u nekakvom selu u kojem žive Srbi. U vrlo kratkom roku oko autobusa se okupio poveći broj djece, žena i staraca koji su s tri uzdignuta prsta pljuvali po autobusu, bacali kamenje na autobus. Vrhunac svega je bio kad su tražili od naoružanog pratioca da im izvede jednog zatočenika i kad je to pratilac uradio, te su srpske spodobe nesretnika rukama usmrtile za samo cca pet minuta.

U sam logor Manjača stigli smo tek drugi dan ujutro i tada je nastao pravi pakao. Svi prozori i vrata na autobusima su morali biti zatvoreni, a mi smo morali biti unutra po najvećoj vrućini cijeli dan. Po mojem saznanju, a i po iskazima drugih zatočenika iz ostalih autobusa, od dehidriranja je prosječno po autobusu umrlo pet do šest osoba. Od onih osoba koje sam ja poznavao u logoru Omarska i tijekom puta do Manjače umrli su: S. (J.) M. (njegov sin V. koji se nalazi u logoru molio je Srbe, čuvare u logoru, da ga sahrani, ali mu nisu dozvolili), M. (M.) Š., D. (V.) P., V. (S.) B., S. S., J. M., M. (J.) B., S. K., D. K., Z. (pok. J.) T., F. (N.) P. i S. K.

Na ulazu u logor Manjača piše da je to logor za ratne zarobljenike, mada od nas nitko nije bio ni ratnik, ni u ratu, niti smo posjedovali ikakvo oružje. Svi smo mi bili civili. Smetalo im je to što smo Hrvati ili Muslimani. Što se tiče logora Manjača, mogu vam reći, premda su uvjeti zatočeništva teški, u odnosu na logor Omarska bio je to hotel "A" kategorije. Svaki dan je netko od predstavnika Međunarodnog crvenog križa vršio raspodjelu hrane. Oni koji su bili predviđeni za razmjenu ili puštanje iz logora bili su doslovno šopani hranom i vitaminima kako bi im se povratili izgled i snaga. Što se tiče ostalih zatvorenika, ICR je obećao da će svi biti pušteni do zime, u što ja osobno ne vjerujem. Ali, najveća opasnost prijeti baš onima koji nakon puštanja budu vraćeni u svoj kraj jer ih tamo čeka smrt. Najbolji primjer je N. (P.) I. koji je nakon samo tri dana po povratku iz logora Manjača ubijen u rodnom mjestu. Ja sam logor Manjača napustio krajem kolovoza i preko Banja Luke stigao u Zagreb.

U Zagrebu, 14. rujna, 1992.

DODATAK ISKAZU

Dramatična situacija nastala je 23. svibnja 1992. godine kada su ... izdali grad Prijedor. Tog dana je iz Prijedora prema Ljubiji krenuo golf tamne boje. Na prvom punktu ispred Hambarina zaustavljen je od samoorganiziranih redarstvenika i tom prigodom u okršaju koji je izazvan od strane četnika, ubijena su tri, a ranjen jedan pripadnik četničke armade. Nakon tog incidenta došao je ultimatum iz Prijedora da se drugi dan do 12:00 mora predati sve naoružanje. Također je stigla prijetnja od T. S. da će napasti Ljubiju. Pošto je ultimatum odbijen, 24. svibnja 1992. godine ujutro je počelo dalekometnim naoružanjem bombardiranje Hambarina. Granatiranje je trajalo četiri sata nakon čega slijedi pješadijski napad uz pomoć dvanaest tenkova. Napad je odbijen mada su branitelji imali samo lako oružje. Drugi napad poslije podneva branitelji nisu uspjeli zaustaviti iz razloga što su bili izdani od žitelja: Bišćani, Rakovčani i Rizvanovići. Svo naoružanje su predali četnicima... Pred večer su tenkovi došli u Ljeskare gdje su dočekani od skupine žitelja srpske nacionalnosti koji žive u tom dijelu uz opće veselje. Cijelu noć se igralo, sviralo i pjevalo uz obilno konzumiranje alkohola i hrane. Hrvati i Muslimani su pobjegli u Ljubiju, jedan dio je pobjegao u šumu Kurevo.

Dana 25. svibnja 1992. godine, četnička armada je izvršila "čišćenje" Kureva i tom je prigodom poginulo dosta ljudi, a 26. svibnja svi preživjeli iz Hambarina su se morali vratiti u selo mada je bilo gotovo sve porušeno. Tog dana dolazi na red i Ljubija. Slijede pljačkanja, ubijanja, silovanja i razbijanje svega što nije srpsko. Tenk T-84 je došao u D. Ljubiju, a s njime i četnička horda. Ubijeni su: H. I., V. I., S. I. (zaklan pred kućom), F. S., E. S., I. K., M. K., R. Č., D. T., H. Dž., J. R. i Z. R. Preživjeli muškarci su morali ići na nogometno igralište u Ljubiji. Pedesetak ih je pobjeglo u šume. Pred očima svjedoka silovane su M. I. i supruga J. S.

Od devedeset pripadnika policije hrvatske i muslimanske nacionalnosti (aktivni i rezervni) ostalo je živih samo sedmorica. Svi su oni odvođeni i likvidirani... Sve ove zločine su radili četnici iz Ljeskara, Radočaja i Prijedora, potpomognuti s domaćim izdajnicima (Hrvatima i Muslimanima).

Nakon odlaska tenkova prema Šurkovcu u Ljubiju su dolazili banditi na pojedinačno pljačkanje. Ženske osobe koje su morale biti u kućama davale bi pljačkašima sve što je vrijedilo jer bi u protivnom bile silovane i ubijene. U ovim pljačkama isticali su se... Kod kuće Č., ljudi su bili postrojeni za strijeljanje, ali su im pucali iznad glava. Ukoliko nisu nalazili ljude u kućama, četnici bi ubijali životinje. Prvi dan su ubijena tri čovjeka, a drugi dan još devet ljudi koji su one prve sahranjivali. Za ovaj zločin postoje krunski svjedoci. S. T. je naredio da se na džamiju stavi srpska zastava.

Pučanstvo hrvatske i muslimanske nacionalnosti je moralo na svojim kućama izvjesiti bijele zastave ili plahte.

Ženske osobe su od Crvenog križa tj. od M. A. i njegovog sina M. tražile papire da se mogu iseliti, no oni im nisu htjeli izaći u susret (nažalost rade za četnike). Poslije dva dana stigli su papiri za iseljenje (naravno na ćirilici) koji su proslijeđeni kod ... (također rade za četnike). Ishodovano je 250 dokumenata za iseljenje, nakon čega je ... zabranio daljnje izdavanje istih. Naredio je drugi dan zbor građana. Zbor su vodili u Domu... Pitali su prisutne da li žele da ih čuva policija sastavljena od Hrvata, Muslimana i Srba na što su prisutni pristali. Uslijedilo je pitanje da li žele da ih čuva srpska vojska. Taj prijedlog su prisutni odbili. Rečeno im je ukoliko ne žele srpsku vojsku neće imati ni policiju za zaštitu. Naravno da je jednoglasno odlučeno da će to ipak biti srpska vojska. Osobe iz Ljubije koje su se priklonile četničkim hordama su...

Prema iskazima osoba iz Zavičajnog kraja na kipama rudnika Redak zatrpano je oko 400 ubijenih osoba (ljudi, žene, čak i djeca). S. B. uzima 600 DEM za dopuštanje iseljenja uz navodnu garanciju za život koje ipak nema. Pučanstvo iz Ljubije i okolnih mjesta koje je smješteno u razne objekte ne smije izlaziti van bez posebne dozvole koju naravno teško dobije. Transport izbjeglica - prognanika od Prijedora do Travnika vrši se autobusima i kamionima u koje se stavlja po 80 osoba, a te osobe, po tradiciji "srpskog viteštva" prije toga budu pretučene. Na tom križnom putu nailaze na četnike koji izdvajaju iz kolone pojedine muškarce za čiju se sudbinu za sada nažalost ništa ne zna.

U Zagrebu, studeni 1992.

- luka12

GODINA ROĐENJA: 1949.
PREBIVALIŠTE: Prijedor
NACIONALNOST: Hrvat

Rođen sam u mjestu Žune, općina Prijedor. Potičem iz radničke porodice. (...) Po napadu srbočetničke armade na grad Prijedor, u maju mjesecu 1992. godine nalazio sam se u stanu u Prijedoru, a zatim sam nakon nekoliko dana odveden u logor Omarska gdje sam proveo dva mjeseca. Zatim sam potpisao rješenje da ću napustiti stan i s obitelji se preseliti u drugu državu, da neću ometati srpsku vlast pri uspostavljanju društvenog poretka Republike Srpske, te će me pod tim uslovom pustiti iz lo-

gora. U logoru Omarska nas je bilo oko 5000, a svake noći i dana ubijani su logoraši po određenom spisku. (...) Ubijeni su Z. K. iz Žuna, zatim noću 9-10. jula 1992. dva brata B. s Runjavic, V. iz Donje Ljubije, I. B. iz Vareša, J. Hrvat iz Žuna, N. I. iz Lipika, te I. G., sveštenik iz Gornje Ravske i I. J. iz Tukova, kojem je odsječena glava.

Iako je vlast pripadala SDA u SO Prijedor, srpske snage su iskoristile snagu bivše armije i tako nastavile tući, ubijati i progoniti sve nesrpsko stanovništvo. Tako sam bio prisutan višednevnom batinjanju do smrti opštinskom čelnika M. Č. te O. K., sudije okružnog suda u Prijedoru. Od logoraša iz logora KERATERM saznao sam da je taksi vozač ubio D. T. u logoru KERATERM na Urijama. Ne može se opisati koliko sam mrtvih iznio iz sobe u upravnoj zgradi Rudnika Omarska, a koje ljude znam po imenu i prezimenu, a također i one koji su ih ubili. Sve su objekte u Rudniku Omarska uništili - tako da je kad su raspustili logor iza nas ostala samo pustoš. O svemu tome mogu javno govoriti, i na sudu ako zatreba.

U Zagrebu, 15. ožujka, 1993.

- luka13

GODINA ROĐENJA: 1936.
PREBIVALIŠTE: Briševo
NACIONALNOST: Hrvat

Ja sam iz sela Briševo koje je uništeno, spaljeno od strane paravojnih formacija srpske vojske i JNA. Nosili su uniforme s crvenim trakama oko rukava i sami su sebe nazivali 6. krajiška. Došli su u selo 27. lipnja, 1992., opkolili su selo i počeli tući granatama po civilnom stanovništvu. Stanovnici sela su hrvatske nacionalnosti i nisu pružali nikakav otpor jer je to bio miroljubiv narod i nije bio naoružan. Sve su to bili radnici rudnika Ljubija. Za vrijeme granatiranja sela narod se skrivao u podrume i skloništa. Poslije su oni došli s pješadijom i palili redom sve kuće, izvlačili ljude iz podruma i ubijali i rušili. Ja sam se sa ženom nalazio u podrumu svoje kuće kad je došla vojska. Istjerali su nas vani i pretraživali objekte, držali su nas vani i maltretirali, ispitivali su nas gdje nam je oružje. Mi nismo imali nikakvo oružje. Nisu ništa našli i tako su nas pustili. Još tad nisam ni znao što su napravili, dok nisam vidio da gore crkva i okolne kuće. Oni koje sam vidio bili su mi nepoznati. U selu Briševu je na vlasti bila stranka HDZ za koju su stanovnici glasali na izborima. Prije učinjenog zločina vlast je preuzela srpska stranka i sve oružje koje su građani posjedovali (lovačko) su oduzeli i naredili da nitko ne ide od kuće. Sve žrtve su bili civili (muškar-

ci, žene, čak i djeca). Muškarci koji nisu pobijeni odvedeni su u logore Sanski Most i Prijedor gdje su zlostavljani i ubijani. Neki su kasnije pušteni i morali su napustiti tu takozvanu Srpsku Krajinu. Neki se još uvijek nalaze u logorima. Odnos agresora prema Muslimanima bio je isti. Željeli su sve uništiti i pobiti. Odnos Muslimana i Hrvata uvijek je bio korektan. A što se tiče lokalnog srpskog stanovništva i sami su učestvovali u pokolju hrvatskog stanovništva sela Briševo. Na mjestu zločina dolazilo je do planskog uništavanja objekata radi etničkog čišćenja. Uništavane su kuće, crkve i drugi objekti.

U Šćitarjevu, 17. ožujka 1993.

- luka14

GODINA ROĐENJA: 1965.
PREBIVALIŠTE: Briševo
NACIONALNOST: Hrvatica

U trenutku zločina nalazila sam se kod kuće u Briševu. Počinitelji zločina su bili VI. krajiška brigada i V. kozarska, među kojima je bilo i Arkanovaca i Šešeljevaca. Bili su većinom iz Oštre Luke, D. Rasavaca, iz općine Sanski Most i općine Prijedor. Osobno mi nisu poznata imena počinitelja zločina. Izvršeno je oduzimanje naoružanja i granatiranje sela. Područje nije bilo pod nadzorom UNPROFOR-a. U Briševu je na izborima pobijedila Hrvatska Demokratska Zajednica. Prije napada je oduzeto sve oružje koje je narod sela Briševa posjedovao (par pušaka i pištolja), tako da nije moglo biti nikakvog otpora. Posljedice agresije su oko 70 mrtvih uključujući i djecu, žene i muškarce, oko 60 zapaljenih kuća, kasnije i više, zapaljena je i Crkva Svetog Petra i Pavla u Briševu, silovano je nekoliko žena (nije mi poznat točan broj).

Prilikom takozvanog "čišćenja" od strane četnika, u par navrata je stanovnicima Briševa rečeno da se moraju iseliti. Pitali su zašto nismo već ranije otišli. Briševo je etnički očišćeno jer je većina stanovnika Briševa prešla u Hrvatsku i ostale strane zemlje, s tim da ima još mali broj stanovnika Briševa koji nisu došli, ali čekaju prvi konvoj iz Prijedora.

Neposredne žrtve zločina su oko 70 civila. Moj otac I. L. je ubijen, a pretpostavljam da je prije toga mučen. Sahranjen je u šumi u susjedstvu. S njim je istog dana sahranjen i moj rođak J. L., inače nesposoban (paraliziran), iza kojeg su ostali supruga K. i troje malodobne djece. S mojim ocem I. u istu grobnicu su sahranjeni susjedi S. B., M. B., iza kojeg su ostali supruga i dvoje malodobne djece, te V. B., M. brat

invalid. U blizini te grobnice, na njivi I. M., sahranjeni su u grupnu grobnicu I. M. - penzioner, L. M. - radnik, P. I. - iza kojeg su ostale četiri kćerke i njegova majka A., P. brat S., te brat M. i J. I. - iza kojeg su ostali supruga i troje malodobne djece. Dana 24. srpnja 1992. godine ovih šest susjeda je mučeno, maltretirano i ubijeno. Bili su prisiljeni sami sebi iskopati grobnice. Moj otac i susjedi koje sam nabrojala ubijeni su 25. srpnja, 1992. godine.

Pored dosad nabrojanih, osobno mi je poznato da su četnici mučili, maltretirali i na kraju ubili mojeg susjeda M. B. rođenog 1963. godine, pred njegovom kućom, dok su mu oca M. B. odveli dalje od kuće, mučili ga, te je pronađen zapaljen na jednoj njivi u Raljašu, gdje je i sahranjen. Pored M., kod kuće M. B. nađen je i leš M. brata I. B., te pored leša nož, a točno na ulazu pred M. kuću leš M. B., koji je tada bio jako bolestan.

U takozvanom Barišića gaju sam osobno vidjela mrtvo tijelo M. M., dok leš njezinog sina G. koji je imao oko 14 godina nisam vidjela, ali sam čula da je i njegovo mrtvo tijelo pronađeno i sahranjeno. Ostale žrtve nisam osobno vidjela, ali mi je poznato da je većina sahranjena po kućama i susjednim baštama i njivama, kao i L. I. koja je poginula od gelera granate.

U logor su prvi odvedeni V. M. i R. V., u maju ili lipnju mjesecu, te se i sada nalaze u logoru Batkovići kod Bijeljine. Dana 24. lipnja, 1992. godine odvedeni su J. B., J. J., S. M., J. M., A. I., i J. B.; J. B., S. M. i J. B. nisu preživjeli. Navedeni su bili u logorima u općini Prijedor i na Manjači. Oko tridesetak muškaraca iz Briševa je 25. srpnja, 1992. godine odvedeno u logor u Sanski Most, te su tamo bili 21 dan. Za to vrijeme su tučeni i maltretirani, a zatim su pušteni kućama.

Moja je procjena da je odnos agresora bio gori prema Muslimanima, možda zato što ih je bilo više, ili zato što je SDA pobijedila na izborima u prijedorskoj općini, iako je i hrvatsko selo Briševo prošlo kao mnoga muslimanska sela. Za vrijeme agresije odnos Muslimana i Hrvata je bio dobar, normalan. Većina lokalnog srpskog stanovništva odobravala je učinjene četničke zločine, ali ni onima koji kažu da im je žao ne vjerujem mnogo da je stvarno tako. Zapaljena je crkva u Briševu.

Briševo smo morali napustiti odmah poslije agresije, jer su u par navrata i na više mjesta u Briševu četnici izjavili da se moramo iseliti i da nemamo tu što čekati, tako da smo otišli u Ljubiju, a u Hrvatsku smo moja mama, dva brata i ja došli konvojem, 10. prosinca 1992. godine, nakon što smo dobili tranzitnu vizu od Vlade Republike Hrvatske.

U Zagrebu, 22. ožujka, 1993.

- luka16

GODINA ROĐENJA: 1963.
PREBIVALIŠTE: Gornji Volar
NACIONALNOST: Hrvat

Oružani napad na sela Šurkovac i Gornji Volar u kojima žive isključivo Hrvati zbio se 23. 05. 1992. godine nešto poslije 21:00. Napad su izveli naoružani Srbi stanovnici sela Donji Volar, Sokolište, Trgovište, Radomirovac i Miska Glava. Po selima Gornji Volar i Šurkovac padale su minobacačke granate i projektili iz beztrzajnog topa. Zbog dugotrajnog topničkog napada naoružanih Srba, hrvatsko civilno pučanstvo iz napadnutih sela otpočelo je sa evakuacijom preko zaseoka Kosa, Lipik i sela Žune u grad Ljubiju. Pri tom prvom napadu nije bilo stradalih jer je kompletno pučanstvo bilo izrazito disciplinirano i evakuaciju su sproveli u velikoj tišini i vrlo brzo, tako da su naoružani Srbi bili zaprepašteni jer po ulasku u hrvatska sela nisu zatekli nikog od žitelja i za odmazdu su zapalili nekoliko obiteljskih kuća i gospodarskih objekata između Crkve i škole. Naredno jutro svi izbjegli Hrvati su se vratili u sela.

U 9:00 sati, 24. 05.1992. godine, posredstvom radio veze civilne policije policijske postaje iz Ljubije (poruku primio i prenio pričuvni policajac, Hrvat iz sela Gornji Volar), vojne vlasti Jugoslavenske narodne armije iz Prijedora (major R. Z.) upućuju ultimatum Hrvatima sela Šurkovac i Gornji Volar kojim se zahtijeva od Hrvata ta dva sela da se do 12:00 sati, 24. 05. 1992. godine "Srpskim vlastima" općine Prijedor predaju članovi mjesnog HDZ-a BiH: M. (T.) T., I. (A.) T., V. (A.) T. i M. (A.) T. Major R. Z. je naglasio da će, ukoliko se dotična četvorka ne pojave do 12:00, izdati naredbu JNA za napad na Šurkovac i Gornji Volar i da će ta dva sela biti sravnjena sa zemljom. Pričuvni policajac V. J. je nakon dužeg pregovaranja sa majorom Z. uspio ishoditi da se ultimatum odgodi do 14:00 te da se "Srpskim vlastima" predaju samo M. (T.) T. i M. (A.) T.

U 12:00 sati, 24. 05. 1992. godine major R. Z. radio vezom upućuje novi ultimatum prema kojem Hrvati sela Šurkovac i Gornji Volar trebaju predati sve naoružanje koje posjeduju i 30 pripadnika ZNG-e za koje on "zna" da se skrivaju u navedenim selima i da su predhodne večeri izveli napad i okupaciju sela Šurkovac i Gornji Volar, ali su ih naoružani Srbi, pripadnici TO sela Donji Volar, Sokolište, Trgovište, Radomirovac i Miska Glava uspjeli granatiranjem otjerati i na taj način "spasiti" Hrvate tih sela. Naoružanje i pripadnici ZNG-a moraju biti predani na, od Srba uspostavljenom, kontrolnom punktu u selu Ljeskarama. Majoru Z. ništa nisu značila uvjerava-

nja kako Hrvati sela Gornji Volar i Šurkovac nemaju nikakvog nelegalno nabavljenog naoružanja osim onog kojeg posjeduju registrirani lovci (par lovačkih pušaka za koje posjeduju uredne dozvole), tri pištolja za koje vlasnici posjeduju uredno izdane dozvole od strane policije i naoružanje TO sela Šurkovac i Gornji Volar. Obzirom na novonastalu situaciju alarmirano je svo pučanstvo oba sela i sazvan je zbor građana na kojem je pučanstvo sela upoznato sa ultimatumima JNA, a ja i stric M. (T.) T. smo iznijeli našu odluku da ćemo se, u interesu spašavanja pučanstva predati "Srpskim vlastima" kao i da se prikupi svo naoružanje koje ćemo predati onako kako je traženo od strane majora R. Z.

Od Hrvata Gornjeg Volara i Šurkovca smo tražili da se, poradi zaštite, evakuiraju u Ljubiju. Moje i stričeve odluke prihvatili su svi sudionici Zbora. O donešenim odlukama izvjestili smo radio vezom zapovjednika policijske postaje u Ljubiji. Svo naoružanje koje su posjedovali Hrvati sela Gornji Volar i Šurkovac, donešeno je u mjesni Dom kulture. Tu su bile 21 puška tipa M-48, 18 pušaka tipa Kalašnjikov i 1 automat ruske proizvodnje (dobošar). Svo to oružje pripadalo je mjesnom odjeljenju TO. Bilo je i nekoliko lovačkih pušaka, tri pištolja i svo streljivo za oružje. Zapovjednik policijske postaje u Ljubiji - B. B. poslao je u selo policajca koji se preziva S. (brat F. S.) i njemu sam predao prikupljeno naoružanje i streljivo.

Ja i stric smo se oko 14:00 uputili zajedno sa svim narodom u Ljubiju. Po dolasku u Ljubiju otišao sam sa stricem u policijsku postaju. Zapovjednik postaje naredio je policajcu da mene i strica proslijedi u policijsku postaju u Prijedor. Na kontrolnom punktu kojeg su naoružani Srbi sela Ljeskare postavili kod zadružnog doma u selu Ljeskare zaustavili su nas naoružani ljudi, na čelu sa samozvanim vojvodom. On je naredio policajcu da se vrati u Ljubiju što je ovaj i učinio. Meni i stricu je rekao da se ništa ne bojimo jer da nas sada štiti "naoružana formacija SDS-a" čiji je on "vojvoda". Nakon toga nam je naredio da se s njim odvezemo u mjesto Hambarine koje su nastanjivali Muslimani. Po dolasku u Hambarine pokazivao nam je kako JNA precizno granatira mjesto. Pogođene su mnoge obiteljske kuće i gospodarski objekti. Društveni dom i nova džamija (lijevo od ceste Ljubija - Prijedor) bili su porušeni. Užas! R. B. je naredio meni i stricu da ga pješice pratimo. Prolazili smo ulicama Hambarina. U samom centru mjesta naišli smo na tenk i naoružane uniformirane vojnike JNA i TO, ali nikog nisam prepoznao. Tada je R. B. upitao strica: "Kaži mi, profesore, gdje je sada muslimanski ponos?" Stric mu je vrlo kratko odgovorio: "Tu je - gaziš po njemu." Tada se stric sagnuo i podigao praznu čahuru tenkovske granate. R. B. ga je upitao: "Što će ti to, profesore?", a on mu je odgovorio: "Da đacima pokažem od kuda dolazi vaše bratstvo i jedinstvo."

R. B. je naredio da sjednemo u auto i odvezao nas ponovo u selo Ljeskare. U svom štabu nam je prijetio i naređivao da odemo u crkvu u Šurkovcu i da iz podruma crkve izvadimo minobacače i mitraljeze, te da mu ih dovezemo u njegov štab. Tražio je i da potom sav narod koji je izbjegao u Ljubiju vratimo u sela. Odgovorili smo mu da u selu nema ni mitraljeza ni minobacača, a pogotovo da nisu u podrumu crkve u Šurkovcu jer crkva uopće nema podruma. Što se tiče naroda rekli smo mu da nemamo namjeru vraćati ga u sela jer da bi tek tada prijetila opasnost za živote ljudi jer bi ostali na milost i nemilost naoružanih Srba. R. B. je problijedio i naredio da izađemo iz njegovog štaba. Govorio je kako će nas zaklati ako ne vratimo narod u sela jer da nitko ne smije namagarčiti 3000 naoružanih Srba koji su odlučili pobiti i sravniti sa zemljom Gornji Volar i Šurkovac. Strpao nas je u auto i prosljedio u Ljubiju u policijsku postaju. Zapovjednik postaje (Hrvat po nacionalnosti), nazvao je radio vezom policijsku postaju u Prijedoru koja je od 01.05.1992. bila u rukama SDS-a. Iz Prijedora je došao auto i odvezao nas iz Ljubije. Ljubiju smo napustili oko 19:00 sati, 24.05.1992. Po dolasku u policijsku postaju u Prijedoru počeli su ispitivati mene i strica. Ispitivanje je trajalo do cca 3:00 (25.05.1992.). Mene su ispitivali meni nepoznati isljednici. Strica su odveli na gornji kat gdje su ga ispitivali isljednici državne sigurnosti na čelu s majorom JNA koji se preziva V. Kad su mene odveli iz policijske postaje, stric je ostao na daljnjem ispitivanju. Mene su odvezli u krug tvornice elektrokeramičkih proizvoda - "Keraterm". Pripadnici JNA i naoružanih postrojbi SDS-a pretvorili su tu tvornicu u zatvor u koji su zatvarali sve one koji nisu poštivali od 01.05.1992. proglašen policijski sat.

Kada su mene doveli u "Keraterm", zatekao sam sedam civila koje su te večeri uhitili. Smjestili su me u prvu prostoriju. Ta prostorija nosi broj 1. Oko 3:15 u prostoriju su ušla dva Srbina koje poznajem po nadimcima. (...) Od 3:15 do 5:00 sati (25.05.1992.) su me maltretirali fizički (tukli me) i psihički (psovali, vrijeđali na nacionalnoj osnovi, tjerali da s njima pjevam pjesme kojima se veličaju četnici i njihov vođa iz II svjetskog rata - Draža Mihailović). Oko 9:00 sati, 25.05.1992. u "Keraterm" je došao isljednik iz policijske postaje u Prijedoru i odvezao me u policiju na ponovno ispitivanje. Ispitivanje je trajalo oko 2 sata tj. do iza 11:00, kada me vratio natrag u "Keraterm". Oko 15:00 sati, 25.05.1992. čuo sam eksplozije granata iz pravca mjesta Kozarac. Dana 26.05.1992. oko 10:00 sati, naoružani vojnici JNA i naoružani pripadnici prijedorskog SDS-a počeli su dovoditi u "Keraterm" Muslimane iz mjesta Kozarac i okolnih sela. U prostoriju br. 1, u kojoj sam se ja nalazio, doveli su i zatočili do 15:00 sati (26.05.1992.) više od 200 civila iz Kozarca i Prijedora. Tada sam u prostoriji uočio svog strica. Bio je tu i I. H. iz sela Kalajevo, kao i predsjednik općine Prijedor (do 30.04.1992. kad su ga naoružani pripadnici SDS-a smijenili) M. Č. Broj zatoče-

nika se povećavao iz sata u sat. "Keraterm" je postao, za samo par sati, pravi pravcati konc-logor. Hranu nam nisu davali, vode nije bilo, a zbog velikog broja ljudi u prostoriji nismo se uopće mogli kretati. Postajalo je sve teže i teže. Neizdržljivo! Odrasli ljudi su plakali. Čuli su se jauci. Bilo je puno ozlijeđenih, pretučenih.

Dana 27.05.1992., oko 22:00, pred prostoriju br. 1 došao je vojni policajac JNA, po činu vodnik, i naredio nam da izađemo van iz prostorije i da uđemo u autobuse koji su došli u krug logora. Bilo je 17 praznih i 6 punih autobusa. Doznali smo da su u tim punim autobusima osobe koje su Srbi držali zatočene u školskoj dvorani u mjestu Brezičani (cca 5 km zapadno od Prijedora). Po ulasku u autobuse morali smo ostaviti prazna prva četiri sjedala. Kad smo sjeli na slobodno mjesto, naoružani pratioci u uniformama JNA naredili su nam da glavu pognemo prema naprijed, a da dlanove ruku stavimo na potiljak. Dok su svi zatočenici smješteni u autobuse prošla su skoro 2 sata. Iz kruga konc-logora "Keraterm", autobusi su krenuli oko 24:00. Nakon poduže vožnje autobusi su se zaustavili, a naoružani vojnici JNA su izdali naredbu da ne izlazimo iz autobusa. Tada sam vidio da se nalazimo u ograđenom prostoru rudnika željezne rude Omarska. Bilo je oko 2:00 sata, 28.05.1992. godine.

Dok smo se vozili iz Keraterma u Omarsku, naoružani vojnici JNA su nas nemilice tukli. U autobusu u kojem sam se ja nalazio posebno su se okomili na jednog Muslimana iz Kozarca kojemu ne znam ime ali znam da je bio policajac. Nemu su doslovno razbili glavu kundakom puške. Po dolasku u Omarsku taj policajac iz Kozarca je još bio živ ali mi je njegova daljnja sudbina nepoznata jer ga je jedan čuvar, crne puti (ličio je na Roma), nastavio tući odmah po izlasku iz autobusa. Čuvari su izveli doktora Ž. S. koji je radio kao ginekolog u Prijedoru. Počeli su ga udarati. Govorili su mu: "Ti doktore štrojiš (kastriraš) srpsku djecu." Čuli su se jauci i zapomaganje. Potom su izveli I. M. - profesora iz srednje škole u Prijedoru. Zatim su izveli F. s Hambarina koji je radio kao internista u Domu zdravlja u Prijedoru. Potom osobu s nadimkom "Ć." koji je bio vlasnik picerije u Prijedoru (u blizini tvornice keksa "Mira Cikota"). Čuvari su ih nemilosrdno udarali, a jadni ljudi su jaukali od boli. Tijekom mog boravka (do 21.08.1992.) u konc-logoru Omarska više nisam vidio te ljude niti čuo da su živi.

Potom su iz autobusa izvodili jednog po jednog zatočenika i uvodili ga u garderobu radionice za popravak dempera (velikih kamiona koji se koriste u rudnicima). Sama radionica je udaljena cca 2 km od željezničke postaje Omarska na pruzi Prijedor - Banja Luka, a nalazi se s desne strane željezničke pruge gledano od Prijedora u pravcu Banja Luke. Radionice su udaljene cca 500 m od željezničke pruge koja povezuje Omarsku i rudokop rudnika željezne rude u Tomašici, s njene lijeve strane - gledano sa željezničke postaje Omarska u pravcu Tomašice.

Mi smo bili prvi zatočenici konc-logora "Omarska". Sveukupno je taj dan u konc-logor Omarska dovedeno oko 2000 zatočenika. Od tog broja oko 90% zatočenika bili su civili hrvatske i muslimanske nacionalnosti, dok su ostali (cca 10%) bili pripadnici regularne i pričuvne policije, a po nacionalnosti Hrvati i Muslimani s područja općine Prijedor. Čuvari u logoru i naoružani vojnici JNA su nas zatočili u prazne prostorije tako da je broj zatočenika u jednoj prostoriji bio oko 700, a u drugoj oko 600. U garaži je zatočeno 170 ljudi. U prostoriji za pranje rublja (u vešeraju) bilo je zatočeno preko 500 ljudi. Srbi su iz dana u dan dovodili nove zatočenike koji su bili prisiljeni ležati na pisti (asfaltirani prostor ispred radionice) gdje su provodili i noći, pod vedrim nebom. U zloglasnoj "Bijeloj kući" bilo je ponekad i preko 50 zatočenika.

Prva dva dana nismo dobili nikakvu hranu. Cijelo vrijeme čuli smo pucnjavu u neposrednoj blizini logora. Bilo je više nego očito da Srbi iz vatrenog oružja ubijaju zatočenike. Prvi zapovjednik konc-logora "Omarska" bio je Srbin. Na sebi je imao maskirnu (šarenu) uniformu. On je zapovijedao logorom do 20.06.1992. kad ga je zamjenio Srbin ...

Ja i stric smo bili u istoj prostoriji. Njega su često prozivali i vodili u "Bijelu kuću" na ispitivanje. Mene su jednom vodili na ispitivanje u "Bijelu kuću" upravo u vrijeme kad je i stric bio na ispitivanju. Njega su odveli sat vremena ranije. Kad sam ušao u prostoriju stric je sjedio na stolici, lice mu je bilo krvavo jer su mu razbili čelo, nos i usnice. Krvario je. Pitao sam ga: "Čime su te tukli?" On je rekao: "Ovo što vidiš je od udaraca rukama i nogama, a ono što ne vidiš je od udaraca baseball palicom i onim tamo drvenim kolcem." Pogledao sam u kut prostorije i vidio pravu baseball palicu i veliki drveni kolac promjera cca 10 cm. Pitao sam isljednika: "Zašto ste ga tukli?" Isljednik je ustao, prišao mi i rekao: "Od tebe ovisi da li ćemo tući i tebe i njega." Zatim me je pitao: "Tko je dovozio oružje u Prijedor i kome je oružje dijeljeno?" Ja sam odgovorio: "Svo oružje koje je došlo u Prijedor bilo je, što je vama dobro poznato, oružje koje je JNA kad se povlačila iz Hrvatske podijelila isključivo Srbima koji su bili članovi SDS-a." Isljednik je tada naredio čuvarima da nas počnu tući. Jedan od čuvara je uzeo drveni kolac, a drugi baseball palicu. Mene je udarao onaj čuvar koji je uzeo drveni kolac, a strica je udarao onaj čuvar koji je uzeo baseball palicu. Nakon nekog vremena su prestali i izvukli nas na hodnik, te vratili u prostoriju. To je bilo krajem srpnja 1992. Meni je to bilo peto ispitivanje, a stricu šesto. Ja sam se koliko-toliko uspio oporaviti nakon dva dana, ali je stric bio u kritičnom stanju četiri dana. Njemu su slomili onu baseball palicu o leđa. Stric je mokrio krv, što znači da su mu povrijedili bubrege, a na ležaju je jaukao od boli pri svakom pokretu. Govorio je da su mu rebra potrgana.

Otprilike tjedan dana nakon što su nas pretukli, u konc-logor "Omarska" došli su razni novinari ali su srpske vlasti u logoru dan prije odvojili sve teško ozlijeđene zatočenike i zatvorili ih u zasebnu prostoriju tako da sam ja samo čuo da su dolazili novinari ali ih nisam vidio. Dana 05.08.1992. Srbi su autobusima odvezli sve osim 179 zatočenika. Čuo sam da ih voze u konc-logore Manjača i Trnopolje a da će iz Trnopolja puštati zatočenike kućama ili u Hrvatsku. Među nas 179 koji smo ostali u konc-logoru Omarska bilo je i 5 žena i to: Z. R. - Hrvatica iz Kozarca; S. T. - Muslimanka iz Kozarca koja je sa svojim suprugom S. bila vlasnica gostionice "Crvene Ruže" u Kozarcu; H. H. - Muslimanka iz Prijedora, stara oko 25 godina; V. M. - Muslimanka iz Kozarca koja je bila delegat u općini Prijedor, a inače je profesorica; i još jedna meni nepoznata žena. Osim strica, od muških zatočenika koji su ostali nakon 05.08.1992. u konc-logoru Omarska poznavao sam I. Z. - Muslimana iz Donje Ljubije; F. M. - Muslimana iz sela Kozaruša pored Prijedora; M. B. - Muslimana iz Donje Ljubije; A. S. - Hrvata iz sela Žune pored Ljubije.

Dana 15.08.1992. predstavnici ICRC-a (Međunarodni crveni križ) izvršili su registraciju svih preostalih zatočenika osim onih pet žena koje su Srbi skrivali. Ja sam dobio broj: 00208687, a stric M. 00208688. Pored registarskog broja upisan nam je logor Omarska.

Dana 21.08.1992. srpske vlasti konc-logora "Omarska" izvršile su prozivku. Prozvali su 172 zatočenika među kojima i mene. Nisu prozvali jedino mog strica M. (T.) T.; F. M. i onih 5 žena. Nama koji smo bili prozvani naredili su da uđemo u autobuse, kojih je bilo četiri. Neprozvanih 7 zatočenika su odveli izvan mog vidokruga. Oko 14:00 sati četiri autobusa sa 172 zatočenika napustila su konc-logor Omarska. Naoružani Srbi koji su bili pratnja u autobusima rekli su da nas vode na Manjaču u logor. Od četiri autobusa koja su krenula iz konc-logora Omarska do logora Manjača došla su samo dva, ali sa svih 172 zatočenika. Dva autobusa su se pokvarila tijekom puta.

Logor Manjača je bio hotel u odnosu na konc-logor Omarska. Hranu smo dobivali relativno redovito, a dobili smo i nešto odjeće. Čuvari logora nas nisu tukli kao u Omarskoj, a nije bilo ni ubojstava koliko je meni poznato. Jedina drastična promjena dogodila se 17.10.1992. Tog dana su logorske vlasti izvršile prozivku oko 120 zatočenika. Svi prozvani su bili Hrvati. Dežurni oficiri, među kojima i oficir po nadimku "Š.", su nam govorili da nas vode na razmjenu u Žitnić kod Drniša u Hrvatskoj. Nama je bilo sve sumnjivo jer nije bilo predstavnika ICRC-a. Po ulasku u autobus krenuli smo iz logora Manjača. Čim smo se udaljili od logora, naoružani pratioci su zahtijevali od nas da im damo posude s vodom i hranu (1/4 kg kruha i dvije konzerve s ribom, po osobi). Tada su nam naredili da ispružimo ruku sa otvorenim dlanom. Na

dlan su svakom od nas stavili poveću količinu soli koju smo morali progutati. Tijekom vožnje, pratioc je ustajao i hodao po autobusu i tukao zatočenike. Zaustavljali smo se u svakom selu kroz koje smo prolazili. Oko autobusa su se okupljala uglavnom djeca, starci i žene. Tada bi nam pratioc izdavao naredbu da dignemo ruku s tri izdignuta prsta, te da pjevamo prosrpske pjesme kao što su: "Tko to laže, tko to kaže, i slične." Kad bi autobus ponovno krenuo pratioc bi prošetao autobusom i udarao nas drvenom palicom po leđima i po glavi. Dok smo se vozili od Manjače pa do ulaska u Hrvatsku, dobili smo četiri puta batine. Kad smo ugledali vojnike UNPROFOR-a ponadali smo se da ćemo imati zaštitu, ali su vozač autobusa i pratioc otpočeli vrijeđati "plavce" pogrdnim riječima na račun boje kože i podrijetla, a psovali su im i majku. Prošli smo kroz Knin i kroz Drniš. Kad smo došli u Žitnić, do mjesta na kojem je trebalo doći do razmjene, autobusi su se zaustavili, a vozač i pratioc su izašli van iz autobusa dok su nama naredili da se ne mičemo sa svojih sjedišta te da spustimo glavu prema dolje i da ruke stavimo na potiljak. Nismo imali vode za piće, a malu nuždu smo smjeli obaviti tek nakon cca 4 sata provedena u autobusu. Dok smo sjedili u autobusima pojavila se nekakva skupina djece. Djeca su ušla u autobus i naređivala nam da dignemo glavu, pa da spustimo ... Ulazile su i razne skupine ljudi koji su nešto zapisivali, gledali nas, a neki su nas prozivali. Oko 17:00 pratioc nam je rekao da taj dan neće biti razmjene te da se vraćamo u Knin gdje ćemo prenoćiti.

Autobus se zaustavio pred nekakvom zgradom, a nama je naređeno da idemo na treći kat te zgrade. Nakon cca 1/2 sata počele su ulaziti grupe od po 5 - 6 uniformiranih osoba. Na rukama su imali oznake "SAO krajina". Naredili su da pjevamo četničke pjesme kao što su: "Od Topole pa do Ravne Gore ...." Počeli su nas udarati. Tukli su nas svim i svačim: nogama, rukama, palicama. Vrijeđali su nas na nacionalnoj osnovi. Psovali su nam majku ustašku. Pozivali su pojedine zatočenike da izađu van iz prostorije u hodnik. Pozvali su i mene. Na hodniku je stajalo 5 - 6 Srba koji su me nemilosrdno udarali, kao da je svaki od njih želio da me ubije svojim udarcem. Naredili su mi da stanem i da gledam u žarulju koja je svijetlila iznad moje glave. Kad sam podigao glavu na gore i usredotočio pogled na žarulju osjetio sam strahovit udarac u predjelu srca. Od siline udarca bio sam odbačen par metara dalje. Srušio sam se ali mi je prišao jedan Srbin koji je pitao: "Je li dobro udara srpska noga?" Ništa nisam odgovorio, a on mi je naredio da mu ljubim vojničku čizmu s kojom me udario. Nisam htio, pa sam dobio bezbroj udaraca nogom po tijelu i glavi. Toliko su me pretukli da se nisam mogao pomaknuti niti puzeći. Dok sam ja tako ležao, čuo sam kako jednog zatočenika uvode u prostoriju WC-a u mojoj neposrednoj blizini. Čuo sam potmule udarce i jauk nesretnika. Potom mu je netko od Srba naredio: "Liži srpska govna, majku ti jebem ustašku!" Poslije su do nas dolazili pijani Srbi u civilu, žene,

mladići ne stariji od 18 godina... Svi su se oni iživljavali nad nama. Tukli su koga su htjeli i kako su htjeli. To brutalno, fizičko maltretiranje i iživljavanje trajalo je sve do jutra kad su nas ostavili na miru jedno vrlo kratko vrijeme. Na licima ostalih zatočenika vidio sam tragove udaraca, a neki su ležali kao i ja, previjajući se od bolova. Potom su nas istjerali van u dvorište i naredili nam da stojimo mirno. Stajali smo tako oko 2 sata, a da se nismo smjeli pomaknuti. Mnogi zatočenici su padali u nesvijest od nemoći, iscrpljenosti i zadobijenih udaraca. Kninski Srbi i naši pratioci su govorili da se čeka dolazak srpske delegacije iz Žitnića. Kad je delegacija došla iz Žitnića rekli su nam da do razmjene neće doći te da nas vraćaju u logor Manjača. Bio sam razočaran.

Tada su nam naredili da pjevamo hrvatske pjesme: "Ustani Bane, Bane, Hrvatska te zove, zove..." te da uzvikujemo: "Mi smo ustaše." Svi zatočenici su neviđenom snagom glasa u središtu Knina pjevali Bana i uzvikivali: "Mi smo ustaše!" Činilo se da cijeli Knin odjekuje od naših glasova. Počeli smo samoinicijativno uzvikivati: "Ovo je Hrvatska!" Srbi su nas pustili da se ispjevamo. Onda je došao autobus. Tijekom puta od Knina do Manjače mi smo povremeno pjevali hrvatske pjesme. S nama su pjevali i vozač autobusa i pratioc - obojica Srbi. Govorili su da su hrvatske pjesme melodične i lake za pjevanje. U međuvremenu pratioc je ustajao i palicom nas tukao po glavi i tijelu, a u jednom trenutku je naredio jednom zatočeniku da uzme palicu i da njome udara druge zatočenike, ali je taj zatočenik udarao po naslonima sjedala, a mi smo jaukali kao da nas udara. Kad smo došli u logor Manjača doživjeli smo još jedno razočaranje. Muslimani - zatočenici su nam se rugali i vrijeđali nas govoreći: "Eto, ni Hrvatska vas neće." Kad smo tražili naše stvari (ležajeve, jakne) Muslimani su nam govorili: "Neka vam ih Tuđman da, jebem vam mater hrvatsku". Čuvari logora su nas morali rastavljati. Nakon par dana stanje se primirilo, a pojedini Muslimani su nam se ispričali.

Početkom prosinca 1992. logorom Manjača je naveliko kružila priča o skorašnjem raspuštanju logora i o oslobađanju svih zatočenika. Oslobađanje zatočenika bi bilo pod nadzorom ICRC-a. U krug logora su dolazili razni novinari i obavljali razgovore sa pojedinim zatočenicima. Predstavnici ICRC-a su govorili da će se sa oslobađanjem svih zatočenika otpočeti 14.12.1992., a završiti 16.12.1992.

Dana 13.12.1992., u nedjelju, srpske logorske vlasti logora Manjača su naredile svim zatočenicima da izađu iz štala u kojima smo spavali, na otvoreni prostor logora. Počeli su prozivati pojedine zatočenike. Prozvali su oko 530 zatočenika kojima su naredili da uzmu svoje stvari i pokrivače. Među prozvanima sam bio i ja. Od poznatih zatočenika u prozvanoj grupi su bili: D. Č. iz Ljubije, rođen 1958.; M. G. iz Šurkovca pored Ljubije, rođen 1971.; N. G. iz Šurkovca pored Ljubije, rođen 1969.; Z. L. iz San-

skog Mosta, rođen 1954.; M. M. iz Gornje Ravske pokraj Ljubije, rođen 1958.; I. P. iz Žuna pored Ljubije, rođen 1961.; A. S. iz Žuna pored Ljubije, rođen 1964.; M. S. iz Ljubije; I. A. iz Stare Rijeke pored Ljubije, rođen 1965.; M. B. iz Ljubije, rođen 1971.; M. Č. iz Ljubije, rođen 1964.; V. Č. iz Ljubije, rođen 1956.; Z. H. iz Prijedora, rođen 1961.; N. Č. iz Brdara pored Sanskog Mosta, rođen 1964.; M. D. iz Donje Ljubije, rođen 1955.; D. D. iz Briševa pored Ljubije, rođen 1967.; I. F. iz Sanskog Mosta, rođen 1970.; J. G. iz Ljubije, rođen 1964.; Z. G. iz Prijedora, rođen 1965.; D. I. iz Prijedora, rođen 1966.; F. I. iz Sanskog Mosta, rođen1959.; M. J. iz Prijedora, rođen 1970.; A. J. iz Gornjeg Volara pored Ljubije, rođen 1960.; J. M. iz Sanskog Mosta, rođen 1954.; J. M. iz Stare Rijeke pore Ljubije, rođen 1958.; Z. M. iz Ljubije, rođen 1967.; V. M. iz Briševa pored Ljubije, rođen 1966.; J. P. iz Prijedora, rođen 1963.; M. P. iz Prijedora, rođen 1967.; D. P. iz Prijedora, rođen 1965.; F. R. iz Sanskog Mosta, rođen 1970.; M. R. iz Sanskog Mosta, rođen 1971.; G. Š. iz Gornje Ravske pored Ljubije, rođen 1965.; Z. T. iz Kalajeva pored Ljubije, rođen 1968.; E. V. iz Ljubije, rođen 1965.; R. V. iz Briševa pored Ljubije, rođen 1962.; B. B. iz Ljubije (zapovjednik policijske postaje u Ljubiji do cca 15.06.1992.), rođen 1952.; A. J. iz Šurkovca pored Ljubije, rođen 1951.; D. J. iz Briševa pored Ljubije, rođen 1953.; M. M. iz Ljubije, rođen 1961.; I. H. iz Kalajeva pored Ljubije, rođen 1959.; I. H. iz Ljubije, rođen 1963.; J. M. iz Kalajeva pored Ljubije, rođen 1960.; R. J. iz Briševa pored Ljubije, rođen 1960.; D. I. iz Žuna pored Ljubije, rođen 1959.

Naredili su nam da uđemo u autobuse. Bilo je tu vojnih i civilnih autobusa. Prilikom ulaska u autobus zamjetio sam neke novinare i kameru kojom su nas snimali. Čini mi se da su to snimali Nijemci. Kad su autobusi krenuli, na oko 2 km od logora uočio sam, pored puta, istu tu grupu novinara i kameru koja je snimala prolazak autobusa. Umjesto da nas oslobode, Srbi su nas prevezli u novi logor. Bio je to logor Batković u istoimenom mjestu pored Bijeljine u sjeveroistočnoj Bosni. Tijekom boravka u logoru Batković bili smo raspoređivani na obavljanje raznoraznih poslova. Radili smo kao ložači centralnog grijanja, radili smo na raznim poljoprivrednim privatnim posjedima (kod Srba), a sve to po nalogu srpskih logorskih vlasti logora "Batković".

Ja sam oslobođen sa skupinom koja je razmjenjena u mjestu Dragaliću kod Nove Gradiške (Hrvatska) 07.01.1993. godine.

Zatočenik V. M. iz Briševa pored Ljubije vođen je iz logora Batković na razmjenu u Čelebić pored Livna (Hercegovina) zajedno sa još 55 zatočenika. Dana 16.06.1993. zatvorili su ih u zatvor u selu Kamenica pored Drvara (zapadna Bosna) gdje su proveli dva dana. U prostoriji u kojoj su bili zatočeni, Vinko je zamijetio natpis na zidu:

"M. T. - lipanj 1993." V. M. je razmijenjen 18.06.1993. i prilikom našeg susreta prenio mi je tu informaciju. Ona upućuje na to da je moj stric - M. (T.) T. iz Gornjeg Volara pored Ljubije, rođen 1940., živ i da ga srpske vlasti tzv. srpske republike skrivaju po raznim zatvorima i logorima. Tragom te spoznaje uputio sam se u ICRC u Zagrebu gdje su mi rekli da se moj stric vodi u evidenciji kao oslobođen 21.08.1992. iz logora Omarska. Moja upućena poruka posredstvom ICRC-a, naslovljena na strica, vratila se sa naznakom da je M. (T.) T. pušten iz logora Batković 23.06.1992., a prema mojim spoznajama on nikada nije ni bio u logoru Batković. Očito da su predstavnici ICRC-a neažurni i površni te da ne obavljaju svoju obavezu.

U Grubišnom Polju, 2. listopada 1993.

- luka17

GODINA ROĐENJA: 1960.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

U trenutku zločina nalazio sam se u Ljubiji. Posljedica agresije je da su Hrvati i Muslimani prognani i iseljeni, a žrtve su bili civili, muškarci i žene. Odnos agresora prema Muslimanima i Hrvatima bio je isti, a odnos između Muslimana i Hrvata bio je još dobar. Lokalno srpsko stanovništvo je učinjene četničke zločine doživjelo kao da se uništava najveći neprijatelj.

Prvi napad je izvršen 23. 05. 1992., a daljnje detalje nisam popamtio.

Neposredni očevidac bio sam kad je A. A. dovezen na kamionu u Ljubiju. Dva autobusa Muslimana odvezena su na kipe u Ljubiju i pobijena. Otkaz na poslu dobio sam 22.05.1992. Prebjegao sam u Dvor na Uni 30.10.1992. Jedanaest dana bio sam u hotelu na Dvoru u jednoj sobi kod policije UNPROFOR-a i 21 dan u Vojniću u motelu "Vojnić", pod zaštitom visokog komesarijata za izbjeglice.

U Rijeci, 14. ožujka 1993.

- luka18

GODINA ROĐENJA: 1928.
PREBIVALIŠTE: Žune
NACIONALNOST: Hrvat

(...) U Ljubiji je pobjedio HDZ. U trenutku zločina nalazio sam se u Žunama. Vojna postrojba koja je djelovala u Ljubiji bila je 5. kozarska iz Prijedora. Za izravna počinitelja zločina ne mogu navesti imena, ali znam da je u Žunama ... ubio L. P. (...) Prijetnje su bile svakodnevne. Prije zločina nije bilo nikakve borbe. U Ljubijskoj općini nastradalo je oko 120 Hrvata. Nasilno odvođenje u logore bilo je gotovo svakodnevno. Napustio sam svoje ognjište 23.12.1992. Morali smo napustiti svoje ognjište iz straha. Svakodnevno su nam prijetili. Sina F. su htjeli odvesti u četnike. Hrane nismo imali, a svakodnevno su nam prijetili ubistvima.

U Rijeci, 17. ožujka 1993.

- luka19

GODINA ROĐENJA: 1963.
PREBIVALIŠTE: Briševo
NACIONALNOST: Hrvat

Preko puta kuće Lj. D., pod starom kruškom, sahranjeno je oko 20 Muslimana, većinom iz Čarakova, starosne dobi negdje oko 20 godina. To je prva grobnica. Druga grobnica je kod kuće S. D. i tu su sahranjeni S. D., star oko 80 godina, M. M., stara cca 55 godina, F. M., star oko 67 godina. Treća grobnica je iznad kuće I. M. i tu su sahranjeni: L. M., I. M., J. I., M. I., S. I. i P. I. Na par metara dalje od ove grobnice sahranjen je J. L. koji je star oko 35 godina, a bio je paraliziran.

Četvrta grobnica je kod kuće (ispod) M. B. i tu su u zajedničkoj grobnici sahranjeni I. B., star cca 65 godina, M. B., star cca 60 godina i M. B. (M. sin), rođen 1963. godine. Peta grobnica se nalazi na mjestu zvanom Jezerce i tu su sahranjeni I. L., S. B., M. B. i V. B. V. i M. su sinovi M. B., a S. B. im je stric. Šesta grobnica se nalazi preko puta kuće J. Č. i u njoj je sahranjen M. B., otac M. B., kojeg smo tu i pronašli. Nađen je dopola spaljen. Starosti je oko 60 godina.

Sedma grobnica je ispod kuće P. D., malo povrh vodenog mlina (vodenice), a u njoj je sahranjen P. D. rođen 1927. godine. Osma grobnica se nalazi iznad kuće I. A.

i u njoj je sahranjen I. A. Na udaljenosti od oko jednog kilometra od grobnice označene brojem dva, a u pravcu Stare Rijeke, nalazi se kuća A. M. i na udaljenosti od cca 6 metara sahranjen je kućevlasnik A. M.

Deveta grobnica se nalazi neposredno uz kuću J. J. (ispod samog prozora spavaće sobe) i tu je sahranjen dotični J. J. Deseta grobnica se nalazi kod kuće S. I. Ustvari, tu se nalazi više grobnica ali na malom prostoru pa se može govoriti o jednoj lokaciji. Tu su sahranjeni I. kojima svima i ne znam imena, ali znam čiji su. To su S. I., D. I. (supruga S. I.), dva sina S. i D. Ivandić od kojih jedan ima nadimak B., S. I., M. I. (S. supruga), A. "P.", ne znam joj prezime.

Jedanaesta grobnica se nalazi kod kuće I. Ž. Tu su dovedene i ubijene, a poslije smo ih mi sahranili, sljedeće osobe: M. M. (supruga J. M., stara cca 35 godina, nesposobna), Z. M., L. K., K. K. (L. supruga), I. K., A. K., i K. K. rođ. B. (supruga A. K.). K. K. rođ. B. je bila zlostavljana. Nju su silovali toliko da je od silovanja i podlegla. K. su S. B. i I. Ž. pokopali petnaestak dana poslije njene smrti. Već se počela raspadati. Na tijelu (grudima) su bili uočljivi tragovi zuba, a nedostajali su dijelovi tijela. ... Nju smo našli na njivi potpuno golu.

Kod kuća B. sahranjena je M. M., supruga S. M. koju smo zvali "M." a njen sin G. je nestao. M. je ubijena metkom. Mjesto gdje je njena grobnica je ispod brijega zvanog Buzukov Rastić. Mali G. je bio star oko 14 godina i tih mu se dana gubi svaki trag. Grobnica broj 12 se nalazi podno brijega Raljaš, pokraj potočića i tu je sahranjen L. M., star 14 godina.

Trinaesta grobnica se nalazi s druge strane potočića nasuprot dvanaestoj grobnici a tu je sahranjen dječak iz Čarakova ili iz Rizvanovića, a po osobnim dokumentima smo saznali da se radi o M. Š. starom 14 godina. Četrnaesta grobnica se nalazi kod kuća Mlinara. U njoj je sahranjena supruga M. M., M. M., starica od kojih 70 godina starosti. Ona je poginula od minobacačke granate pri napadu 24. srpnja 1992.

Petnaesta grobnica je uz tzv. Svoznicu pored raskrižja za Redak. Tu je pobijeno negdje oko 200 Muslimana samo u jednom danu. Tad su nažalost glavnu riječ imali četnici (Hrvati) iz Gornje Ravske. ... Oni su likvidirali zavezane (žicom vezane ruke) Muslimane koje su iz pravca Ljubije dovozili autobusima. To se dogodilo na cca tjedan dana poslije pokolja na Briševu. Negdje oko 1. kolovoza, 1992.

Prva žrtva napada na Briševo bio je zaseok Moštanica koji pripada Staroj Rijeci. Tu su stradali obitelji M., B., L. i B. Na groblju zvanom Grošića Groblje sahranjeni su A. M. i njegova dva sina od kojih je mlađi imao oko 14 godina (djeci ne znam imena), F. M., M. M. i njegova dva sina (ne znam im imena), P. M., A. L., M. B. i supruga mu M. B., M. B. i supruga mu K. B.

U predjelu šume Kurevo između kuća R. s jedne i kuća B. s druge strane zvane Rivića Strana ima mnogo ljudskih leševa i kostiju. Na tom mjestu su pobijeni Muslimani koji su se pokušavali prebaciti iz područja oko Hambarina prema Starom Majdanu ili Japri. Oni su bježali pred četničkim nožem. Njihova mjesta su totalno nastradala pa su se jadnici pokušavali spasiti bježanjem, ali su ih Srbi dočekali s 'pragom' koja je patrolirala cestom i bestrzajnim topom kojeg su postavili na brdu Lisini. U tom dijelu šume Kurevo ima mrtvih i žena i djece i odraslih ljudi. Kad smo išli gledati pronašli smo šest ili sedam gomila, a po svakoj gomili je bilo oko 10 do 12 leševa. Neki su se već raspadali, pa su se vidjele kosti te smo po odjeći zaključivali da se radi o ženi ili muškarcu, a po veličini leša da li se radi o djetetu ili odrasloj osobi. To je broj 16.

Što se tiče ljudi iz Briševa koji su ubijeni, za neke smo ustanovili i utvrdili načine kako su ubijeni. Većina ubijenih je usmrćena vatrenim oružjem, ali neki su i mučeni. M. B. je očito mučen jer smo njegov leš našli i uočili da su mu oči izvađene, uši odsječene, a mišići na rukama prerezani. Glava mu je bila rascopana (razbijena) nekakvom letvom ili toljagom. Tijelo smo pronašli u kukuruzima. On im je dva puta bježao, ali treći put nije mogao. I. B. i M. Buzuk ubijeni su metkom u potiljak i rafalom u leđa niz kičmu. I. A. i P. D. ubijeni su rafalom uz kičmu. I. M., L. M. i J. I. nisu ubijeni vatrenim oružjem nego krampovima, lopatama, kolcima. Srpski ekstremisti su masakrirali što bi se reklo na stručan način jer svojim žrtvama nisu odsjecali ruke ili noge nego su obično prvo rezali mišiće i tetive na rukama i otraga na nogama tako da žrtva nije bila u stanju da pobjegne niti da se miče niti da se brani. Čovjek je živ, osjeća sve što mu se radi, ali nije u stanju da se brani niti da bježi. Najviše je mučen M. B. od svih dosad navedenih. Na njemu su se posebno iživljavali. Sve su isprobali. Osobe iz druge grobnice (M. i F. M. i S. D.) pronašli smo u ostacima kuće S. D. Oni su izgorjeli zajedno s kućom te nismo bili u mogućnosti ustanoviti da li su prvo ubijeni pa zapaljeni ili su živi zapaljeni. Njihovi ostaci su virili iz verande dopola vani. Isti slučaj je i s M. B. Njega smo pronašli na jednoj njivi. Gornji dio tijela je bio totalno izgorio, a donji dio tijela je bio netaknut i nisu bili uočljivi tragovi rana ili tragovi mučenja. To je bilo na njivi Matije kojeg smo zvali Šepavi jer je imao drvenu nogu, a ta njiva se nalazi preko puta kuće J. Č. (...)

Z. M. je ubijen na zvjerski način. Ruke su mu bile vezane njegovim crijevom. Na potkoljenicama su bile rane od metaka. Genitalije F. M. su bile odsječene i stavljene u usta, a kičma mu je bila polomljena na dva mjesta. Kod P. M. "P." našli smo rane od metaka na potkoljenicama. Najvjerojatnije da su on i Z. pokušali pobjeći. Svih devet M. je ubijeno u potoku blizu kuće F., A. i M. M. Oni su braća. Četničke vlasti iz Batkovaca su dozvolili da se sahrane u groblju jer su pripadali Staroj Rijeci.

A. L. smo pronašli u šumi Dubočaj i za njega smo dobili dozvolu da ga sahranimo na Grošića Groblju u Staroj Rijeci. M. B. i njegova M. B. ubijeni su kod kuće. M. je ubijen nožem, a M. su objesili. Sahranjeni su na Grošića Groblju. M. i K. B. su ubijeni kod kuće a sahranjeni na Grošića Groblju.

Dvoje starih ljudi je zapalio u kući Srbin D. R. ... Za te starce optužnica je bila topli kruh u kući: "Aha, ti hraniš muslimanske ekstremiste, evo dokaza - topla pogača." Njihova kćerka koja je neuračunljiva je taj dan bila u Ljubiji pa je i ostala živa. Njoj su prijetili ali je nisu ni tukli ni ubijali. Ona ima maloljetno dijete od osamnaestak godina. Čini mi se da je ta mala udana.

Najveći broj ubijenih osoba nastradao je od formacije srpske vojske koji sebe nazivaju 6. krajiška brigada. Oni su uglavnom Srbi s područja općine Sanski Most s tim da su im se priključili i Srbi iz sela Rasavci koje pripada općini Prijedor. Oni su počinili najveća zvjerstva na našem području. (...)

Uz navedenu 6. krajišku brigadu učestvovali su u pokolju i pripadnici 5. kozarske brigade kako su se nazivali. Oni su s područja općine Prijedor, a držali su teren od Ljubije prema Briševu. Linija razdvajanja ove dvije srpske formacije je od sela Gornja Ravska preko Raljaša i Ljubije do puta koji razdvaja Briševo i Zecovo. U zoru 24. srpnja, 1992. godine područje sela Briševo i Raljaš je bilo totalno opkoljeno i nije postojala ni najmanja šansa da se netko izvuče iz okruženja. Bila je masa uniformiranih ljudi. Ja sam bio skriven u grmlju pored puta i mogu reći da su pored mene prolazili što pješadija, što kamioni, automobili, zaprežna kola, oko dva i pol sata. Moje skrovište je bilo u blizini same srpske komande tako da sam mogao čuti i razaznati izrečene riječi komande. Tako sam saznao da su u napadu na civile Briševa učestvovala tri bataljona te 6. krajiške brigade i to prvi, sedmi i deveti bataljon. Koga su oni živog uhvatili toga su i ubili, na koju su kuću naišli nju su i zapalili. (...) Od ljudi koji su bili neposredni izvršioci zločina i masakra nad Hrvatima Briševa mogu reći da su to bili uglavnom ljudi iz sela: Koprivna, Oštra Luka, Rasavci, Gornji dio Zecova, Ništavci i Usorci. Od 5. kozarske učesnici su Srbi iz sela Marićka, Jelićka, Omarska, Tomašica, Busnovi. Za njih ništa pouzdano ne znam, ni tko ih vodi, ni tko im je komandirao jer oni su držali dio Ljubije. Na brdu zvanom Redak bila su postavljena dva tenka. Pripadnici 5. kozaračke su bili neposredni počinitelji zločina nad porodicama I., M. i K. koje smo pokopali u grobnice koje smo ovdje na karti označili brojevima 10 i 11. (...)

Sad bih pričao o samom događaju koji je prethodio stradanju Briševa. Prvi napad na selo Briševo je bio 27. svibnja, 1992. godine. Tad su nas tukli minobacačkim projektilima od 82 mm. Pucali su cijeli dan. Tukli su od Stupara iz Oštre Luke te iz Rasavaca, ali nismo mogli ustanoviti točan položaj. Mi smo sazvali sve ljude iz Bri-

ševa te smo nakon dogovora formirali delegaciju koja je otišla do tih, nama susjednih pravoslavnih sela iz kojih su dolazile granate. Na upit naše delegacije zbog čega se puca i granatira na Briševo oni su odgovorili: "Hoćemo da povratite oružje.", koje nismo ni imali. Tražili su nekakav top trocijevac. Svemu tome je kumovao jedan Hrvat iz sela Gornja Ravska ..., koji je tih dana na savjetovanju za narodnu obranu u Prijedoru izjavio da su stanovnici sela Briševo tukli po selu Gornja Ravska s minobacačem i protuavionskim topom trocjevcem. Oba sela, i Briševo i Gornju Ravsku, nastanjuju isključivo Hrvati tako da su te optužbe smiješne. I sad odgovorno tvrdim da je od naoružanja koje je bilo u posjedu stanovnika sela Briševo bilo sljedeće naoružanje: pet pušaka M-48, jedan automat (ruski, stari, dobošar) M-41, 80 komada metaka za pušku M-48 i 72 komada metaka za automat M-41, imali smo jednu pušku M-48 koju smo kupili na crno, jedan automat "Kalašnjikov", šest pištolja i pet pušaka sačmarica. Kompletno naoružanje smo vratili, odnosno predali tzv. 6. krajiškoj brigadi u selu Rasavci gdje je kapetan I. klase zaprimio oružje te nam izdao potvrdu da je oružje vraćeno, da je municija na broju te da iz oružja duži period nije pucano.

Po nasilnom preuzimanju vlasti u općini Prijedor od strane SDS-a, dotadašnji nosioci vlasti u općini Prijedor tj. predstavnici SDA predali su kompletne spiskove o pripadnicima Teritorijalne obrane (TO) te o vrsti i količini naoružanja koje posjeduju pripadnici TO u svim mjestima općine. Tada su nam predstavnici te 6. krajiške rekli da ne postoje razlozi zbog kojih bi se nastavilo granatiranje Briševa, te da je minobacački napad od 27. svibnja 1992. godine bio samo upozorenje što bi nam se moglo desiti da nismo vratili oružje. Moram napomenuti da prilikom tog minobacačkog napada nitko nije stradao, ni ljudi ni stoka niti kuće ili koja gospodarska zgrada, premda su granate nasumice ispaljivane, a padale su po vrtovima i njivama. Pregledavanjem ostataka od minobacačkih projektila, a uspoređujući ih s onima koje nisu eksplodirale utvrdili smo da se radi o granatama od 82 mm. Jedino oštećenje je doživjela ograda od kuće S. M. jer je neposredno uz nju eksplodirala jedna granata. Prilikom vraćanja naoružanja TO-a predstavnik 6. krajiške nam je rekao da će za par dana srpske vlasti doći na Briševo i da će vršiti pretres kuća te ako se desi da pronađu bilo kakvo oružje vlasnik kuće će biti odveden u zatvor, a kuća zapaljena. To je bila prijetnja potkrijepljena sankcijama.

Poslije tog događaja nije bilo pucnjave po selu ali su se počeli dešavati negativni ekscesi. R. V. i V. M. su dobili poziv da se jave u srpsku komandu u Ljubiji što su oni i uradili. Srbi su ih obojicu odveli u logor KERATERM. Za njih znam da su poslije prebačeni u logor Omarska, pa logor Manjača i sad su u logoru Batkovići pored Bjeljine. Dana 24. lipnja, 1992. godine u naše su selo došli... Oni su tog dana uhapsili

i sa sobom odveli J. I., J. J., J. B., J. B. i J. M. Poslije ispitivanja u tzv. srpskom SUP-u Ljubija odveli su navedene osobe u logor KERATERM u Prijedoru, a potom u logor Omarska. J. B.i J. B. su ubijeni u logoru Omarska od strane čuvara logora. Nakon par dana otac od V. M., S. M. je otišao u Ljubiju i kod srpskih predstavnika se raspitivao za sudbinu svojeg sina V. Njega su odveli u logor Omarska gdje su ga i ubili. U logor su odvedeni i V. B. koji je ubijen u logoru i D. D. (KERATERM) a poslije pokolja odveden je brat R. V., E. "B." V. To je sve što se tiče odvođenja naših ljudi u logore.

Sada bih vam želio ispričati sve što znam i čega se sjećam a tiče se pokolja nad Hrvatima Briševa. Dana 24. srpnja 1992. godine rano ujutro oko 3:30 počeli su tući selo s granatama od 120 mm. Dosta tih granata je bilo neeksplodirano. Taj dan su padale samo te granate od 120 mm tako da smo mi Boga molili da vrate one od 82 mm jer sve od 120 mm su užasne. Granatiranje je trajalo cijeli dan sve do predvečer. Projektili su dolazili s četiri strane i to: iz pravca Stanara u Oštroj Luci, iz Batkovaca, iz pravca firme "TOMEX" s Redka i iz pravca Rasavaca s brda zvanog Dragišića Glavica.

Za svo vrijeme granatiranja srpska pješadija nije ulazila u selo, a one moje suseljane koji su se pokušali bijegom spasiti od granata i otići u selo Gornja Ravska ista ta pješadija je automatskom puščanom vatrom prisiljavala da se vrate u selo. Čekali su da minobacačka vatra učini svoje. Tog dana od granata su poginule jedna mlađa i jedna starija žena. Prvo je poginula L. I. supruga od P. I. Ona je majka četiri djevojčice od kojih je najstarija stara 12 godina, a najmlađa je stara 6 godina. Poslije je poginula M. M., supruga M. M., starija žena od cca 70 godina. Nju smo sahranili pred njenom kućom u Mlinarima u grob kojeg smo na karti označili brojem 14. U predvečerje tog dana (24. srpnja, 1992.) negdje između 17:00 i 18:00 sati srpska pješadija je počela ulaziti u selo iz dva pravca. Pripadnici tzv. 6. krajiške su dolazili iz pravca Stare Rijeke pored kuća Begića, a pripadnici tzv. 5. kozaračke su dolazili iz pravca Raljaša i Ljubije. Pripadnici 6. krajiške su na svom putu izmasakrirali i pobili osobe koje smo mi poslije sahranili u grobnice označene brojevima 2, 3, 4, 5 i 8, tj. osobe s prezimenima D., M., I., B., a pripadnici tzv. 5. kozaračke su mučili i pobili osobe koje smo mi sahranili u grobnice označene na karti brojevima 6, 10, 11, 12 i 13. Kako se pješadija pomjerala, tako se pomjerala i minobacačka vatra tako da je razmak između pješaka i granata koje su padale bio cca 100 metara. Kad je počela padati noć pješadija se zaustavila, a minobacači su i dalje tukli. Ja sam izbjegao u centralni dio sela. Čuo sam eksplozije, pucnje, jauke, ali nisam mogao znati da li je tko ubijen. Vidio sam kuće u plamenu. Bilo je jezovito. Sutradan ujutro negdje oko 10:00 dio tzv. 6. krajiške se počeo spuštati od kuća Buzuka preko brda zvanog Graorac prema rječicama Starjenica

i Muštanica, a u isto vrijeme je drugi dio 6. krajiške dolazio iz pravca Atlijine Kose preko brda Bjeljevca te Ivandića Glavice i Marijanove glavice. Navedene formacije su se sastale u blizini kuće I. A. i kuće P. D. Tada su ubili I. A. i P. D. Ubili su ih vatrenim oružjem, tj. rafalima. Obadvojica su imali ustrijelne rane na leđima i potiljku uz samu kičmu. To se dešavalo 25. srpnja 1992. Tad su uhvatili i M. B. odveli ga do njegove kuće i pred očima njegove majke V. su ga ubili. Mučili su ga i ubijali pred njom. Tad su odveli i ubili M. B. Navečer 25. srpnja 1992. godine oko 19:00 sati svi zločinci su se skupili na brijegu kojeg zovemo Tibet, a na karti je upisano Dizdari kota, nadmorske visine 495 metara. Tu im je bio i njihov glavni štab. Imali su smotru. Jedan dio civila koje su vodili sa sobom, a nisu ih ubili, odveli su u Sanski Most u formirani logor (firma) KRINGS.

KRINGS je napušten tvornički logor. Civile su odvezli kamionima, a potom su se nakon smotre razišli svatko na svoj teren, tj. u svoja sela. Ostale su samo pojedine grupice koje su u danima što su dolazili otvarale vatru čim bi uočili kretanje nas koji smo pokušavali sahraniti mrtve, tako da smo mi morali naše mrtve sahranjivati ili kasno u noći ili rano ujutro. Obično smo to radili ujutro jer su se ti Srbi obično navečer opijali pa su se drugi dan kasno ustajali. Mi smo se podijelili u grupe po četiri tako da je dvoje kopalo grob a drugo dvoje stražarilo. Neke osobe smo sahranili dva dana poslije ubojstva, a neke nismo mogli sahraniti skoro mjesec dana upravo zbog pucnjave ili blizine tih srpskih grupica. Dogovor nas preživjelih stanovnika Briševa je bio da ne odlazimo sve dok sve mrtve ne sahranimo pa makar i sami poginuli. Uspjeli smo, čak smo sve grobove i obilježili križem, ogradili drvenom ogradom. Humke smo napravili s dosta zemlje tako da ne postoji opasnost da divlje životinje otkopaju leševe. Svi grobovi koje smo mi činili tj. grobnice 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 14, su dubine preko jednog metra. Osobe iz grobnice broj 8 i 9 su sahranjene u grobnici br. 2; to su bile ustvari samo kosti jer su bili izgorjeli u kući. Identificirali smo ih po komadima odjeće, nakita. Od njih troje smo sakupili kosti i pokopali ih. Osobe iz grobnica 3 i 5 su sahranjene onakve kakve smo ih zatekli. Bili su u skoro stanju raspadanja. Na njih smo položili drvene daske a potom smo stavljali zemlju i radili humku. Osobe iz grobnice br. 4 su sahranjeni tako da smo ih umotali u deke i plahte i nakon toga smo ih položili u grobnice. Moram napomenuti da je grobnica br. 3 već bila iskopana i u njoj su ležali I. i M. Očito su ih četnici natjerali da kopaju, a potom su ih i pogubili u samoj grobnici. Mi smo stavili daske preko leševa i nasipali zemlju, načinili humku, postavili križeve i ogradili grob. Osobe koje smo sahranili u grobnice: 6, 10, 11, 12 i 13 smo uspjeli sahraniti tek nakon više od mjesec dana od smrti jer su taj dio četnici držali pod budnom paskom i svaki put kad smo pokušali kopati grob pucali su prema nama te smo morali odustajati od nakane i bježati od leševa. Ti su grobovi prilič-

no plitko iskopani ali je navezeno dosta zemlje tako da su humke visoke. Svi grobovi su rađeni na povišenim dijelovima terena i uglavnom su na pjeskovitom terenu jer se zbog visokih temperatura zemlja posušila i morali smo kopati u onim dijelovima gdje je zemlja bila pjeskovita što radi brzine da nas ne otkriju, a što i radi manjeg fizičkog napora.

Što se tiče oštećenja obiteljskih kuća samo u ta prva dva dana 24. i 25. srpnja 1992. godine, zapaljeno je i izgorjelo točno 68 kuća. Poslije masakra u Briševo su dolazile manje grupice koje su pljačkale i palile preostale kuće. Dnevno je znalo izgorjeti od jedne do pet kuća. Ljudi koji su nedavno došli iz Briševa i s kojima sam razgovarao kažu da u Briševu nema više niti jedne kuće koja nije izgorjela. Posljednje su zapaljene kuće iz zaseoka Marijana. Pored sitnih grupica lokalnih šerifa koji su dolazili u pljačku i paljenje posebno se isticala u svojim zločinima grupa koju je predvodio D. T.

Crkva u Briševu je stradala. Nju su zapalili iznutra tako da je skroz izgorjela. Krov se urušio unutra. Zvonik je srušen "zoljama" i "osama" jer su ga četnici gađali u dane nakon masakra. Zidovi su ostali i ono što je od kamena i betona.

Selo Briševo je bilo nastanjeno 100% Hrvatima. Jedini nehrvat je bio učitelj koji nije živio tu ali je radio tu u osnovnoj školi. On je davao informacije Srbima što tko radi, govori, za koga je tko glasao, tko je u kojoj stranci, što tko posjeduje od imovine, tko dolazi u Briševo, tko se po njegovom mišljenju protivi vlasti tzv. Republike Srpske, tko bi mogao biti lojalan, tko bi mogao biti naoružan. Taj učitelj je pravoslavac iz Donjih Rasavaca.

Po teritorijalnoj pripadnosti, prilikom prvih, slobodnih i demokratskih izbora, selo Briševo je pripadalo u izbornu jedinicu Ljubija. U samom Briševu pobijedila je Hrvatska demokratska zajednica s velikom prednošću pred Strankom reformista, ali kad su se izborni rezultati stopili u izbornoj jedinici pobjedu je odnijela koalicija komunista i reformista.

Što se tiče mjesne zajednice Ljubija-Rudnik, kojoj su pripadala sela Briševo, Raljaš, Žune i mjesto Gornja Ljubija, udio Hrvata u ukupnom broju stanovništva je iznosio oko 85%, ali za tajnika navedene mjesne zajednice koalicija komunista i reformista postavila je Srbina iz sela Miska Glava. Iz Briševa u odboru mjesne zajednice su bili V. L. (s Redka) član HDZ-a, J. M. član reformista i M. L. koji je u travnju 1992. napustio BiH i otišao. (...)

Što se tiče međunacionalnih odnosa između Hrvata i Srba (mi smo ih zvali pravoslavci ili Vlasi jer su i oni tako govorili, a tek od prije dvije godine su počeli govoriti

da su Srbi) sve je bilo u najboljem redu. Družili smo se, igrali nogomet skupa, odlazili jedni drugima na zabave, svadbe, proslave. Ja, V. M., A. M. i I. M. smo svirali na njihovim svadbama i zabavama. Sve je to trajalo dok nije počeo rat protiv Hrvatske. Tada su se odnosi poremetili. Srbi su nama Hrvatima predbacivali to što mi nismo htjeli ići u borbu protiv Hrvatske niti pucati u Hrvate, dok su oni odlazili i govorili da se bore protiv "ustaša". Mi smo odlazili i dalje prema potrebi u njihova sela, dok su oni prestali dolaziti na Briševo. Dolazio je samo taj učitelj.

Uvod u pokolj se zbio negdje polovicom sedmog mjeseca 1992. Taj dan su u predio zvan Jezerce došli D. T. i još par Srba iz sela Rasavci navodno da sijeku drva u državnoj šumi. Zvali su M. I. da im donese alat kako bi popravili motornu pilu. M. je odnio alat, a nakon nekog vremena D. je pozvao ljude koji su sušili travu da dođu pomoći kako bi navodno oslobodili auto koji je propao dijelom u vlažnu zemlju oko samog jezerceta. Otišli su J. L., M. M., P. I. i S. I. Kad su došli do auta uvidjeli su da nema potrebe da guraju jer je auto bio na tvrdoj podlozi. Tad su im Srbi dali da piju, a naši dečki su se zahvalili, ali su ih Srbi napali i počeli tući. Najgore je prošao M. I. koji je zadobio par uboda sa šrafcigerom u tijelo. Očito da su Srbi došli provocirati a ne da bi sjekli šumu. Nakon toga su slijedili dvodnevni napad i pokolj.

Nakon nešto više od mjesec dana čuli smo da u Staru Rijeku dolazi delegacija sastavljena od Srba i Hrvata kako bi se uvjerili u "dobre" međunacionalne odnose između Hrvata i Srba. Tada sam se ja dogovorio s J. D. i F. M. "F." da se moramo probiti do Stare Rijeke kako bismo razgovarali s Hrvatima iz te delegacije. U Staru Rijeku su tog dana stigli Franjo Komarica (biskup banjalučki) i dr Miljenko Aničić ispred Caritasa kao predstavnici Hrvata, a od Srba su došli Vojo Kuprešanin (predsjednik samoproglašene autonomne regije Krajine) i Nedeljko Rašula (predsjednik tzv. srpske općine Sanski Most). Ja sam tog dana otvoreno govorio toj delegaciji o cijeloj kronologiji i pokolju nad Hrvatima Briševa. Biskup Komarica i dr Aničić su obećali da će dostaviti humanitarnu pomoć na Briševo, a Kuprešanin i Rašula su obećavali da više nitko neće pucati prema Briševu, da nas neće više pljačkati niti nam paliti kuće, a to što se desilo rekli su mi: "To je uradila šačica neodgovornih koja se otela kontroli." Ja sam pitao zar je moguće da dvije brigade izmaknu kontroli. Gluposti su nam pričali. Za par dana u Briševo je stigla humanitarna pomoć od Caritasa, ali pucnjava nije prestajala, pljačke su bile učestale, a kuće su gorjele iz dana u dan. Upozoravali smo predstavnike Caritasa da nam osiguraju odlazak, ali oni nisu željeli ni čuti za takvu mogućnost. Osobno sam telefonski zvao biskupa Komaricu i zahtjevao da dovede nekoga iz UNPROFOR-a ili UNHCR-a ili Međunarodnog crvenog križa. Molio sam ga da nam pomogne kako bismo napustili Briševo i prešli u Hrvatsku. (...)

Poslije je biskup Komarica došao u Ljubiju i ubjeđivao nas da ostanemo na svojim 700 godina starima ognjištima. Pitali smo ga što znače ognjišta ako nas Srbi pobiju. Kuprešanin nas je ubjeđivao da nitko po nama neće pucati, a nudio nam je mogućnost da se preselimo iz Briševa u sela Mataruškog Brda (Bišćani, Rizvanovići, Hambarine), ali mi smo to odbili jer smo znali što su Srbi počinili Muslimanima koji su tu živjeli. Sve su ih protjerali ili pobili. Nudio nam je autobuse koji će nas prevesti do tamo. (...) Nakon naših zahtjeva da u Ljubiju dođe netko od predstavnika UN-a, biskup se uskoro ponovno pojavio s predstavnikom UNHCR-a, Japancem. Zvao se Satoši. Taj Japanac je dogovorio sa Srbima koji su držali vlast u Ljubiji da nam omoguće susret i razgovor s njima u njihovom ratnom štabu. Mi smo organizirali delegaciju koja se uputila na razgovore. Ja sam bio član delegacije. Po našem dolasku u Ljubiju primili su nas braća Taranjac i odveli na razgovor u štab. Mi smo gospodinu Satošiu iznijeli kronologiju zbivanja od prvih slobodnih izbora pa sve do tog dana. Iznijeli smo i našu molbu da nam se omogući napuštanje područja i odlazak u Hrvatsku. Na tu našu zamolbu ... govorili su nam (zapravo lagali, prim. ur.) da nas Hrvatska ne priznaje, da nas Hrvatska neće i ne želi čuti za nas, da Hrvatsku nije briga za nas. To nas je strahovito povrijedilo. Nismo mogli vjerovati. Zar se Hrvatska odriče Hrvata? Znali smo i to da su upravo Muslimani iz ljubijskog kraja bili prihvaćeni u Hrvatskoj, nismo mogli vjerovati svojim ušima. Taranjci su govorili da nas nitko ne dira, da nam ništa ne nedostaje, pa kamo bi mi išli, te ako se još uključimo u srpsku vojsku bit će nam super.

Tada je došlo do natezanja, biskup Komarica je zahtjevao naš ostanak. Satoši nam je nudio mogućnost da UNHCR u Briševo doveze drvene montažne kućice. Odbili smo zahtjeve Komarice, a gospodinu Satošiju smo se zahvalili na ponudi uz opasku da je teren u Briševu idealan za drvene montažne kućice jer se te kućice lako pale i brzo gore. Mislim da su tada svi osjetili našu bol i gorčinu, a i naum da odemo kako bismo sačuvali živote onih koji su preživjeli pokolj. Tada su nam nudili humanitarnu pomoć, ali su braća Taranjac zahtijevala da se dio pomoći dostavlja na Briševo, a dio da se daje Srbima u okolnim selima. Tako su Srbi živjeli, a uvjeren sam da i danas žive od humanitarne pomoći Caritasa. Sve što je dolazilo u sela koja nastanjuju Hrvati (Briševo, Stara Rijeka, Donja Ravska, Šurkovac i Ljubija) Srbi su otimali, a ostavljali su samo male količine. Pomoć koja je stizala u crkvu u Ljubiji dijelila se pod budnom paskom i obezbjeđenjem same braće Taranjac koji su bili najviša vlast u Ljubiji. Pomoć je bila dijeljena sve dok oni ne bi rekli: "Nema više." Mi pogledamo, a iza njihovih leđa brašno, ulje, šećer naslagani do plafona. Naš komentar bi bio: "Vidi, stvarno nema više ničega." Predstavnici Caritasa su znali što se dešava ali nisu reagirali. Slali su novu pomoć. Srbi su znali što se dešava, ali nisu reagirali. Slali su novu pomoć. Srbi su uzimali kolikogod su htjeli. Biskup Komarica i dr. Aničić su osobno dovezli ka-

mion pomoći na Briševo. Počela je raspodjela, ali su se pojavila braća Taranjac i rekli da se to što je ostalo na kamionu odveze u štab u Ljubiju, i da nitko neće dirati ono što smo istovarili." Uz biskupa Komaricu su bili tzv. tjelesni čuvari srpskog generala Talića, ali nitko nije reagirao već se postupilo onako kako je rečeno.

Predsjednik općine Prijedor i njegov zamjenik su nam poručivali da se preselimo u Bišćane kako bi prikrili pokolj koji su oni učinili u tom muslimanskom selu. To smo odbijali. Od tog dana mene, Z. L. i J. D. nisu više niti proganjali niti nam prijetili. Mogli smo se slobodnije kretati. Mogli smo koristiti telefon i zvati biskupa Komaricu u Banja Luku. Tada su počela pristizati garantna i tranzitna pisma. Narod je bio oduševljen da se može maknuti iz tog pakla. Prema zadnjim informacijama u Briševu nema više nikoga, u Staroj Rijeci je ostalo oko desetak starijih osoba, u Šurkovcu par desetaka. U Raljašu je ostalo vešto više osoba jer iz tog sela je i major u njihovoj vojsci, S. D. jedini Hrvat u njihovoj policiji iako su Srbi odlučili da samo Srbi mogu biti policajci. Najvjerojatnije da ih je S. D. zadužio uslugama kad je ostao u policiji. Ostale su i one obitelji za koje nitko nije poslao papire da izađu. Ostao je veliki broj Hrvata iz sela Gornja Ravska i Kalajevo jer upravo su se Hrvati iz tih sela u najvećem broju i odazvali pozivima na mobilizaciju u srpsku vojsku, ali ne možemo ih kriviti jer samo iz Gornje Ravske od 105 "obučenih", 90 ih je bilo maltretirano i prisiljeno da se "obuče". Slično je i sa selom Kalajevom. (...)

U Ljubiji je mali broj Hrvata i Muslimana. Uglavnom starije osobe. Moram napomenuti da se u samoj Ljubiji u parku uz samu ogradu koja dijeli malonogometno igralište i park, tik iza mjesta za gol nalazi grob čovjeka starog cca 60 godina iz sela Ovanjska pored Stare Rijeke. Ljudi su pričali da je Hrvat i da ima jako puno djece. Njega su doveli i tu ubili i pokopali. Nije mi poznato njegovo ime niti tko ga je ubio. Za mojeg boravka u Ljubiji čuo sam da su u prazne kuće dovodili djevojke ili žene, Muslimanke iz Donje Ljubije, a ima i par Hrvatica. Njih su dovodili da bi se grupa povratnika s ratišta mogla zadovoljavati i iživljavati.

Za vrijeme pokolja na Briševu, silovano je po mojem saznanju petnaestak žena. Silovane su čak i starije žene preko 55 godina ali i one od 18. (...) Malo je onih cura i žena u Donjoj Ljubiji koje su tamo bile, a da nisu silovane. Zadatak da priskrbe žene povratnicima imali su oni Srbi koji nisu odlazili na ratište. Jedan od njih ... rođen je 1970. godine.

Odnos Muslimana i Hrvata je bio dobar. Poslije prvog napada u petom mjesecu upravo su Hrvati iz Briševa prihvatili i pomogli Muslimanima iz Hambarina. Preko deset dana su bili skriveni kod nas i onda su se neki vratili kući, a neki otišli prema Starom Majdanu. (...)

U Zagrebu, 30. siječnja, 1993.

- luka20

GODINA ROĐENJA: 1960.
PREBIVALIŠTE: Gornji Volar
NACIONALNOST: Hrvat

(...) Od svih Miskoglavčana jedini koji je sačuvao obraz i ljudskost je Č. K. i M. (R.) K. Pošteni ljudi. I kompletno K. iz Gornje Miske Glave skoro kod Gornje Ravske. S. (R.) K. je naoružavao Srbe, a na ratištu je od prvog dana. On je prisiljavao svojeg brata M. da se obuče, ali ovaj nije htio. M. je dolazio i upozoravao nas kad su se Srbi spremali da napadnu Gornji Volar. Od naših je u prosincu ubijen S. (L.) T. zvan Ć. A. (M.) J. je prvo odveden u Radomirovac. Bio je optužen da ima grupu od 30 naoružanih ljudi, a prijavio ga je P. (J.) G. P. je najkrivlji za sve što se dogodilo u Gornjem Volaru. Prijavljivao je Srbima tko od naših ljudi što posjeduje, tko ima traktor, motornu pilu. Srbi su dolazili i tražili određene stvari i nisu krili od koga su što saznali. Kod njega su na kavi, na piću. Njemu ništa ne fali iz kuće. (...)

Mene je prijavio da imam pušku njen muž. On je i dojavljivao Srbima sve što se govorilo na sastancima ili zborovima građana u našoj mjesnoj zajednici. Dojavljivao je sve ... iz Donjeg Volara, govorio je u Radmirovcu da će se skinuti do pasa gol i da će ići redom daviti i klati po Gornjem Volaru i Šurkovcu. To je rekao na sastanku u Radomirovcu, a mi smo došli na taj sastanak da pregovaramo da nas više ne napadaju. S naše strane smo prisustvovali ja, V. J. i V. J. zvan C. Oni su živi svjedoci. N. V. zvan N. i brat mu B. koji je radio u Sisku. Oni su sinovi B. V. Iz Donjeg Volara tu je M. A. On je radio u Zagrebu. (...)

Pljačkali su naše kuće i ubijali po Rizvanovićima, Bišćanima, Rakovčanima, Čarakovu. Našeg trgovca H. K. strijeljali su s još četvoricom mladića na "Trzni". "Trzne" je mjesto to jest raskrižje puteva. Jedan put vodi od Prijedora u Donji Volar, a drugi od Alagića u Jugovcima za Cikote. Tu je velika grobnica u koju su sahranjeni cca 30 do 40 Muslimana prezimenom H. koji tu još žive. Iz kuća su istjerali oko 90 H. od kojih su jedan dio (30 ili 40) pobili tu na Trzni, a ostale su odvezli prema Prijedoru. U takozvanoj "Šljunčari" pored rijeke Sane lijevo od puta Bišćani - Prijedor ima puno mrtvih osoba koje su Srbi ili dovozili mrtve iz okolnih mjesta i logora ili dovodili žive i tu strijeljali. Tu su jednom dovezli iz KERATERM-a grupu od preko 20 Muslimana i tu su ih pogubili. Jedan od njih je uspio iskočiti iz vozila i pobjeći. To je K. zvani Č. iz Bišćana. Tu na tom mjestu su poubijani poštar iz Ljubije kojem ne znam ime, M. M. - milicioner, S. K. - milicioner. Od ljudi koji se prezivaju A., iz Jugovaca, ostao je živ samo jedan, a svi su ostali pobijeni i pokopani na "Trzni". Njih oko 80, što muškaraca, što žena i djece.

U šumi Kurevo ima veliki broj leševa koji ni dan danas nisu pokopani, a uz "Svoznicu" je onih 205 koji su doveženi iz logora KERATERM onog dana kad su poginuli Srbi M. Ć. "K." i V. (njih je ubio Srbin S. P. u međusobnom obračunu). Od broja 205 doveženih bilo je živih oko 33 osoba. Bili su samo ranjeni. Svi su oni zapaljeni. Oni su dovezeni iz KERATERM-a, a utovarivao ih je jedan Musliman iz Kamičana s kojim sam ja poslije bio i razgovarao. On je tvrdio da je tog dana bilo na kamion tegljač utovareno 172 mrtva i 33 živa (ranjena) logoraša. Mnogi od ovih potonjih nisu bili teški ranjenici i mogli su preživjeti. Kad su ih palili, ljudi su urlikali, a sve je to iz skrovišta promatrala jedna žena iz Gornje Ravske. Ona je pravoslavka, ali je udata za Hrvata. Suprug joj je poginuo kao pripadnik srpske vojske na Gradačcu. Bio je prisilno mobiliziran. Ona je pričala da je cijelo brdo smrdjelo tako da se nije moglo prolaziti blizu. Ona se zove G., a preziva B. po suprugu I., dok joj je djevojačko prezime V. Muž joj je poginuo na Gradačcu. Dobio je metak u leđa.

Iz Starog Majdana je dovedeno cca 97 ljudi. Ima grobnica od ovih iz KERATERM-a što su pobijeni na mjestu gdje se skreće put za Gornju Ravsku. Jedno 50 metara naprijed, iza stražarske kućice i pokraj samog asfalta kud voze kamioni, ima jedno udubljenje, nalijevo, ovako kako je gurano buldožerom. Na početku tog udubljenja već se slegla zemlja. Svi pogubljeni ljudi iz Starog Majdana imali su uvijenu kožu odavde, od početka dlana, pa do ispod pazuha kao da si otvarao konzervu ribe. Koža je s nečim bila odvajana. (...)

Što se tiče smrti ljudi u Gornjem Volaru znam kako se odvijala cijela akcija. Navečer negdje oko 22:45 odjeknule su prve eksplozije iz pravca crkve. Čule su se četiri eksplozije. Ja sam izašao iz kuće i počeo obavještavati susjede. Tri ili četiri minute nakon prvih eksplozija odjeknule su još dvije jače. Tad sam probudio D. G. i zajedno s njim smo se popeli na vrh brda s kojeg smo imali pogled na cijelo selo. U tom momentu se čula eksplozija od kuće M. i T. M. M. Nakon par minuta eksplozija se čula iz pravca kuće P. R. Poslije smo se uvjerili da je ta eksplozija uništila prizemni dio kuće. Svi ukućani su bili u kući i zahvaljujući dragom Bogu ostali su neozlijeđeni. U kući su bile četiri osobe. Tu večer je bilo mjesečine i zvijezda pa se vidjelo skoro kao po danu. Sljedeća eksplozija se čula iz pravca raskrižja puteva koje mi zovemo «Kod slike» po raspelu, slici Majke Božje i spomeniku Svetog Ante. Nakon cca 15 minuta čuli su se pucnji iz pravca zaseoka Jurića otprilike od kuće N. Š. Slijedili su pucnji od kuće (iz pravca) M. (L.) J. Odjeknule su i dvije eksplozije. Tu večer je bilo ukupno 11 eksplozija što od tromblona što od ručnog bacača. Vidjeli smo kad je planula kuća N. Š., a potom i kod M. J. Sve je to trajalo do cca 24:00, možda koju minutu duže. Cijeli je napad trajao ukupno oko 1:15 sati. M. J. je umirao negdje oko devet sati. Iskrvario

je. Srbi nikomme nisu dali da mu pomogne. Tad je ubijena M. supruga, D. koja je nepokretna i A. Š. koja je gluha.

U Gornjem Volaru Srbi su ubili dječaka od dvanaest godina, sina L. T., malog S. zvanog "Ć". To se desilo u prosincu 1992. godine, a ovaj napad je bio po svojem sprovođenju identičan onom od 12. rujna 1992. godine kad su stradali Jurići. Sve je opet počelo od crkve, a bili su i isti ljudi iz Radomirovca. Tada je totalno uništena radna svećenikova soba u župnom uredu. Totalno uništena u eksploziji. Poslije su zapalili sijeno J. L. "A.", pucali po kući S. J. pokojnog pa po kući pokojnog J. K. "P". Mali S. je najvjerojatnije stajao pokraj osvijetljenog prozora jer dva su ga metka pogodila ravno u čelo, a izlazna rana je užasna. Odneseno mu je pola tjemena. Ostao je na mjestu mrtav. Srbi su svoj sarkazam pokazali dolaskom istražitelja iz vojnog garnizona i predstavnika milicije. Tad je "Z." izjavio: "Za sve su to krive žene." Od masovnih grobnica za koje znam moram spomenuti uz navedene i onu u "Volariću". Tu je iz kamiona izbačeno dvanaest mrtvih Muslimana. Većinom su bili iz Rizvanovića. Onda je rezervni milicioner iz Miske Glave otišao u tzv. "Cigane" i naredio, kako leševi ne bi bili pored puta, da se iskopa grobnica. Otišlo je jedanaest Roma (mi ih zovemo Cigani). To se dešavalo pred noć. Već je padao suton. To je bilo odmah par dana poslije masakra u Bišćanima, Rizvanovićima i Hambarinama negdje oko 23. srpnja 1992. godine. Dok su Romi kopali grob naišao je auto, najvjerojatnije iz Tisove kraj Gornje Ravske. Taj kamion je vozio hranu za srpsku regimentu u Miskoj Glavi koja je bila u domu. Romi su pobijeni iz mitraljeza. Spasila su se samo dvojica koji su bili otišli u šumu da usijeku kolce kojima bi leševe podvukli i prenijeli u grob. Svih devet Roma je pokopano u toj grobnici koju su kopali, a za onih dvanaest Muslimana Srbi su rovokopačima iskopali grabu u samom potoku i tu ih zatrpali. Obje grobnice su blizu jedna drugoj. Jedno vrijeme se nije moglo proći po tom putu od nesnošljivog smrada. Sad se zemlja počela slijegati. Veliki broj leševa se nalazi na takozvanim kipama u rudniku, u Žunskoj staroj brani za separaciju, u mulju. Mrtvaca u toj brani po nekom proračunu i po kazivanju očevidaca s kojima sam razgovarao ima jako puno, više stotina.

Četiri dječaka od dvanaest do petnaest godina iz Rizvanovića uhapsio ... u Gornjoj Ravskoj i prisilio je ... da ih vozi u traktorskoj prikolici. (...) Špagom su vezali toj djeci ruke i noge na leđa tako da se nisu mogli ni pomaknuti. Odvedeni su u SUP u Ljubiju i tu su ih tukli. (...) Ta četiri dječaka su poslije mučenja ubijeni na cesti zvanoj Svoznica. Na Svoznici su s lijeve i desne strane vidljive ljudske kosti. (...) Dovezeno je oko 15 kamiona-tegljača, a i malih punih leševa što iz logora oko Prijedora što iz područja sela Bišćani, Rizvanovići, Rakovčani, Hambarine, Čarakovo, Zecovi, te iz

same Ljubije i Starog Majdana. Tu je pokopano i puno ljudi s Briševa. Tu je pokopana i snaha od L. K. s Briševa koju su prvo silovali, a potom su joj odsjekli dva prsta lijeve ruke pa su je zaklali. Njoj je ime K., a rođena je B. Srbin zvani Ž. se hvali kako je zapalio dvoje starih ljudi iz Raljaša. Jedno od to dvoje supružnika je bilo nepokretno, nije imalo nogu. Taj se osvećivao jer su mu poginuli sin i zet. Taj je točno na granici sela Zecovi i Raljaš, s najvišeg brda u tom dijelu gore poviše Drinčića u Raljašu. Za pokojnog I. G. mogu reći da je imao odnešen mecima gornji desni dio glave. Lijevo oko je bilo otvoreno. Imao je probijen lijevi dlan, imao je dva metka u zapešću lijeve ruke, jedan metak blizu lakta lijeve ruke i cijeli niz rana od metaka (rafal) od desnog ramena pa ukoso preko srca. Od tih rana jedno šest ili sedam je bilo smrtonosno. Bio je gurnut niz kipu kod rampe povrh "TOMEX-a", van puta za Gornju Ravsku jedno svojih 100 ili 120 metara, desno. Po Šurkovcu su pljačkali iz Miske Glave...

U Gornjoj Ravskoj crkva je čitava dok je u Donjoj Ravskoj srušena. U Staroj Rijeci crkva je razrušena i popaljena, u Briševu porušena, u Šurkovcu oštećena mecima izvana i iznutra, vrata su izrešetana, a unutra ima oštećenih križeva, zatim postaja križnog puta, stakla na crkvi. Župni dvor je jako oštećen od eksplozija. Srbi iz Miske Glave su krali humanitarnu pomoć koja je stizala u Šurkovac. Oko crkve je nađeno devet granata od ručnog bacača koje nisu eksplodirale. ... iz Ljeskara je uskraćivao struju Šurkovcu i maltretirao ljude. Sin mu je poginuo na Kurevu i on se samo sveti. Pucao je i na mene. (...)

U Zagrebu, 17. siječnja, 1993.

- luka21

GODINA ROĐENJA: 1951.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

Kad su došli u Šurkovac da me uhite, pobjegao sam iz kuće u obližnje polje kukuruza. Čuo sam vrisku žene i djece. (...) Rekao je: "Čekat ćemo mi njega. Doći će on!" Točno 10.07.1992. odvezli su nas u Ljubiju. Iz Ljubije su nas odvezli u Prijedorski MUP. Kako tu nije bilo mjesta čekali smo sat i pol. Nakon toga su nas odvezli u "Omarsku".

Ušao sam u logor "Omarsku" 10.07.1992. sa još trinaest momaka iz Ljubije. Od tih trinaest momaka, trojica su sigurno ubijena. Čim smo došli u logor "Omarska"

odmah smo imali "turu" batinanja. Morali smo prisloniti ruke uz zid, a oni su nas udarali po leđima šakama i raznim predmetima: palicama, metalnim štangama... Pri ulasku u "Bijelu kuću" sa strana su stajali njihovi policajci koji su nas mlatili, svaki s onim što je imao. Neki su nas udarali šakama, neki nogama, neki pendrecima, uglavnom tko je čime stigao. Pri ulasku u prostorije, jedni su govorili da idemo lijevo, drugi da idemo desno. Kad bi pošao desno, drugi bi govorio: "Pođite lijevo!". Na to bih pošao lijevo, a drugi bi rekao: "Idite pravo!" Kad smo ušli (lijevo), nas trinaest su stavili sve u jednu prostoriju. Tu su bili: D. K. iz Šurkovca, "L.", A. iz Ljubije, A., J. A., Z. M., D. M, P. T., A. J. i ja. Kako sam bio prvi do vrata, odmah je počelo "šaketanje". Tako su nas udarali da smo svi popadali dolje. Kad bi se digli, zavrnuli bi nam jakne i udarali nas palicama po leđima. Udarali su nas i kolcem koji je bio dug oko 80 cm tako da su mogli jako zamahnuti. Morali smo se predstavljati, govoriti tko smo i što smo, okrenuti leđima. Kad smo se okrenuli prema njima uzeli su nam sve dokumente i natjerali nas da se krstimo. Kad su me poveli (od kuće) nisam mogao naći ništa od dokumenata osim "vojne knjižice" tako da sam jedino to imao sa sobom od dokumenata. Kad su vidjeli u knjižici da imam neke odlike kao i odlike za brzinu, počeli su me udarati palicama preko leđa, jedan s jedne, a drugi s druge strane. Kad su mene pretukli prešli su na drugog i tako redom. Najgori je bio ... (...)

Kasnije su nas pitali: "Pozna li tko Omarsku? Da li je tko radio u Omarskoj? Trebat će nam vezista." Jadni A. (Musliman) se javio jer je mislio da će izaći. Oni su mu rekli: "Sjedi na klupu, trebat ćeš nam" Kad je sjeo, počeli su ga udarati nogama, i to samo po glavi. Kad su ga pretukli ostavili su ga na miru. Kasnije su nam rekli: "Ovo što ste čuli neka vam ne uđe u uši!" Njih je bilo pet ili šest. ... Rekli su "Nemojte ih toliko tući jer još nisu ispitani." Malo kasnije su se nešto došaptavali. Došli su do mene i naredili mi: "Hajde se prekrsti!" Kad sm se počeo krstiti obično, rekli su: "Ne lopatom, majku ti jebem!" Onda su me udarili palicom i počeli mi pokazivati kako da se prekrstim. Kako god mi je pokazao ja bih učinio suprotno. Trinaest puta su me tukli palicom dok sam skužio. Kad su ostali došli na red oni su se već malo namučili. Kad su došli do V. I. on je već bio naučio od zeta tako da je krsteći se govorio: "VA-IME-OCA..." On je samo tražio M. R. zvanog "K.".

Oko 22:00 sata navečer počeli su nas udarati. Prvo su pretukli ljude u desnoj sobi. Čuli su se takvi krikovi da smo se mi zaprepastili. U "Bijeloj kući" je bila jedna soba desno; druga soba lijevo i mučilište veličine 2 metra sa 1,5 metar. U toj maloj prostoriji - "Mučilištu" su nas tukli na sve moguće načine. Kasnije je njih desetak upalo u našu sobu i tuklo nas na isti način. Kasnije su u našu sobu upala dvojica i pošto nisu mogli dobiti nas pojedinačno odveli su mene i pokojnog "Š.". Mene su odveli do jed-

nog dugačkog stola. Bio je dugačak oko 2 metra. Ja sam se samo skupio kod vrata. Sjećam se samo udarca kundakom, a nakon toga se više ničega ne sjećam. Kad sam se osvijestio vidio sam da sam još uvijek u toj prostoriji. U jakni sam imao (što mi je M. kupila) dvije vrećice "Smokija". Bio sam ih sakrio pod jaknu. Kad sam pogledao, od "Smokija" je ostao samo prah. Više nisam bio kod vrata već kod prozora. Kad sam se probudio prepoznao sam D. M., a ostali su jaukali od bolova. Više nije bila "K." smjena već druga. Kad se to malo smirilo netko nam je donio vodu, ali su dijelili oko 10 litara vode po sobi. Nitko od nas nije išao po vodu jer se nitko nije usudio ništa tražiti. Oko 10 ili 11 sati donesena je kantica vode. Ali, mi ko mi, svak je počeo grabiti, ne može se reda dočekati, tako da je pola vode proliveno. Kanta je bila ona široka crna, kao za boju (malter). Nakon toga svak se vratio na svoje mjesto i nitko nije ni sa kim pričao.

Ja sam prvi išao na ispitivanje. Kad sam prolazio kroz hodnik vidio sam kako tuku 2 ili 3 logoraša. U hodniku je bila kuhinja, do kuhinje garderoba i iza tih ormara su ih mlatili. Tako su se ormati tresli i tako je "pucalo" da to nije normalno. Kad sam se popeo uz stepenice rekli su mi da uđem u prvu sobu lijevo. Svaki od nas je imao određeno kod koga treba ići. Tu su mi pročitali "optužnicu":

1. član HDZ-a - čovjek koji je radio u političkim organizacijama. Tu optužbu sam priznao.
2. suradnja sa S. H. i M. M. iz SDA stranke. Mi jesmo s njima razgovarali, ali neke suradnje nije bilo osim naše zajedničke (moje i njegove).
3. da sam odlio dvije topovske cijevi i to jednu za Hambarine, a drugu za Čarakovo.
4. Oružana pobuna protiv "Srpske republike BiH".

Četvrta točka optužnice je bila ista za svakog od nas logoraša. Tko je dokazao da nije imao oružje, ta bi mu točka bila skinuta.

Optužnica je glasila: Oružana pobuna protiv Srpske republike BiH. Nas 6 ili 7 iz Ljubije je išlo na suđenje. To suđenje je održano u Bijeljini. Tri ili četiri čovjeka su došla kampanjolom, uzela nas trojicu, četvoricu i odvela nas na sud u Bijeljinu. U vojnom sudu svi su bili obučeni u vojne uniforme. Bila je tu jedna ženska koja je čitala optužnice, koje smo mi poslije dobivali na uvid. Kasnije smo morali odgovarati kakva nam je optužnica došla iz Omarske ili sa Manjače. Na kraju su sročili optužnice i rekli da imamo pravo na odvjetnika. Optužnice su bile sve iste, kao da su kopirane. Imali smo presude za deset do petnaest godina. Poslije toga smo odvedeni u druge logore. Logor od logora je bio odvojen samo žicom. U Omarskoj su ubijeni A. i

Z. M. (rođen 1951.). (...) Ubio ih je ... On je radio na "saslušanjima", a poslije je preuzeo komandu "spiskova". Po njegovoj naredbi, ako je netko bio za ubijanje on bi te "spiskove" dostavio policiji. Kasnije nas je sortirao, tko treba ići u Trnopolje, a tko na Manajču. Z. je 11.07.1992. bio toliko pretučen da više nije vođen na ispitivanje. Oni su tako bez veze tukli. Sve je ovisilo u koju si grupu upao i da li si im se svidio ili ne.

U Omarskoj su ubijeni još i D. P. iz Gornje Ravske, dva Muslimana, J. G. iz Ljubije, I. B. iz Ljubije (visok rastom), otac od K. A. iz Ljubije. Za tog A. su se dva policajca kladila da će ga sa sto udaraca palicom ubiti. Kad smo mi došli on je ležao, a vrata su bila otvorena na lijevu stranu. To je bila jedna mala sobica, kao hodnik, mislim da nije dugačka ni 1,5 metra, samo da se može pružiti. Tukao ga je po prsima i po leđima palicom, ali ga to nije (odmah) ubilo. Ostavili su ga da leži. Tako je živio još osam sati. Baš smo ga ja i D. iznijeli. To je bilo 12. ili 13.07.1992.

Moj kum (Z. M.) je pretučen 10.07.1992., a umro je u noći 15./16.07.1992. Kad smo pošli iz "Bijele kuće" kuma su vukli pokojni "Č." i još jedan Musliman preko cijele piste sve do jedne hale. Vuli su ga za noge. Kako su ga vukli spale su mu hlače, a glava mu je udarala preko onih ploča. Mi smo prvi izvedeni iz "Bijele kuće". Kasnije su nam naredili da se ta kuća očisti, jer bi tu mogli doći predstavnici Međunarodnog crvenog križa i komisije. Mi koji smo uspjeli pogledati prko piste vidjeli smo da se tamo nešto čisti. Tada smo pretpostavili da će netko doći ili da nas neće još dugo držati.

Kad smo prešli u hangar znam da su ubili Z. K. zvanog "V."; S. I. S. su hvatali mjesec dana, a kad su ga uhvatili bio je u "Bijeloj kući" 20 dana. Imao je "optužnicu" da je učestvovao u napadima na Prijedor. Njega su kasnije ubili. Tu su još bili N. K. star oko 20 godina i O. Š. "Z." je došao i doveo S. I. i rekao V. I.: "Evo doveo sam ti rođaka!" To je rekao pred svima. Kad smo mi ušli unutra su bila trojica... Onaj koga bi on prepoznao bio bi gotov. Oni su isto pretpostavljali da će netko od nas ostati (živ). Zbog toga je govorio ako netko nekoga prepozna da će ga zadaviti. Oni su ulazili oko tri puta u logor. Toga dana došao je ..., donio mali paketić i bacio ga P. Jedan od P. roditelja je srpske nacionalnosti. On je poslije prebačen u Trnopolje.

Tu u Omarskoj je vladala velika glad. Ako uspiješ doći na red do 10:00 sati dobro, a ako ne dođeš ostaneš i bez te šnite kruha uz svakodnevno batinanje. Kad se išlo na ručak nitko nije pričao. To je bilo isto kao kad bi išli na ispitivanje. Znali su nam podbacivati stolove preko kojih bi smo padali, a oni bi nas udarali nogama, rukama, čim god bi stigli. Pri izlazu je bio jedan stup. Jedan od njih bi stao na sredinu i pitao: "Kuda ćeš, lijevo ili desno?" Kad kaže - idi lijevo - pođeš lijevo, a on kaže - kud ćeš lijevo, idi desno. Kad pođeš desno počnu te udarati. (...)

U toj hali nas je bilo preko 700. Ležalo se na kartonima ili ko je imao nešto svoje odjeće. Svak' tko je imao to taj je bio sretan jer se dolje često znalo napraviti blato. Tada je naišao ... i upitao pokazujući prstom: "Zar su oni još živi?" Pokazivao je na onu četvoricu. Oko 22:00 ili 22:30 (navečer) odveli su ih u "Bijelu kuću". Njih trojica, ne znam kako, ali uspjeli su se vratiti u hangar. Oni su morali puzati preko piste da bi došli natrag do hangara. Kad su oni pobjegli u hangar bili su toliko izudarani i krvavi da mi nikako nije jasno kako su im uspjeli pobjeći. Kad su vidjeli da ih nema u "Bijeloj kući" došli su oko 03:00 ili 04:00 sata u hangar, tražiti ih. Tražili su njih trojicu imenom i prezimenom, a "V." više nisu tražili jer su znali da je ubijen. Oni su svi šutili. Tada je jedan Musliman rekao: "Ima ovdje jedan." On je to rekao najvjerojatnije zato da sebe spasi jer njih deset kad bi ušlo tu među nas počeli bi nas gaziti i udarati. Došao je vojnik i rekao: "Š., izlazi!". Onda je poslao F. Č. po Š. i pitao ga gdje su ostali. Pošto im je on rekao da su tu, uhvatili su ih i izveli na poljanu.

Kad su me doveli u logor vidio sam na pisti oko 500 ljudi koji su ležali na trbuhu, a ruke su morali držati na potiljku. Takva im je bila naredba: "Lezi dolje!" Onda su ih udarali. Bila je jedna garaža malo ispod restorana. U tim garažama je bilo stotinjak ljudi, možda i više. I po sobama, lijevo i desno ih je bilo dosta. Bilo mi je čudno jer 1476 ljudi je bilo prozvano na Manjaču, a oko 1200 ih je ostalo za Trnopolje. Oko 176 ljudi je ostalo u Omarskoj kad su trebali doći predstavnici Međunarodnog crvenog križa. Tada su im dali i krevete. U tolikoj masi se moglo skriti, što je dosta momaka i napravilo. Jednostavno, kad te prozovu ne javljaš se. Tko je bio naivan i javljao se, toga su odvodili. Tako su dolazili i prozivali, a nisu znali te osobe, dosta ih se nije ni javilo. A oni su dobili naređenje da ubiju tu osobu. Tako, ima njih koji su u autobusima (koji su išli na Manjaču) tražili ljude da ih ubiju. Prozivali su V. L. Tražili su ga u svim autobusima, ali se on nije htio javiti. Po priči sam čuo da ih je 18 ubijeno. Pred našim autobusom dvojica Muslimana su zaklana. Tada su ubili i Z. T. Došao je komandant i rekao da nema ulaska u logor (Manjaču) do jutra, tj. dok ne dođe neka komisija. To je bilo noću 06.08.1992. Pored nas 1476 bilo je još oko 50 ili 60 ljudi koji nisu bili na nikakvom spisku. Oni su jako loše vodili evidenciju. Prozivani su ljudi da idu u Trnopolje ili na Manjaču koji su već bili ubijeni. Tako je moj kum prozvan da ide na Manjaču.

Od vojske su tamo bili ... Bilo je ljudi koji su radili prije u rudniku Omarska. Sve njih su ubijali.

U Omarskoj sam u jednoj turi natovario 8 mrtvih. Među njima sam prepoznao starog A. U drugoj turi je bilo 12 mrtvih. Morao sam ih pretresti da vidim da li imaju što od dokumenata. (...) Bili su toliko ljuti i grozni kad bi ujutro vidili da ima samo

2 ili 3 mrtva. Oni su toliko tukli ljude da su očekivali po 10 ili 15 mrtvih. Ljudi bi umirali tek 3 ili 4 dana poslije premlačivanja, a ta tri, četiri dana bi patili. Tako je bilo i s mojim kumom. Valjda mu je srce ostalo sačuvano, a sve ostalo mu je bilo potrgano. On je umro tek četvrti dan. Ž. ne treba ništa pitati niti mu suditi jer je u nekom intervjuu rekao da su u Omarskoj samo dva čovjeka umrla. On je toliku laž rekao da to nije normalno.

Iz Rizvanovića i Bišćana je 16. ili 17.07.1992. dovedena masa ljudi. To sam čuo od R. K. iz Bišćana. Njega je bilo strah i pričati jer ih je pola skoro poubijano kad su pošli iz Bišćana. Čuo sam da su odvedeni prema pisti u druge hangare jer ih je bilo puno. Iznad nas su isto bile sobe iz kojjih su se svake večeri čuli krikovi tako da nismo mogli spavati. U Omarskoj sam proveo oko 26 dana. Cijelo to vrijeme spavao sam možda 24 sata. Niti sam mogao spavati, niti sam imao na čemu. Kad je bio njihov Petrov dan (23. ili 24.) došla su nam dva žigosana Muslimana. Na butini su imali opekline veličine šake. Nešto okruglo su im probili kroz gaće i tako ih žigosali. Kad sam ih pitao kako su im to napravili rekli su da su okruglo drvo zažarili i sve im to propalili. Ložili su vatru (palili gume) i iživljavali se nad njima.

Nekoliko dana prije nego što ćemo ići na Manjaču odveli su sve intelektualce: direktore, upravnike, inžinjere... Moj direktor - upravnik E. C. je ubijen prvi. To je bilo kad sam ja došao. U lijevoj sobi je bilo "krštenje" - kako su ga oni zvali. Tu su bile prve pretrage i prva tučnjava, a desno smo išli nakon ispitivanja. Ta sobica je bila 5 metara sa 4 metra. U njoj nas je bilo oko 70. U sobi lijevo, malo tko je prenoćio jer je ta soba uvijek bila spremna za primanje novih. Pošto su vrata bila otvorena iz te sobe se čuo zvuk (krik) kako je krv počela teći jer mu je presjekao grkljan. Kasnije su ga naši momci odnijeli. Ne mogu vam reći imena jer ih ne znam, a možda su i ovi drugi, treći dan ubijeni ili odvedeni na pistu. Poslije svakog ispitivanja su nas razbacivali, rijetko kad bi se našli među onima od kojih smo otišli. Taj što ga je ubio, bio je visok i plav.

U hangaru u Omarskoj postojala je jedna smjena koja je vršila batinanje u WC-u. Tako su tukli, posebno Muslimane, kad bi ponijeli kantu u WC. Tukli su s palicama, i sa kuglama od hidraulika. Od te smjene znam ... bio je mršav, žgoljav. Nikad nije tukao samo jedan, niti je samo jedan smio ući među zatočenike bez obzira što su imali naoružanje. Bilo je pomisli da se pobunimo, ali što ćeš, desno je bio mitraljez, ispred mitraljez, lijevo mitraljez. Oni su nas držali u takvom stanju da nismo mogli napraviti pobunu, jer smo svi bili premlaćeni. Leševi su uglavnom završavali na kipama rudokopa jer su se kamioni brzo vraćali (za oko 30 minuta). Baš sam jednom pratio kad su neke Muslimane ispod prozora pretukli i poslije ih zaklali. Ovi neki su

ih utovarili i tako se brzo vratio kamion da smo rekli: "Evo vratio se dvotonac." Najviše su vozili rano ujutro oko 05:00 sati.

Manjača kao Manjača za mene je bila najpodesnija. Napatio sam se prvih 21 dan (u Omarskoj) kada nisam ništa jeo i kad sam pao u nesvijest od gladi. Kad smo došli do Manjače zatvorili su nam sve prozore na autobusu i uključili grijanje, a bilo je ljetno doba, kolovoz. Tako je umro Z. T. Do Manjače je došao živ, ali je u autobusu umro baš od toga što psihički nije mogao podnijeti. Čuo sam da je još njih umrlo od toga. Ja sam bio u prvom autobusu. U naš autobus nitko nije ulazio osim jednog vojnika koji je tražio novac. Dali smo mu nešto, ali kako nismo imali više počeo nas je mlatiti. Tada je došao vozač i kad je vidio susjeda Muslimana rekao je: "U ovog čovjeka ne smije nitko dirati!" i zaključao je autobus tako da nam nitko više nije mogao ući unutra. Oni su okolo hodali ali nisu mogli ući. Jedino smo od žeđi propatili. Morali smo lizati stakla i štange, gdje god se uhvatilo malo vlage, jer nam je to bila jedina voda do ujutro. Kad su nas ujutro pustili i kad smo uhvatili zraka osjećali smo kao da se ponovno rađamo. Poslije toga su nas odveli na jednu poljanu. Odatle su odveli dva Muslimana iza brda. Kasnije sam pitao zatočenike gdje su, rekli su mi da su ubijeni. Poslije toga su nas prozivali u grupe od po 100 ljudi. Odatle su nas vodili na put koji je bio svježe nasut ili je bio makadam. Na to smo morali kleknuti, glavu pognuti dolje, s rukama na potiljku kao da klanjamo, k'o Muslimani. Tako je grupa za grupom ulazila u logor. Vode nismo imali cijeli dan. To je toliko sporo išlo da smo 7 ili 8 sati klečali na tom kamenu. To pomicanje je išlo tako da bi smo se pomakli oko pet metara, pa bi opet stali. Tu su nas stražari tukli. Pitali su tko smo, što smo, imamo li oružje... Neko je imao sreće da je tu prošao, a da nije dobio batine. Tu su nas toliko izmučili da smo došli do toga da su nam i oči pobijelile. To je bio strah kad se pogledaš. Samo smo šutili i čekali što će biti. Toliko sam se plašio Manjače. Tada je jedan stražar ušao i rekao: "Momci, držite se neće vam ovdje biti loše." Dobro sam čuo kad je čovjek rekao i odmah je počelo šaptanje. Kasnije je došla i cisterna sa vodom. Toliko smo popili te vode da sam mislio da ćemo svi popucati. Poslije toga smo išli kod liječnika na pregled. Tu smo se morali skinuti do gola. Sve smo morali odvojiti sa sebe. Na Manjači nisam dobio batina. Dobivali su oni koji su uzimali hranu drugima pa su ih ovi "smirivali". Što se tiče rada bilo ga je dosta. Na rad su vodili samo one do 40 godina. Kako sam bio stariji išao sam uglavnom u šumu. Nosio sam drva na leđima i tovario u kamione. Nekad smo i vadili krumpir po poljima, sakupljali i čuvali stoku... Tu su bila dva hangara, bila su tri paviljona (kako su ih oni nazivali), a na drugoj strani tri. U prvom su bili pretežno zatočenici iz Kotor Varoši, Jajca, Travnika... Oni su išli graditi neku crkvu u blizini. Znam da je to bilo blizu jer su išli pješke. Čuo sam da tu u blizini te crkve nema nikakve kuće niti ljudi.

Dana 19.10.1992. opet je počelo batinanje. Kad smo išli sa Manjače na razmjenu u Žitnić do punkta UN-a su nas premlatili. Na svakom punktu su nas zaustavljali i prebrojavali. Pratioci su nas tukli sve dok nije došao jedan crnac. Na jednom je punktu čak ušao jedan (UN-ovac) i pitao: "Kako ste?" na našem jeziku. On je to pitao iako je vidio da smo pretučeni. Kad smo došli u Žitnić izveli su jednog momka. Odveli su ga do neke kavane (u zgradi) i tu ga pretukli. Nas ostale nisu tukli dok nas nisu dovezli u zatvor u Kninu. Kad smo kretali sa Manjače u autobus su ušla trojica. Jedan od njih nas je tukao viljuškastim ključem (od autobusa), a drugi pendrekom. Udarali su nas toliko po glavi i leđima... Najgore je bilo kad te izvedu između redova i jedan te udara sprijeda, a drugi po leđima. U Žitniću su nam dolazile i neke ženske koje su nas ispitivale. Koliko sam skužio to je bilo samo psihičko ubijanje. Kad smo došli u Knin već dok smo se penjali uz stepenice počeli su nas udarati i šutati sve dok nisu iznemogli. Kad su iznemogli, zvali su civile sa korza da nas tuku. Tukli su nas pretežno muškarci, a bilo je i djece od 14, 15 godina. To je doslovce bilo iživljavanje. Malo su tu upotrebljavali kundake i pendreke, pretežno su nas udarali nogama i šakama. Tu su nas sve poredali dolje tako da nitko nije mogao ustati, samo se čulo jaukanje. Tukli su nas do oko 2:00 sata u noći. Kasnije su nam ugasili svijetlo i rekli: "Neće vas niko više dirati."

Ipak, oko četiri, pet sati ujutro opet su došli i počeli nas tući. Onda su nas opet pustili na miru kad su im ujutro došli glavni šefovi. Istjerali su nas van na doručak i postrojili. Onda su počele njihove četničke pjesme. Djeca odozgora su bacala kamenje i pljuvala po nama. To su bila djeca od 7 do 10 godina starosti. Bilo je još pojedinačne tučnjave. Pojedince su odvodili i tukli ih tako da su se čuli samo krikovi. Opet nam nisu ništa dali jesti. Kad su nas vraćali na Manjaču, ugurali su nas u naš autobus govoreći nam: "Neće vas vaši Hrvati! Neće vas Tuđman! Niko vas neće!. Oni nisu htijeli dovesti naše!" Na to smo mi morali odgovoriti: "Jeste, vi ste doveli sve svoje." Kad smo se vraćali, u naš autobus je ušao taj ministar iz Banja Luke. Bio je to mlad čovjek, onizak rastom. Kad smo došli do negdje ispod Manjače stali smo. Pratioci su otišli piti (kavu). To je potrajalo dva i pol sata. Za to vrijeme smo mi čekali u autobusu. Kad su se napili i ušli u autobuse opet je počelo batinanje i trajalo je sve do Manjače. Ja nisam bio tučen do Manjače. Sjećam se malog "Z." K. Imao je 19 godina. Njega su tukli i još neke. Kad smo došli gore jedan komandant nam je održao govor. Govorio je da nam ne preostaje ništa drugo nego razmjena. Ovaj naš ministar razmjene svađao se s jednim od tih oficira. Mi smo ih čekali kod ceste. Kasnije je došao komandant logora kod nas i pitao: "Je li vas tko dirao?" Kasnije smo se žalili komandantu logora i ispričali mu kako je bilo. Kasnije je sve to bilo rečeno predstavnicima Međunarodnog crvenog križa. Odvedeni smo liječniku koji nas je masirao i liječio koliko je mogao. Opet su se svađali, a ovaj je govorio da ćemo biti razmijenjeni, za

tjedan, dva ili mjesec, da nije važno za koliko ali da ćemo biti razmijenjeni. Netko od nas je uspio reći da smo gladni. Onda je on naredio: "Dajte im po konzervu i 1/2 kg leba!" Komandant naših paviljona je bio jedan "Š.".

Na Manjači je bilo 6 paviljona, a u svakom paviljonu je bilo oko 650 do 700 ljudi, tako da nas je bilo oko 4200. Taj pukovnik je bio sijed, nizak, a imao je ženski glas, stariji čovjek. Oko nas su bili sve Muslimani, a Hrvati su bili razmijenjeni osim ove naše grupe. Kasnije je, prije raspuštanja Manjače došlo do razmjene ovih starijih, sve do 50-og godišta. Nakon toga u logoru nije bilo starijeg od mene. Oko 15:00 sati, kad smo išli na ručak, došli su momci koji su radili u radionicama. Logoraši su popravljali njihove automobile, traktore, puške, kamione i sl., osim toga su radili posebne kundake za puške. Pošto su radili i slušali radio čuli su da će 14. biti raspuštanje logora. To smo čuli 7 do 10 dana prije 14.12.1992. Došli su predstavnici Međunarodnog crvenog križa i rekli nam da su i oni tako čuli. Onda su nam rekli da nas oko 25 do 30% neće biti razmijenjeno, da je tako potpisano, jer da je nelogično da nema ratnih zatočenika. Ali Srbi su nam sve do zadnjeg dana tvrdili da neće nitko ostati osim ratnih zločinaca, ako se utvrdi da takvih ima. Dijelili su 100 kruhova na 2200 zarobljenika i uz to malo čaja ili juhe. Zadnji dan kad smo slušali da se raspušta Manjača odmah nam je bilo drugačije. Tada mi je I. H. (ime oca A.) rekao: "Nećemo mi A. biti oslobođeni. Vidjet ćeš da nas neće pustiti. Mi ćemo sutra ići dalje. Sjećaš se kad nam je rekao komandant logora da smo mi određeni za razmjenu." Ujutro rano otvorila su se vrata, a nikad tako rano nisu upadali. Bilo je oko 05:00 sati. Bilo je hladno. To je bilo 13.12.1992. Naredili su nam: "Svi Hrvati neka uzmu dvije deke i svoje što imaju i neka izlaze van." Tada su nas počeli prozivati. Bilo je nas Hrvata oko 150, a dolje niže Muslimana 330. Opet su nam očitali bukvicu kako se trebamo ponašati i kako nam je bilo: "Kad pređete tamo i kad se vidite sa svojima, pričajte bre, kako vam je bilo, nemojte lagati." Pošto smo imali na Manjači zaštitu Međunarodnog crvenog križa nisu smijeli sa automatskim oružjem ulaziti unutra.

Ujutro su stigli predstavnici Međunarodnog crvenog križa i ekipa neke strane TV. Pitali su nas - kako, gdje, šta: "Znate li gdje vas vode na razmjenu?" Odgovorili smo da ne znamo. Kasnije nam je komandant rekao: "To vam je, bre, iznenađenje." Mislio sam da ćemo na razmjenu u Dragalić. Muzika nas je ispratila kad smo odlazili. Dobili smo opet konzerve i kruh. Kad smo sjeli u autobuse počeli smo razmišljati o tome što će nam po dvije deke ako idemo na razmjenu?! Ipak smo se nadali da idemo na razmjenu misleći da oni imaju još ljudi pa da ćemo njima ostaviti deke. Ili da je to zbog toga što je noć, pa da se imamo čime pokriti... Nitko nije mislio na ono najgore, ali kad smo prošli od Banja Luke prema Gradišci počelo je došaptavanje. U

autobusu nas nisu tukli. Gledali smo putokaze. Vozili su nas civilnim autobusom. Dugo smo se vozili, već je bio počeo padati mrak. Procurila je vijest da idemo u Srbiju. Kad je noć već pala, netko je rekao: "Evo Brčkog! Idemo u Brčko!" Poslije Brčkog vozili su nas preko nekog polja i tu se zaustavili. Stajali smo tu dugo. Vjerojatno je pratnja otišla u logor "Batkoviće" da se s njima dogovore.

Kad smo stigli u logor Batkoviće bilo je oko 22:00 ili 23:00 sata, a možda i više. Te večeri kad smo stigli izgledalo mi je strašno. Nakon 2 do 3 dana mogli smo izaći u WC, tek poslije smo stekli neku slobodu. Tu nije bilo neke tučnjave. Pretukli su jednog Njemca koji se zvao H. Tukli su one koje su dovodili sa ratišta iz Brčkog, Zvornika - uglavnom Muslimane. Sjećam se i dvojice Hrvata koji su bili na Brčanskom bojištu, a inače su iz Rijeke. To su I. L. i B. (kojem ne znam prezime). Nakon nekoliko dana predstavnici Međunarodnog crvenog križa su nas pronašli. Tu su nam očitali bukvicu da ćemo nakon 2-3 dana biti razmijenjeni. Nama je onda opet bilo drago. Tu je manje bilo Hrvata, a Muslimana je bilo dosta iz Šamca, zatim zatvorenika iz same Bijeljine. Ali tu su bile samo gradske razmjene. Jedino je jedna razmjena sa Hrvatima otišla u Šamac. Poslije toga je to stalo do 07.01.1993. pa do razmjene u Čelebićima. Za nekoga su Batkovići bili super, a za druge ne. Jedan Srbin D. je djelovao fino, a u sebi je imao toliko mržnje da to nije normalno. U Batkovićima je bilo oko 1300 zatočenika. Jedan dječak Musliman (star oko 15, 16 godina) rekao je da je uhićen zajedno sa majkom i sestrom ali da su one ostale zatočene u nekoj školi u Bijeljini. Odatle smo išli raditi osim ako bi bili tako bolesni da ne možemo ustati. Radili smo sve najteže poslove. Bila je jedna grupa zatočenika koja je bila na Majevici na Tuzlanskom ratištu, baš na odašiljaču. Njima je bilo jako opasno jer su tu kopali rovove i posluživali hranu. Radili su samo noću, a bilo ih je oko 50. Pretežno su bili Muslimani. Čuo sam za njih da su uhvaćeni na ratištu. Ove ostale je slalo na Brčansko ratište. Nas su poslali u Teočak u akciju. Probijali smo liniju od Bjeladića na Teočak, prema Tuzli, jer su od tamo muslimanske snage tukle po Ugljeviku. Odatle su oni mogli tući dio elektrane, rudnik i Ugljevik. Mi smo bili doslovce poslani da izginemo. U mojoj grupi je bilo 40 zatočenika prvih osam dana. Zatim smo podijeljeni na dvije grupe od po 20. Osam ih je bilo ranjeno odmah prvih dana. Odatle su neki vraćeni na suđenje u Bijeljinu. Radilo se o Muslimanima. Od ranjenih se sjećam I. P. (ime oca Š.). Imao je prostrijelnu ranu kroz pluća (metak mu je izašao kroz leđa). On je iz Kotor Varoši. Snajper je odbio tri prsta na lijevoj ruci jednom zatočeniku, također iz Kotor Varoši. Tako da nas je na liniji ostalo još 24. Među nama su bili: I. P. i M. Ć. Od tih 24, 19 je ubijeno, dvojica se vode kao nestali, a nas trojica smo preživjeli. Dok smo išli kamionon na liniju, I. P. je uspio iskočiti i pri tom je ranjen. Na liniji smo samo gledali kako ćemo poginuti.

Točno 26.03.93. (subota ujutro) na Crnom Grebenu prolazili smo preko minskog polja. Nas 8 je prošlo, a jedan stražar je nagazio na minu koja mu je odbila petu. Kasnije su tenkovi prolazili tuda da razminiraju te mine (zvali su ih "paštete"), a mi smo samo gledali koliko je tu bilo mina. U tih osam dana samo smo čekali kada će nas zvati. Oni bi samo javili na toki-voki: "Treba mi ovo, treba mi ono." Sve se to odvijalo na 100 metara od borbi. Granate su padale oko nas ali ih više nismo ni gledali. Kad su ovi poginuli išli smo na liniju ujutro rano u 06:00 sati. Te večeri su nas vratili na Ugljevik, a cijelu noć 26.03.1992. je padao snijeg. Tu je ranjeno dosta srpskih vojnika, a 29 je poginulo. Kad su Srbi zauzeli te dvije kote, opustili su se. Muslimani su onda počeli tući po njima. Tu je bilo grozno. Mi smo zapadali u snijeg, a bili smo praktički goli i bosi. Tako su Muslimani, 26.03.1993. opet vratili te kote (Bilalić i još jednu), gdje su pobili te Srbe. Oko šest sati smo ostali kod komande. Toliko dugo nikad nismo ostali. Komanda je bila u jednoj muslimanskoj kući. Dok smo tu čekali javljeno im je da su linije probijene, ali su ipak poslali svoja dva vojnika da idu na te položaje spasiti mrtve i ranjene. Poveli su nas na te nove položaje, ali gore nismo stigli. Samo sam čuo riječ "Mujo". Mislim da je tada na tisuće metaka ispaljeno na nas. Kamion se pomaknuo još možda 10 metara. Samo sam čuo neke krikove. Kad smo im rekli: "Mi smo logoraši, nismo vojnici!', oni su samo opsovali i rekli: "Kakvi logoraši!"

Kasnije sam čuo jedan transporter kako se vraća s položaja. Ispod nas je bila provalija. Nisam bio siguran jesam li živ. Čuo sam samo krkljanje ljudi. Kasnije su gađali transporter. On nas je odgurao. Kasnije mi je rekao srpski kapetan da je on bio u transporteru. Kad sam došao k svijesti vidio sam da su na mene popadali leševi i da me to guši. Lijeva noga mi je bila propala kroz pod. U trenu sam iskočio na zemlju i vidio da nema nikakvog zaklona. Kad sam pogledao kamion vidio sam da nema kotača, ali da je naprijed još uvijek zaštitna maska i kako nas je transporter gurao napravila se velika gromada blata i snijega. Dolje niže bila je voda i bljuzgavica u koju sam ušao. To je bila dosta velika rupa tako kad sam ušao, samo mi je glava virila. Tu sam bio dugo i kasnije sam čuo neko stenjanje u kamionu. Kad sam se okrenuo lijevo vidio sam dolje jednog čovjeka i čuo kako jauče. Bio je to I. P. On je iskočio kad su Muslimani prvi rafal opalili. Tada je ranjen. Osluškivao sam i čuo glasove iznad sebe. Sva ta vojska je bila maskirana tako da nisam znao da li je srpska ili muslimanska. Došli su iznad nas i rekli: "Izlazite, ima li tko živ." Opalio je još 2-3 metka. M. Č., pošto je bio ranjen, vikao je: "Spasite me! Ja sam logoraš! Poubijali ste logoraše!" Kad su ga pitali tko je i odakle je, rekao je: "Ja sam M. Č. iz Jajca." Onda je netko od njih rekao: "Da vam majku jebem, svi ste vi isti!" Kad sam to čuo nisam se smio nikako javiti. Oni su došli do kamiona na jedno pet, šest metara. Po njihovoj priči čuo sam da su uništili tenk koji je naišao poslije transportera i nagazio na minu. Tu sam čekao

i nisam znao kud i gdje da krenem. Onako prljav i blatnjav kakav sam bio znao sam da bi pucali čim bi me ugledali. U toj rupači sam bio oko sat i pol.

Kasnije sam pitao M. kako je, a on je zajauknuo da mu pomognem. Rekao sam mu da mu ne mogu pomoći. Pogledao sam dolje tražeći I., ali nisam nikog vidio. Dolje je bila sutjeska (kanjon), nije mogao dolje. Odozdo je krenula srpska vojska prema položajima. Oni su našli prvo I. P. Dok su njega ispitali što je bilo i dok su došli do mene potrajalo je. Tih 50 do 100 metara nisu ni oni smijeli ići brzo jer su se bojali muslimanske zasjede odozgo. Kad su pitali: "Imali li živih?" Odazvao sam se. Kad su me pitali za oružje rekao sam: "Ovjde ima oružje od vašeg vojnika tj. od suvozača kamiona." Rekli su: "Ne diraj ništa. Okreni se i dođi da te pogledamo." Kad su me pregledali pitali su ima li još živih. Rekao sam da ima jedan u kamionu. Pitali su imali još ljudi u kamionu. Rekao sam im da ima samo mrtvih. Oni nisu znali ništa, nisu znali ni da smo mi logoraši. Onda su me pitali da li mogu otići do njihove komande. Rekao sam im: "Ja ne znam ovdje ništa, ja sam tu zarobljenik." "Zarobljenik?" -upitno je ponovio netko od njih. Rekao sam: "Mene su iz Batkovića poslali ovdje da radim." Ponovno me upitao da li mogu otići do njihove komande. Pitao sam gdje je komanda. Rekao mi je da se komanda nalazi dolje, na oko 2 km udaljenosti. Svu su tešku artiljeriju locirali dolje tako da se tamo nalazila i komanda. Rekli su mi da odem dole javiti sanitetu da dođu po mog kolegu.

Dolje je bilo gore nego u kamionu. Stalno sam mislio da će me ubiti. Rovovi su bili lijevo i desno. Prolazio sam, a da me nitko ništa nije pitao. Tu je bilo dosta vojske. Kad sam došao dolje, gdje je bila masa njih, pitali su me tko sam. Kad sam im rekao da sam zarobljenik, rekli su mi: "O, pa ovdje ima jedan tvoj kolega. Eno ga u bolnici." Pitali su me da li sam ranjen. Rekao sam im da nisam jer da su me geleri samo prosjekli. Samo sam imao teške udare od detonacije. Oni se nisu prvo usudili prići kamionu jer su znali da će Muslimani otvoriti vatru. Tako da je potrajalo dok su prišli kamionu. Kasnije su izvukli M. Ja sam čekao, pa kad su vozili mrtve onda sam i ja sa njima otišao. Među mrtvima bilo je 13 Hrvata i 6 Muslimana. Za jednog Hrvata se ne zna jer je i on iskočio i bio pod kamionom. Možda ga je pregazio transporter. Uglavnom njegovo tijelo nisu našli. Zvao se J. M. (iz Banja Luke). On se vodi kao nestao. Jedan Musliman se također vodi kao nestao. On se zove E. Među poginulima iz Ljubije su bili: D. K. iz Kalajeva; S. I. iz Žuna; J. M. iz Žuna. Iz Kotor Varoši, među poginulima su bili: J. M.; Z., I. B.; V. i još jedan. Od poginulih Muslimana samo znam jednog iz Sanskog Mosta i M. Mi smo osam dana bili skupa tako da im ne znam svima imena. Poznavali smo se samo po imenu SLOBODA. Kad sam se vratio u komandu mislio sam da će me ubiti. U toj komandi su me sklonili i rekli: "Nemoj samo da te vidi policija!" Zatvorili su me i dali mi cigarete i kavu. Kasnije su me prebacili u Ugljevik.

U Ugljeviku sam proveo jednu noć. Te noći je došao jedan s redenikom. Bilo je 5 ili 6 minuta do ponoći. Mislio sam da me vode na strijeljanje. Bio sam sam u toj ćeliji. Rekao mi je: "Ideš sa mnom!" Kad sam počeo oblačiti jaknu rekao mi je da je ne oblačim jer da samo idemo malo van. Tada mi je bilo još gore. Dok smo išli počeo sam se tresti premda sam primio tablete za smirenje. Kad je on to primjetio rekao je: "Ne boj se! Neće ti ništa biti." Vodio me kroz hodnik do jedne sobe. U toj sobi je sjedio mlad čovjek. Ispred njega je stajala pisaća mašina. Na drugoj strani je bilo narezanog suhog mesa i neke "žvake" Tada me on pitao da li sam se uplašio. Rekao sam mu da jesam. Onda mi je on rekao: "Ne boj se ništa! Samo moraš dati izjavu u ovom danu još prije ponoći." Dok sam davao izjavu ponudio me mesom i "žvakom" Kasnije su me vratili u ćeliju gdje sam dočekao jutro. Tog jutra su došli strani novinari. Sve leševe su izvadili u jedan podrum, a ja sam čekao da dam imena poginulih. To je bila nedjelja 27.03.1993. Sve naše Hrvate su stavili u neke škrinje, a Muslimane u neke kištre. Stavili su im i neke natpise. Svi su sahranjeni u Bijeljini i to Hrvati na hrvatskom groblju, a Muslimani na muslimanskom. Njihova tijela su razmijenjena u kolovozu. Oni su bili pokopani dostojanstveno.

Predstavnici Međunarodnog crvenog križa su nam mogli pomoći samo u vezi hrane i higijenskih uvjeta, a što se tiče politike tu oni nisu mogli ništa. Od Hrvata, samo sam se ja vratio u logor. Po noći sam imao noćne more, buncao sam, a bilo je dana kad ništa nisam mogao jesti. Jednom kad sam se probudio vidio sam da me čovjek drži. Pitao sam što je. Rekao mi je: "Ti urličeš, skačeš, buncaš!" Pošto sam bio pod stresom žene iz Međunarodnog crvenog križa su mi davale tablete. Bez obzira na to nisam mogao 14 dana ništa jesti. Popio bih samo malo kave i čaja i to bi bilo sve. U Batkovićima je dosta ljudi izginulo. Neki su ostali bez noge, ruke... Dvojica su ubijena. Ubijen je I. I. iz Kotor Varoši. On je nešto radio "motorkom" kad je udarila granata i raznijela ga. Muslimana je bilo dosta ranjenih. Bilo je oko 20 ljudi bez noge, ruke... Tako da je ostalo dosta invalida.

Kasnije su govorili da ponovno treba ići na rovove. Tražili su 10 ljudi. Tad sam im rekao da ja to ne mogu podnijeti ni fizički, a ni psihički. Da sam ja gotov. Trebalo je ići u Janje kod Bijeljine. Među tih deset javio se zatočenik J. Rekli su mi: «A., dvojica Muslimana moraju ostati ovdje jer moraju na suđenje. Hajde ti s nama." Kad sam ih pitao što rade rekli su: "Čistimo oko vikendica, palimo trnje. Nitko nas ne dira. U motelu jedemo s vojskom." Samo sam povukao svoju torbu i rekao: "Idem!" Kad sam došao gore iznjeli su neku hranu pred nas. To je bilo nešto kao riža s puno mesa. Dobili smo kompot i kolač. Poslije smo naručili kavu. Bilo nam je dobro. Prve noći jedan nam je rekao: "Izaberite od tih kuća jednu koju hoćete i tu ćete spavati." Dobili

smo vikendicu. Tu je spavala pretežno srpska vojska koja je sastavljena uglavnom od Srba prognanih sa tuzlanskog, travničkog i sarajevskog područja. Tu nas nisu tukli i maltretirali. Mogli smo jesti koliko smo htjeli. Popodne su nam dozvolili da se kupamo u Drini. Oni su lovili ribu pa su nam znali dati i po 20 kg ribe za roštilj navečer. Ja sam bio kao vođa te radne brigade.

Jednog dana su nam naredili: "Idete svi za Batkoviće. Hrvati sutra idu na razmjenu." Kad smo došli u Batkoviće pitali smo da li je to istina. Rekli su nam da su samo tako čuli, da ništa ne znaju. Čekali smo tu noć. Onda su došli, prozvali sve Hrvate i rekli: "Spremite se. Sutra idete na razmjenu." Nitko nije mogao spavati te noći. Svak se počeo pomalo sređivati. Stražar zvani "O." (bio je dobar, nije tukao ni maltretirao) otvorio je prozore. uveli su nas u autobuse. Kad smo ih pitali gdje idemo reki su: "Idete u Čelebić." Sa mnom su bili Ž. T., I., I. i S. V., F. M., V. U. Vidjeli smo da opet nešto nije u redu, jer su nas odveli u neku prostoriju. Opet je nastao tajac, tišina, nitko nije pričao ni sa kim. Kasnije su odvojili Ž. T. i još neke u drugu sobu. Poslije su došli naši predstavnici. Među njima je bio i naš novinar S. Š. Govorili su nam da do razmjene neće doći jer Srbi nisu poštivali dogovor. Srbi su nam govorili to isto, ali da Hrvati nisu poštivali dogovor. Tako je to trajalo dok nisu došli predstavnici Međunarodnog crvenog križa. Donijeli su nam kiselu vodu, mesni narezak i po 1/2 kruha. Kad je pala noć morali smo nazad.

Pošli smo prema Manjači, međutim onda je skrenuo. Vidjeli smo neko brdo, neku školu, počeli smo se veseliti. Pogledao sam i vidio da je ograđeno i da na jednoj žici visi natpis MINE, iza je bila druga žica. Kad smo došli do te škole vidio sam vojne pse i uperene mitraljeze. Nikog živog nije bilo, samo natpisi. Bilo je i krvi, tada smo vidjeli da je i tu bio neki logor. Bilo je to u selu Kamenica kod Drvara. Tad su nam rekli: "Ovjde ćete biti dok se ne izvrši razmjena!" Nismo imali puno cigareta. Svaki je dobio po kutiju kad smo pošli iz Batkovića. Pošto vojnici koji su bili tu nisu imali cigareta lupali su nam na vrata i tražili cigarete pa smo im morali dati. Tu smo ostali do 29.06.1993. Davali su nam po dva obroka na dan. Nisu to bili baš neki dobri obroci, ali nama je bilo važno da nas ne batinaju, da nas ne tuku. Opet su došli predstavnici Međunarodnog crvenog križa i pitali nas zašto smo još tu. Ti predstavnici Međunarodnog crvenog križa su bili kod nas i na Manjači. Tražili smo ih da nam donesu vode da se možemo oprati. Imali smo samo neke tanke madrace, krov je prokišnjavao. Tada su nam rekli da će se za nas brinuti kao i na Manjači ako budemo tu duže zadržani. Rekli su da će nam i hranu dovesti. Tako je i bilo. Oni su išli na pregovore. Bili smo toliko izmučeni i psihički i fizički da smo i njih počeli vrijeđati.

Na jednom štoku od vrata bio je urezan natpis: "M. T. 26.08.1992. ili nešto slično. Uvijek kažem da bih volio da je on u nekom manjem zatvoru, samo da nije ubijen.

Otišlo nas je 12 u Kamenicu. Sa nama je bila samo vojska. Pomislio sam - opet me vode na neku liniju. Bio je mali autobus. Pola autobusa je bilo vojske. Onda sam vidio M., B. K. iz Mrkonjića. Mislio sam ako skrenemo lijevo nema nas, a ako skrenemo desno bit će možda nešto. Onda sam vidio da skrećemo lijevo. Malo niže zaustavila nas je njihova kontrola i vratila nas natrag. Onda smo se vratili i skrenuli desno. Išli smo tako, a onda se na pola puta autobus pokvario (planuo je motor). Bilo je oko 22:00 sata navečer. Srpska policija nije u prvom trenutku ni primjetila da nas nema jer su oni išli ispred, pa su se morali vraćati po nas. Stigli smo do mjesta gdje se trebala održati razmjena, i opet su počeli problemi jer nas je trebalo biti 13, a bilo nas je samo 12. Od toga trojica su se vratila jer su htjeli biti razmijenjeni na tuzlanskom području (jer su im tamo bile obitelji). Jesu li se razmijenili ne znam. Mogli su se ovdje razmijeniti s nama i otići gore.

Kad su nas pohapsili u Ljubiji rekli su da idemo samo na informativni razgovor, a taj "razgovor" je potrajao godinu dana. I opet se nismo uspjeli dogovoriti.

U Bjelovaru, 4. veljače 1994.

- luka23

GODINA ROĐENJA: 1962.
PREBIVALIŠTE: Žune
NACIONALNOST: Hrvat

(...) U trenutku zločina nalazio sam se na svom radnom mjestu u selu Žune kod rudnika željezne rude Ljubija. Za zločine u prijedorskoj općini po meni je kriv SDS stranka koja je planski sprovodila i dalje sprovodi etničko čišćenje uz pomoć vojske Republike srpske i drugih paravojnih formacija iz Srbije, tzv. Belih orlova, arkanovaca, šešeljevaca... Počinitelji zločina u selu Briševo - Ljubija i drugim okolnim selima su pripadnici 6. krajiške koja gravitira sanskoj općini uz pomoć Ljubijskog bataljona i još nekih paravojnih formacija iz Prijedora. Primjer iz mog sela: Ubijen moj susjed M. K., ubili su ga pripadnici 6. krajiške brigade, susjeda J. H. i N. I. ubio je Lj. P. pripadnik Ljubijskog bataljona.

Pripremne radnje prije zločina učinjene su tako što su preuzeli vlast silom, smijenili komadanta milicije u Prijedoru, koji je bio Musliman,a ostale djelatnike Muslimane i Hrvate razoružali tako da je milicija ostala čisto srpska. Smjenjen je predsjednik općine, a poslije odveden u logor Omarska. Poslije toga naredba da se vrati

oružje kojeg ništa nije bilo, a onda je počelo 22. maja pa dalje, prvo Hambarine pa Čarakovo, onda Kozarac. Navodno su čistili sela od ekstrema kako su ih oni zvali muslimanskih fundamentalista, a to se svelo na čišćenje što ne uspiju pobit, ostalo u logor i protjerati. To se u stvari svelo na etničko čišćenje.

Vladajuća stranka u našoj općini je bila SDA - Stranka aemokratske akcije, koja je na vlast došla putem demokratskih izbora koji su provedeni po protokolu. Poslije preuzimanja vlasti od strane Srba u noći od 30 aprila na 1. maj mir je trajao 22 dana, a onda je puklo prvo na Hambarinama (selo nedaleko od Prijedora). Otpor je bio slab jer ljudi nisu imali oružja, tako da su Hambarine pale u prvom srpskom naletu. Malo bolji otpor pružio je Kozarac, međutim i to selo je palo nakon 7 dana. Otpor su pružile grupe koje su imale oružje, a njih je bilo malo tako da je to bilo jadno poredeći to sa srpskom vojskom. Srbi su po tim selima ubijali civile i odvodili u logore. Ubijanje je trajalo prva dva mjeseca rata i odvođenje u logore (Omarsku, Trnopolje), a kad su novinari došli u Omarsku, to se donekle zaustavilo jer je svijet doznao za te zločine pa je počelo spašavanje logoraša preko Međunarodnog crvenog križa.

Posljedice agresije su: uništena sela, pobijeni ljudi, odvedeni u logore sve što je najgore moglo da zadesi naš narod, a najviše su stradali Muslimani. Lokalno stanovništvo je moralo biti lojalno prema agresorskim formacijama. Moralo se ćutati, ništa ne vidjeti, ne znati, ne čuti i tako se preživljavalo. Etničko čišćenje je provedeno maksimalno u Bosanskoj krajini, a za to postoje dokazi i mnogi svjedoci. Neposredne žrtve masakra su bili 99% civili, žene, djeca i starci, nosioci funkcija stranaka SDA i HDZ-a, intelektualci, svi bogatiji i viđeniji ljudi u općini Prijedor. Ovi zadnji su odvedeni u logor i tamo mučeni i ponižavani, a mnogi su i ubijeni.

Odnos agresora prema Muslimanima je bio takav da su ih ubijali kao zečeve, totalno su ih uništavali, dok su se prema Hrvatima odnosili malo podnošljivije. Odnos Hrvata i Muslimana prije rata je bio dosta dobar, a mislim da se nije promjenio ni za vrijeme rata. Lokalno srpsko stanovništvo odobrava zločine jer tamo nisam sreo ni čuo Srbina da je barem rekao nešto protiv zločina, a kamo li da je javno prosvjedovao. Govore samo da vraćaju dugove iz prošlog rata.

Uništavane su crkve katoličke tj. planski su rušene kao i džamije. Direktno nisam bio na licu mjesta zločina ali sam bio jako blizu, tih dana se bježalo u šume i skrivalo. Tako sam se i ja ponašao i imao sam sreće i ništa drugo.

Mjesto boravka sam napustio 22.01.1993., a prije toga sam dobio papire koji život znače jer bez njih ne bih mogao ni izići. Pritisak od Srba je bio da se pridružim u četničku vojsku, ali ja sam izdržao i nisam to uradio, a i u međuvremenu sam dobio

i papire iz Hrvatske, tako da sam morao izići. Mogu reći da sam imao veliku sreću jer dosta momaka iz mog sela je ostalo i vjerojatno će ih prisilno mobilizirati. Jednostavno, tamo imaš dvije mogućnosti, da se obučeš u četnike i ako preživiš nemaš budućnosti, a ako se ne obučeš onda bježi što dalje jer te može samo metak snaći.

U Zagrebu, 18. ožujka 1993.

- luka24

GODINA ROĐENJA: 1967.
PREBIVALIŠTE: Žune
NACIONALNOST: Hrvat

U trenutku zločina nalazio sam se u selu Šurkovac. (...) Žrtve zločina su mnogobrojni Hrvati iz sela Briševa, M. K. iz Žuna, J. i M. H., N. I. - bivši zatočenik logora Manjača. Odnos Muslimana i Hrvata je bio dobar. Napominjem da smo mi u Šurkovcu kupili pomoć za prognane Muslimane koji su bili u Dojnjoj Ljubiji. Ne mogu se točno sjetiti datuma ali od druge polovine petog mjeseca dogodili su se svi zločini. Osobno sam svjedok dvojice ubijenih koje sam vidio u Šurkovcu. Jedan je bačen pred osnovnu školu u Šurkovcu. Drugog sam našao kad sam išao sa Kose (groblja) gdje sam noćio. Obje žrtve nisu bili stariji od 35 godina.

Mjesto stalnog boravka sam morao napustiti 11.11.1992. Napustio sam mjesto jer me četnik Č. dva puta prisiljavao da se obučem (u srpsku vojsku). Kad sam odbio rekao mi je da jednom neće biti mene ili njega. Svjedok ovome je i velečasni fra. J. B., svećenik iz Šurkovca.

U Zagrebu, 17. ožujka 1993.

- luka26

GODINA ROĐENJA: 1940.
PREBIVALIŠTE: Kalajevo
NACIONALNOST: Hrvat

U mom selu nacionalna struktura stanovništva je mješovita, živjeli su Srbi i Hrvati. Vladajuća stranka je bila HDZ, a na vlast je došla višestranačkim izborima. U trenutku zločina nalazio sam se u granicama svog sela. U mom selu su djelovali pri-

padnici 5. kozarske brigade, a nju su sačinjavali mještani susjednih srpskih sela: Miska Glava, Volar, Ljeskare i VP Ljubija. Uoči napada bila su stalna zastrašivanja stanovništva sa prijetnjom smrću, pljačke, progoni iz kuća, tuča stanovništva. Otpor nije pružen jer su pokupili ono malo oružja i rekli su da nam neće nitko ništa. Posljedice agresije u mom selu su: nasilna mobilizacija stanovništva, odvođenje stanovništva u konc. logore (iz mog sela je otjerano u logore osam osoba). Neposredne žrtve zločina bile su masovno civilne osobe i pojedinci sa odgovarajućih funkcija. Planski su uništeni vjerski objekti. Odnos agresora prema Hrvatima i Muslimanima je isti, a odnos Hrvata i Muslimana je bio dobar. Lokalno srpsko stanovništvo zločine doživljava sa ponosom. Stalno mijesto boravka napustili smo 15. prosinac 1992., a okolnosti pod kojima smo napustili su etničko čišćenje, pljačke, prijetnje smrću.

U Trbovlju, 17. ožujak 1993.

- luka27

GODINA ROĐENJA: 1955.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

Naše mjesto je čisto Hrvatsko. U trenutku zločina nalazio sam se u Šurkovcu, Volari, Ljubiji. (...) Otpora nije bilo, organizovali smo spašavanje naroda. Neposredne žrtve zločina bili su hrvatski i muslimanski narod, koji je trpio pljačke, ubijanje, teror i paljenje. Jednako su proganjani i Hrvati i Muslimani, čiji je međusoban odnos uglavnom bio dobar. Lokalno stanovništvo nasilno je odvođeno u koncetracione logore. U mjestu zločina planski su uništavani objekti koji nemaju vojni značaj. Za lokalno srpsko stanovništvo to je bilo normalno, tvrdili su da smo mi za sve krivi. Očevidac sam leša S. K. iz Bišćana koji je ubijen i bačen ispred naše škole u Šurkovcu. Šurkovac sam napustio kao i ostali zbog stalnih prijetnji, pucanja po kućama, pljačke i sl. U Hrvatsku sam došao 10.10.1992. preko Travnika, put je trajao 18 dana.

U Rijeci, 15. ožujka 1993.

- luka28

GODINA ROĐENJA: 1956.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

Nacionalna struktura stanovništva na mjestu zločina bila je Hrvatska. U trenutku zločina nalazio sam se kod kuće. Počinitelji zločina su Srbi koji su preuzeli vlast na prijedorskoj općini. Među njima su se isticale vođe, a to su moje radne kolege ... te mještani susjednih srpskih sela koji su znali pravo stanje u našem selu. Vladajuća stranka je bila HDZ. Muslimani i Hrvati su bili u dobrim odnosima.

Poslije pada Prijedora Srbi su sve lako rješavali i činili u svoju korist. Dolazili su u selo pucali, pljačkali, prijetili, oduzimali i odvozili. Nisi smio nikoga ni pitat zašto se to tako radi. Prije zločina naše mjesto nije vodilo borbe, niti je pružalo otpor pošto je bilo u okruženju od četnika. Otpor su pokušali Muslimani, ali su odmah ugušeni i napravljen je masakr.

Poslije agresije ostao je jad, bol i dalje je nastavljeno zastrašivanje pucanjem i ubijanjem: A. J., M. J. i njihove žene iz susjednog sela Volara. Neposredne žrtve u toku rata su bili i moja žena, djeca i punica gdje su četiri četnika došli kod njih i tražili novce, zlato, stavljali nož pod grlo i na taj način su im oduzeli 4000 DEM, svo zlato što su imali. Sasjekli su gume od auta pošto ga nisu mogli odvesti jer nije bilo goriva. U logor su mi odveli brata Z. M. gdje je i podlegao od četničkih udaraca.

Prijedor je pao 01.05.1992., a agresija na selo bila je 22., 23.05.1992. (...)

U Rijeci, 13. ožujka 1993.

- luka29

GODINA ROĐENJA: 1956.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

U trenutku zločina nalazio sam se u Šurkovcu, Gornjem Volaru, Ljubiji, Prijedoru. (...)

Očevidac sam leša S. K. iz Bišćana koji je ubijen i bačen ispred škole u Šurkovcu. Bio sam na Briševu sa N. D. na zgarištu njegovog imanja, vidio sam ubijene Musli-

mane iz Kureva i Srbe koji se hvale kako su ubijali (M.- S. O., M. G. - kapetan iz D. Volara i dr). (...)

Šurkovac sam napustio kad su i ostali zbog prijetnji, pucanja po kućama, pljačke i sl. U Hrvatsku sam došao posredstvom UN CIV POL-a iz Dvora 22.10.1992. Put me vodio preko Prijedora 40 dana, Trnopolja 15 dana, Dvora 13 dana i Petrinje 1 dan.

U Rijeci, 15. ožujka 1993.

- luka30

GODINA ROĐENJA: 1953.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

(...) V. J. – V. trgovac, poslao je 9 Roma (cigana) da pokopaju 11 već ubijenih ljudi, koji su dovezeni i izbačeni kod njihovog naselja Volarići. Dok su oni kopali grobnice iz smjera gdje je Vojo otišao došla su dva za sada nepoznata četnika i ubila tih 9 Roma. (...)

Dana 20. 07.1992. je stanovništvo predalo oružje u mjestu Bišćani. Kad je grupa četnika pokušala silovati kćerku, ćaća kćerke je uzeo pištolj i ubio jednog četnika, prezivao se P. rodom iz Miske Glave. Za osvetu četnici su napravili čišćenje sela: Bišćani, Rakovčani, Hambarine, Jugovci i Čarakovo. To su Muslimanska sela gusto naseljena. Tu je živilo oko 15.000 stanovnika - Muslimana. Nad tim stanovništvom u tom vremenu izvršen je pokolj. Malo ih je preživilo taj masakr. Tamo više nema žive duše. (...)

Zastrašivanje građana bilo je cijelo vrijeme dok sam tamo boravio. Npr., u mojoj MZ Šurkovac: Izmasakriranog čovjek tjekom noći izbacili su iz auta ispred škole. Izmasakrirani je bio S. K. rođ. 1957. rođen u Bišćanima. Nakon izvjesnog vremena ubili su čovjeka ispred moje kuće kod kojeg nismo našli dokumente. Petnaest dana nakon toga su granatirali crkvu i kuću P. R. Istu noć u Gornjem Volaru u obiteljskoj kući su ubili: M. J., njegovu nepokretnu ženu i gluhonijemu susjedu. Prije toga su odveli sina mu Antu i njega ubili. Poslije takvih akcija idu od kuće do kuće i ubjeđuju ljude da se obuku u četničku vojsku kao da bi zaštitili selo od njihovih kako oni kažu ekstrema. Moje je mišljenje da je te njihove ekstreme slala njihova četnička komanda. Meni je osobno M. Č. iz Miske Glave došao i rekao: "Obuci se u četnike! Seli ili metak u čelo!" Ima toga puno, to se sve ne može opisati ovako kratko jer tamo sam boravio od početka agresije pa sve do mog prelaska ovamo 24.12.1992.

U Rijeci, 14. ožujka 1993.

- luka31

GODINA ROĐENJA: 1941.
PREBIVALIŠTE: Ljubija
NACIONALNOST: Hrvat

U trenutku zločina nalazio sam se u kući u Ljubiji. Srbi su silom preuzeli vlast. Kada je vraćeno oružje TO, tada je došlo do rušenja i paljenja kuća. Svako kontaktiranje sa Srbima - četnicima bilo je zabranjeno i masovno je iseljeno hrvatsko i muslimansko stanovništvo. Neposredne žrtve zločina bili su civili u prvom redu, ljudi od ugleda, a kasnije bez obzira i žene i djeca. Odnos agresora prema Muslimanima i Hrvatima bio je isti, a odnos između Muslimana i Hrvata tada je bio dobar.

Dana 22. svibnja naišao sam autom na punkt u Tukovima kad je ubijeno dvoje četnika i tada je počeo rat u Prijedoru. Dana 19.07.1992. oko 10:00 došli su četnici, opkolili kuću, mene uhitili i odveli u prihvatni logor u Ljubiji na stadion, a odatle smo autobusima odvezeni do logora Keraterm, tamo svi nismo mogli stati pa smo prebačeni na Vlašić kod Turbeta.

U Rijeci, 15. ožujka 1993.

- luka32

GODINA ROĐENJA: 1961.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

Od samog početka zvjerstva agresora nalazio sam se kod kuće skrivajući sebe i svoju obitelj da ne bi nastradali. Od samog početka bili smo u okruženju četnika što su maltretirali naš narod, pljačkali, otimali, palili, tako da ni jednog trenutka nismo bili sigurni. Imali smo ograničeno kretanje. U trenutku prvog ubijenog i dovezenog čovjeka u Šurkovac koji se zvao S. K. iz Bišćana, nalazio sam se kod kuće i da bi kasnije tog istog čovjeka pokopali. (...)

Odnos Hrvata i Muslimana za vrijeme mog boravka je bio dobar. Svi zločini koji su napravljeni od strane četnika bili su prihvatljivi za Srbe. Oni su ih podržavali i nagrađivali te četnike i davali im da piju i jedu i govorili im tko šta ima i da mogu unaprijed otići tamo, gdje znaju šta imaju uzeti.

U Rijeci, 13. ožujka 1993.

- luka33

GODINA ROĐENJA: 1962.
PREBIVALIŠTE: Šurkovac
NACIONALNOST: Hrvat

U Šurkovcu u selu u kojem sam živio bilo je Hrvatsko stanovništvo. Od 01.05.1992. od kada traje srpska okupacija u Prijedorskoj općini pa do 06.01.1993. boravio sam u Šurkovcu. (...)

U mom mjestu do okupacije je vladao HDZ, a na vlast je došla demokratskim izborima. Prije srpske okupacije nije pružan otpor od strane hrvatskog stanovništva, jer je na prijedorskoj općini prije okupacije bilo svega 6% Hrvata, i nisu kao takvi imali nikakvih šansi na pružanje otpora. Od 01.05.1992. traju protjerivanja, zastrašivanja, pljačke, odvođenje u logore, ubijanje, paljenje i niz drugih stvari koje su nepojmljive i neobjašnjive. Posljedice agresije su takve da si najsretniji ako živ dočekaš novi dan. Žrtve zločina su žene, djeca, muškarci, odnosno, kompletno hrvatsko pučanstvo.

Odnos agresora je prema Hrvatima bio isti kao i prema Muslimanima. Odnos između Hrvata i Muslimana je relativno dobar. Srpsko stanovništvo svoje četničke zločine doživljava kao borbu za njihovu svetu stvar, za obranu njihove Republike Srpske. Uništena je crkva i mnoge druge kuće koje nisu imale nikakvo vojno značenje.

Mjesto sam napustio 06.01.1993., a otišao sam da spasim živu glavu i to sam uradio u posljednji trenutak.

U Rijeci, 15. ožujka 1993.

- luka34

GODINA ROĐENJA: 1942.
PREBIVALIŠTE: Raljaš
NACIONALNOST: Hrvat

U trenutku zločina nalazio sam se sa obitelji u selu Raljaš. (...) Neposredne žrtve zločina su bili nedužni civili Muslimani i Hrvati i to najviše su nastradale majke sa djecom i nemoćni starci. Odnos Muslimana i Hrvata za sad je dobar. Učinjene četničke zločine srpsko stanovništvo gleda sasvim normalno na sve što četnici učine jer mi Hrvati nemamo nikakva prava u njihovoj srpskoj krajini. Na odlazak gledaju sasvim normalno i kažu: "Vi Hrvati u Hrvatsku, a naši Srbi iz Hrvatske ovamo!"

U Zagrebu, 23. ožujka 1993.